Alphonse Daudet

Scrisori Din Moara Mea

BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI

ALPHONSE DAUDET
SCRISORI DIN MOARA MEA
Traducere De AL. Lascarov-Moldovanu

Cuprins

PRECUVÂNTARE

1. INSTALAREA

2. DILIGENTA DIN BEAUCAIRE

3. TAINA MEŞTERULUI CORNILLE

4. CAPRA DOMNULUI SEGUIN

5. STELELE

6. ARLESIANA

7. CATÂRCA PAPEI

8. FARUL SANGHINARILOR

9. AGONIA SEMILANTEI

10. GRĂNICERII

11. PREOTUL DIN CUCUGNAN

12. BĂTRÂNII

13. BALADE ÎN PROZĂ

14. PORTOFELUL LUI *BIXIOU*

15. LEGENDA OMULUI CU CREIER DE AUR

16. POETUL MISTRAL

17. CELE TREI LITURGHII MICI POVESTE DE CRĂCIUN

18. PORTOCALELE FANTAZIE

19. CELE DOUĂ HANURI...

20.LA MILIANAH ÎNSEMNĂRI DE CĂLĂTORIE

21. LĂCUSTELE

22. BALSAMUL CUVIOSULUI PĂRINTE GAUCHER

23. ÎN CAMARGA

24. NOSTALGIA CAZĂRMII

PRECUVÂNTARE

Înaintea domnului Honorat Grapazi, notar cu reşedinţa în Pamperigouste,

«S-a înfăţişat:

«Domnul Gaspard Mitifio, soţul Vivettei Cornille, gospodar din Cigalieres şi locuind acolo;

«Care prin prezentul act a vândut şi a transmis, sub toate garanţiile de drept şi de fapt, şi liberă de orice datorii, privilegii şi ipoteci;

«Domnului Alfons Daudet, poet, cu locuinţa la Paris, aici prezent şi acceptând,

«Una moară de vânt pentru făină, aşezată în valea Ronului, drept în mijlocul Provenţei, pe o coastă împădurită cu pini şi stejari verzi, fiind, sus-zisa moară, părăsită de mai bine de douăzeci de ani şi în neputinţă de a macină, după cum dovedesc viţele sălbatice, muşchiul, rosmarinul şi alte acăţătoare care s-au urcat până în vârful spetezelor;

«Cu toate acestea, aşa cum este şi cum se găseşte, cu roata mare sfărâmată, cu iarba crescută printre cărămizile platformei, — d-l Daudet declară că-i convine, putându-i servi, sus-zisa moară, la treburile sale poetice, şi că o primeşte pe riscurile şi pericolele sale, fără recurs contra vânzătorului pentru reparaţiile care s-ar face;

«Această vânzare se face în bloc, dându-se preţul convenit, pe care numitul Daudet, poet, l-a depus pe biurou în *monetă* curentă, — preţ care de îndată a fost primit şi luat de d-l Mitifio, în faţa notarilor şi a martorilor aici subscrişi, dând chitanţă în regulă;

«Făcut la Pamperigouste, în biuroul Honorat, prezenţi fiind Francet Mamaï cântăreţ din fluier şi Louiset, zis Le Quinque, paracliserul de la Penitenţii albi;

«Care, după ce li s-a citit actul, au semnat, dimpreună cu părţile şi cu notarul…»

1. INSTALAREA

Iepuraşii se mirară!… De aşa-ndelungă vreme ei vedeau uşa morii închisă, zidurile şi platforma năpădite de iarbă, încât, în cele din urmă, crezură că neamul morarilor s-a fost stins, — şi găsind locul potrivit, îşi făcură ca un fel de cartier general, ca un centru de operaţii strategice: moara din Jemmapes a iepuraşilor… În noaptea când am sosit, pe nesimţite, vreo douăzeci de epuraşi stăteau, ciotcă pe platformă, gata să-şi încălzească labele la razele lunii… Cât deschisei o ferestruică şi frrt!… iată întreg bivuacul pe goană, întorcându-mi toţi,

micile lor dosuri albe, cu coada în sus şi fugind în şanţ.

Nădăjduiesc că se vor reîntoarce…

Altul iarăşi, care rămase foarte mirat când a dat cu ochii de mine, fu chiriaşul de la etajul întâi: o bufniţă bătrână şi sinistră, cu cap de gânditor şi care locuieşte în moară de mai bine de douăzeci de ani. Am găsit-o în odaia de sus, ţeapănă şi dreaptă pe grindă, în mijlocul molozului şi a ţiglelor căzute. O clipă, mă privi cu un ochiu rotund; apoi, speriată că nu mă cunoaşte, începu: «hu-hu!…» mişcându-şi greoi aripile albe de praf, — diavolii aceştia de cugetători nu se scutură niciodată… N-are a face!… aşa cum e, cu ochii sclipitori şi cu chipul îmbufnat, acest tăcut chiriaş îmi place mai mult ca alţii, — şi de aceea m-am grăbit să-i reînnoiesc contractul. Păstrează, ca şi în trecut, tot vârful morii, cu o intrare prin acoperiş; eu mi-am păstrat încăperea de jos, o odăiţă văruită, scundă şi boltită, ca o sufragerie de mănăstire.

De acolo, cu uşile larg deschise şi sub soarele bun, vă scriu…

În faţă, o pădure frumoasă de pini, scânteind de lumină, se prăvale până-n poalele colinei. În zare, Alpilii îşi taie crestele lor fine. Niciun sgomot… abia, din când în când, un târâit de fluier, un şneap în lavandă, un clopoţel de catâr pe drum… Toată această privelişte provenţală nu trăieşte decât prin lumină…

Şi-acum, vreţi să-mi pară rău după Parisul vostru, zgomotos şi întunecat? Mi-i aşa de bine în moara mea!.. Aşa-i de bun colţişorul îmbălsămat şi cald, la poşte întregi de jurnale, de trăsuri, de ceaţă! Şi ce de lucruri frumoase în jurul meu!.. Abia am venit de câteva zile şi-mi simt capul plin de impresii şi aduceri-aminte… Iată!… Nu mai departe decât aseară, " am fost faţă la intrarea unei turme de oi într-un mas (fermă) care-i la poalele colinei şi vă jur că n-aş da acest spectacol pentru toate premierele pe care le-aţi avut, săptămâna aceasta, la Paris. Staţi şi judecaţi!..

Trebuie să vă spun că în Provenţa este obiceiul, când vin căldurile, să se trimită turmele în Alpi. Vite şi oameni petrec acolo cinci sau şase luni, cu stelele deasupra şi cu iarba până la cingătoare; apoi, la cel dintâi fior al toamnei, se coboară la mas şi reîncep să pască gospodăreşte micile costişe cenuşii, care miroase a rosmarin…

Aşadar, turmele se întorceau acasă… De dimineaţă porţile aşteptau larg deschise, staulele erau pline de paie proaspete. Din ceas în ceas, gospodarii îşi spuneau:

— «Acum sunt la Eyguieres, acum la Paradou…» Apoi, deodată, spre seară, un svon mare: «Iată-le!..» Şi colo, in depărtare, se văd turmele venind într-o slavă de pulbere. Tot drumul pare că merge cu ele… In frunte vin berbecii bătrâni, cu coarnele înainte şi cu chipul sălbatec; înapoia lor grosul oilor, cele mulgătoare cam ostenite, cu mieluţii în preajmă-le; — catârii cu moţoace roşii, ducând în desagi mieluţii de-o

zi şi legănându-i în mers; apoi, câinii asudaţi leoarcă, cu limba până-n pământ, — şi doi zdrahoni de ciobani îmbrăcaţi în mantale de lână roşie, bătând în călcâie ca nişte antereie.

Totul trece vesel pe dinaintea noastră şi se mistuie pe poartă, într-un foşnet de copite, asemeni ropotului de ploaie. Face să vezi emoţia din gospodărie. Din vârful prăjinii lor, păunii mari, verzi şi aurii, cu creastă de mătase, au recunoscut pe cei ce sosesc şi-i primesc cu trâmbiţări formidabile. Orătăniile, gata de culcare, se deşteaptă ca într-o zguduire. Toată suflarea e în picioare; porumbei, raţe, curcani, bibilice… Curtea pasărilor e în fierbere: găinile ţin sfat cum să petreacă noaptea… S-ar putea crede că fiecare oaie a adus în lâna ei, dimpreună cu mireasma Alpilor sălbatici, ceva din acel aer viu al munţilor, care îmbată şi te face să zburzi…

În mijlocul acestui vălmăşag, turmele se reîntorc la cămin. Nimic mai înduioşător decât această reaşezare. Berbecii bătrâni se înduioşează revăzându-şi staulul. Mieii, micuţi, cei fătaţi în timpul bejănăritului şi cari n-au văzut niciodată căminul, privesc miraţi în jur.

Dar şi mai înduioşători sunt câinii, acei vajnici câini ciobăneşti, cu totul preocupaţi de vitele date în paza lor şi ne văzând nimic în mas decât pe ele. Zadarnic câinele de pază îi cheamă în culcuşul lui; zadarnic adăpătoarea plină cu apă proaspătă le face cu ochiul: ei nu vor să vadă nimic până ce oile nu intră toate, până ce zăvorul cel gros de la poarta cu zăbrele nu cade şi până ce ciobanii nu se aşează în odaia joasă. Numai atunci ei se hotărăsc să intre în adăpost, — şi acolo, linchind strachina cu supă, istorisesc prietenilor lor rămaşi acasă, ce-au făcut în munte, — acolo, în ţinutul acela întunecat, unde sunt lupi şi digitale mari de purpură pline de rouă până sus…

2. DILIGENTA DIN BEAUCAIRE

Era în ziua când am sosit aici. Luasem diligenta din Beaucaire, un fel de haraba veche care nu are cine ştie ce drum de făcut înainte de a se reîntoarce de unde a plecat, dar care hoinăreşte de-a lungul drumului, pentru ca să pară seara că vine tare de departe. Deasupra, pe ea, erau cinci, afară de conductor.

Mai întâi un paznic din Camarga, un omuleţ îndesat, păros, roşcat, cu ochi mari, sângeroşi şi cu cercei de argint în urechi; apoi doi din Beaucaire, un brutar şi ginerele său, amândoi cu faţa foarte roşie, respirând greu, dar având nişte profiluri superbe, două medalii romane cu efigia lui Vitellius. În sfârşit, dinainte, lângă conductor, un om… nu! o caschetă, o enormă caschetă de piele de epure, care nu spunea lucru mare şi privea drumul cu o înfăţişare tristă.

Toţi aceştia se cunoşteau şi vorbeau tare de treburile lor, cu totul liber. Cel din Camarga istorisea că vine din Nâmes, chemat de

judecătorul de instrucţie pentru o lovitură de furcă dată unui cioban… Sângele e vioi în Camarga… Dară-mi-te la Beaucaire!.. Oare cei doi drumeţi din Beaucaire nu erau gata să se ia de gât când veni vorba de Sfânta Fecioară?!.. Brutarul părea că face parte dintr-o parohie hărăzită mai de mult Fecioarei, aceea pe care Provenţalii o numesc *mama cea bună* şi care poartă pe copilul Iisus în braţe; ginerele, dimpotrivă, cântă la strana unei biserici noi care eră închinată Prea Curatei Fecioare, acea frumoasă icoană surâzătoare, reprezentată cu braţele atârnate în jos şi cu mâinile pline de lumină. Cearta venea de acolo. Făcea să vezi cum aceşti doi buni catolici se tratau pe ei înşişi şi pe madonele lor:

— E frumoasă, preacurata ta!…

— Pleacă de-aici cu mama ta cea bună!

— A ta ce-a făcut în Palestina?!

— Şi a ta, ho!… urâta!… Cine ştie ce-a mai făcut… întreabă mai de grabă pe sfântul Iosif.

Ca să te crezi la Neapole în port, nu lipsea decât lucirea cuţitelor şi, pe legea mea, sunt încredinţat că acest frumos duel teologic ar fi ajuns acolo, dacă nu s-ar fi amestecat conductorul.

— Lăsaţi-ne în pace cu madonele voastre, zise el, râzând, celor doi din Beaucaire: toate acestea sunt treburi femeieşti, în care bărbaţii nu trebuie să se amestece.

Apoi, pocni din bici, luând o înfăţişare neîncrezătoare, ceeace făcu pe toţi să fie de părerea sa.

Disputa se terminase; dar brutarul, odată pornit, avea nevoie să cheltuiască prisosul vervei sale, şi, întorcându-se către nenorocita caschetă, care stătea tăcută şi tristă în colţul său, îi zise în zeflemea:

— Şi femeia ta, tocilarule?… De ce parohie ţine?… Trebuie să credem că în aceste vorbe era o năzuinţă foarte comică, de oarece toţi izbucniră în hohote de râs… Tocilarul însă nu râdea… Părea că nu înţelege. Văzând aşa, brutarul se întoarse în spre mine:

— D-ta nu-i cunoşti nevasta, d-le?… o afurisită de enoriaş?, haida-de!… Nu sunt două ca ea in Beaucaire.

Râsetele se îndoiră. Tocilarul rămase nemişcat; se mulţumi să şoptească fără să ridice capul:

— Taci, brutarule!

Dar îndrăcitul de brutar n-avea poftă să tacă, şi reîncepu şi mai şi:

— Viedase[1]! Amicul nu-i de plâns că are o asemenea femeie… Nu-i chip să te plictiseşti o clipă cu ea… Ia gândiţi-vă!… o frumoasă care se lasă furată la fiecare şase luni, are ce istorisi când se reîntoarce… Ce-are a face!… e o căsnicie dată dracului… Închipuieşte-ţi, d-le, se căsătoriseră numai da un an şi, paf!… iată că nevasta îi pleacă în Spania cu un negustor de ciocolată. Bărbatul, singur, stă şi plânge

acasă, şi bea… era ca nebun… După câtva timp, frumoasa s-a întors în sat, îmbrăcată spanioleşte, având cu sine o mică darabană cu clopoţei. Şi noi îi spuneam:

— Ascunde-te, că te omoară…

A! da: o omoară!… S-au împăcat gospodăreşte, şi ea l-a învăţat să cânte cu darabana bască.

Fu o nouă zguduire de râs. În colţul său, fără să ridice capul, tocilarul murmură:

— Taci, brutarule.

Brutarul se făcu că n-aude şi urmă:

— Crezi, poate, d-le, că după această reîntoarcere din Spania, frumoasa s-a liniştit… Ba nu!… Bărbatu-său se învăţase aşa de bine!… Aceasta i-a dat poftă să re înceapă… După Spania, fu un ofiţer, apoi un marinar de Ron, apoi un muzicant, apoi un… Mai ştiu eu? Ceea ce-i bine, e că, fiecare dată, comedia e aceeaşi… Nevasta pleacă, bărbatul plânge; ea se reîntoarce, el se mângâie. Şi mereu i-o ia, şi mereu el o recapătă… Să mă credeţi că-i o adevărată răbdare, bărbatul acesta!… Trebuie deasemenea să spunem că-i straşnic de frumoasă, mica tocilăriţă… o adevărată bucăţică popească: vioaie, micuţă, rotunjoară; pe lângă acestea, o pieliţă albă şi ochi de coloarea alunei, cari râd când priveşte pe bărbaţi… Pe cinstea mea! domnule Parisian, dacă veţi trece vreodată prin Beaucaire…

— O!… taci brutarule, te rog… zise încă odată sărmanul tocilar cu o înmlădiere de voce sfâşietoare.

Tot atunci, diligenta se opri. Eram în *mas*-ul din Anglores. Acolo se coborâră cei doi din Beaucaire şi vă jur că nu i-aş mai fi oprit… Poznaşul brutar!… Îi auzeam încă râsul, pe când era în curtea fermei sale.

Când scoborâră aceştia, locul de deasupra diligentei părea gol. Cel din Camarga se scoborâse la Arles; conductorul mergea pe jos alăturea de cai… Eu şi cu tocilarul rămăsesem singuri sus, stând fiecare în colţul lui, tăcuţi. Era cald; burduful căruţei ardea. Din când în când îmi simţeam pleoapele căzând şi capul greu; dar peste putinţă de dormit. Îmi umblau prin cap vorbele: «taci, te rog…» aşa de sfâşietoare şi de blânde. Nici el, sărmanul!… nu dormea. De dindărăt, îi vedeam spetele lui mari tresărind, şi mâna — o mână lungă, palidă şi murdară — tremurând pe speteaza banchetei. Plângea…

— Iată-vă ajuns, domnule parisian!.. Strigă conductorul; şi cu vârful biciului îmi arătă colina mea verde cu moara cocoţată ca un fluture mare.

Mă grăbii să cobor… Trecând pe lângă tocilar, încercai să privesc sub cascheta lui; doream să-l văd înainte de a pleca. Ca şi cum ar fi înţeles năzuinţa mea, nenorocitul ridică repede capul şi îşi implântă privirea în ochii mei:

— Priveşte-mă bine, prietene, — îmi zise el cu un glas surd, — şi dacă zilele acestea vei auzi de o nenorocire în Beaucaire, poţi să spui că cunoşti pe cel care a dat lovitura.

Avea o înfăţişare stinsă şi tristă, cu ochi mici, veştejiţi. Erau lacrămi în aceşti ochi, dar în glas era ură. Ura e furia celor slabi!… Dacă aş fi fost în locul tocilăriţei, m-aş fi păzit..

3. TAINA MEŞTERULUI CORNILLE

Francet Mamaï, un bătrân cântăreţ din fluier, care vine din când în când să stea de sfat cu mine, bând vin fiert, mi-a povestit seara trecută o mică dramă sătească, al cărei martor a fost moara m: a, acum vreo douăzeci de ani. Povestirea moşneagului m-a atins şi voi cerca s-o redau aşa cum am auzit-o.

Închipuiţi-vă o clipă, dragi cetitori, că staţi în faţa unei ulcele cu vin îmbălsămat, şi că un bătrân cântăreţ din fluier vă vorbeşte.

— Ţinutul nostru, bunul meu domn, n-a fost totdeauna un loc mort şi fără cântece, ca astăzi. Odinioară, era aici un mare negoţ de morărie şi câteva poşte împrejur gospodarii *mas*-urilor îşi aduceau grâul să li-l măcinăm. De jur-împrejurul satului, colinele erau pline cu mori de vânt. În dreapta şi în stânga, nu se vedeau decât aripi care se învârteau în bătaia mistralului, pe deasupra pinilor, — droaia de măgăruşi, încărcaţi cu saci, suind şi coborând de-a lungul drumurilor; şi toată săptămâna era o plăcere să auzi pe culm? zgomotul harapnicelor, foşnetul pânzelor şi *Dia hue!*[2] al ucenicilor morari…

Dumineca ne duceam la mori cu grămada. Sus, morarii cinsteau vin muscat… Morăriţele erau frumoase ca nişte regine, cu maramele lor de dantele şi cruciuliţele de aur. Eu aduceam fluierul şi până în noaptea neagră, jucau farandole. Uite, vezi, morile acestea erau toată bucuria şi bogăţia ţinutului nostru.

Din nefericire, nişte Parisieni avură idea de a statornici o moară cu aburi pe drumul Tarasconului. Cu totul frumoasă, cu totul nouă!… Gospodarii luară obiceiul de a trimite grâul — la moara aceasta cu aburi şi sărmanele mori de vânt rămaseră netrebnice. Câtăva vreme cercară ele să se împotrivească, dar aburul fu mai tare şi, una după alta, *pecaire!*[3]… fură silite să se închidă… Măgăruşii nu mai veniră… Frumoasele morăriţe îşi vândură cruciuliţele de aur… Nici muscat!… nici farandolă!… Mistralul sufla, dar aripile stăteau moarte… Apoi, într-o bună zi, comuna dărâmă toate aceste şandramale, şi-n locu-le se sădi vie şi măslini. Totuşi în mijlocul dezastrului, o moară se ţinuse tare şi continua să se învârte cu vânjoşie pe movila ei, sub nasul morarilor cu aburi. Aceasta era moara meşterului Cornille şi-i chiar aceea unde suntem gata să ţinem şezătoarea noastră în clipa aceasta.

Meşterul Cornille era un bătrân morar, trăind de peste şaizeci de ani în făină şi fiind mândru de meseria lui, Aşezarea morii cu aburi aproape îl înnebunise. Preţ de opt zile, alergă de-a lungul satului, strângând lumea în juru-i şi zbierând din toate puterile că Provenţa va fi otrăvită de făina morarilor cu aburi.

«Nu vă duceţi acolo, spunea el; hoţii aceştia, ca să facă făină, se slujesc de abur, care-i o născocire diavolească, în vreme ce eu lucrez cu mistralul şi cu tramontana care sunt suflarea lui Dumnezeu…» Şi-aşa, găsea o sumedenie de vorbe frumoase pentru slăvirea morilor de vânt, — dar nimeni nu-l asculta.

Atunci, prins de turbare, bătrânul se închise în moara lui şi trăi acolo, singur-singurel, ca o fiară semeaţă.

Nu voia să ţie pe lângă sine nici chiar pe nepoata lui, Vivetta, un copil de cincisprezece ani, care, de la moartea părinţilor ei, nu avea pe nimeni în lume decât pe tata-moşul ei. Sărmana fetiţă fu nevoită să-şi câştige pâinea, tocmindu-se la de toate, în *mas-uri,* fie pentru secerat, fie pentru culesul măslinelor, fie pentru viermii de mătase… Şi totuși, bătrânul părea că o iubeşte foarte tare. I-se întâmpla adeseori să facă patru leghe pe jos, sub soarele de foc, ca să se ducă s-o vadă la *mas-ul* unde lucra, şi când o avea aproape, stătea ceasuri întregi s-o privească, plângând…

În împrejurimi se credea că bătrânul morar gonise pe Vivetta din zgârcenie, şi nu-i făcea cinste să lase astfel pe nepoata lui să se târască de la o fermă la alta, expusă la batjocorirea *vailes-lor* şi la toate mizeriile tinereţii, la stăpân. Deasemenea, lumea găsea că-i rău ca un om de situaţia lui Cornille şi care se respectase până atunci, să meargă acum pe străzi ca un adevărat ţigan, cu picioarele goale, cu pălăria spartă, cu haina sfâşiată… Fapt e, că sărbătoarea, când îl vedeam intrând la slujbă, pe noi, cei bătrâni, ne prindea ruşinea, pentru el; şi Cornille simţea lămurit aceasta, aşa că nu mai îndrăznea să vie în strană lângă noi. Rămânea totdeauna în fundul bisericii, aproape de agheasmatar, cu săracii.

În viaţa lui Cornille era ceva întunecat. De multa vreme oameni din sat nu-i mai duceau grâu la măciniş şi totuși spetezele morii sale se învârteau mereu, ca mai înainte… Seara, întâlneai pe drum pe bătrânul morar îndemnându-şi măgăruşul încărcat cu saci mari de făină.

— Bună seara, meştere Cornille! îi strigau ţăranii; merge mereu, moara?.

— Mereu, copiii mei — răspundea, vesel, bătrânul. Slavă Domnului, nu-mi lipseşte de lucru.

Atunci, dacă-l întrebai de unde dracu putea să-i vină atâta de lucru, punea un deget pe buze şi răspundea întunecat:

«*Motus!*[4] lucrez pentru export…»

Nimic alta nu puteai scoate de la el.

Ca să-ţi bagi nasul în moara lui, nici pomeneală. Chiar mica Vivetta nu intra acolo…

Dacă treceai prin faţa morii, vedeai uşa veşnic închisă, aripile mari veşnic mişcându-se, măgarul bătrân păscând iarba de pe platformă şi un motănoi slab *sorindu-se* pe marginea ferestrei şi privindu-te răutăcios.

Toate acestea împrăştiau mister în jur şi făceau să pălăvrăgească lumea. Fiecare tălmăcea în felul său taina maşterului Cornille, dar svonul obştesc era că în moara aceea erau mai mulţi saci cu bani decât saci cu făină.

În cele din urmă totul se dezvălui; iată cum: Cântând tinerimii din fluier ca să joace, băgai de seamă într-o bună zi că băiatul meu mai mare şi cu mica Vivetta, căzuseră îndrăgostiţi unul de altul. La drept vorbind, nu mă supărai de aceasta, pentru că oricum ar fi fost, numele lui Cornille era în cinste la noi, iar această păsărică, Vivetta, mi-ar fi făcut plăcere s-o văd trebăluind prin casa mea. Atât numai, cum îndrăgostiţii prea şedeau mereu împreună, de teama vreunei întâmplări, voii să limpezesc treaba numaidecât şi urcai la moară ca să spun două cuvinte moşneagului… A! bătrânul vraci!… Făcea să vezi cum m-a primit!.. Mi-a fost peste putinţă să-l fac să deschidă uşa. Îi arătai îndreptările mele, pe cât putui, prin gaura broaştei; şi toată vremea cât vorbii, afurisitul de motănoi, slab, îmi sufla ca un drac, deasupra capului.

Bătrânul nu mă lăsă să isprăvesc, şi-mi zbieră cu totul necuviincios să mă întorc la flautul meu; că, dacă eram grăbit să-mi căpătuiesc băiatul, puteam foarte bine să caut vreo fată de morar cu abur.. Gândeşte-te că la aceste cuvinte proaste, sângele mi se urcă la cap, dar avui de ajunsă înţelepciune să mă stăpânesc, şi lăsând pe acest bătrân nebun la moară, venii să spun copiilor neizbutita mea… Aceşti sărmani mieluşei nu voiau să creadă; îmi cerură voie să se ducă amândoi la moară ca să vorbească cu moşneagul… N-avui tăria să-i refuz şi prrt!… iată pe îndrăgostiţi plecaţi…

Tocmai când ajunseră sus, meşterul Cornille abia plecase. Uşa era lăcătuită sdravăn; dar bătrânul, plecând, lăsase scara afară, ceeace făcu pe copii să le dea în minte să intre pe fereastră, ca să vadă puţin ce era în această faimoasă moară…

Lucru ciudaţi odaia morii era goală… Niciun sac, niciun bob de grâu; niciun fir de făină pe ziduri sau pe păinjenişuri… Nici chiar acel miros bun şi cald de grâu zdrobit care Îmbălsămează morile… Fusul era plin de praf şi deasupra dormea motănoiul slab.

Odaia de jos avea aceeaşi înfăţişare de mizerie şi de părăsire: un pat

stricat, câteva boarfe, o bucată de pâine pe treapta scării, iar într-un colţ, trei sau patru saci crăpaţi din care curgea moloz şi pământ alb.

Aceasta era taina meşterului Cornille!… Acest moloz se plimbă în toate serile ca să scape cinstea morii şi să ademenească lumea că moara face făină… Sărmană moară!… Sărman Cornille!… De multă vreme morile cu aburi le luaseră orice rost. Spetezele se învârteau mereu, dar moara mergea în gol.

Copiii se întoarseră înlăcrămaţi şi-mi povestiră ceeace văzuseră. Ascultându-i, mi se rupse inima… Pe dată alergai la vecini, le spusei lucrul în două vorbe, şi ne chibzuirăm că, de îndată, să ducem la moara lui Cornille tot grâul ce-l aveam prin hambare… zis şi făcut… Tot satul se pune pe drum şi sosim sus cu un întreg şirag de măgari încărcaţi cu grâu, — grâu adevărat de data aceasta…

Moara era larg deschisă… In faţa uşii meşterul Cornille, stând pe un sac de moloz, plângea cu capul în mâni. Băgase de seamă, la reîntoarcere, că-n timpul lipsei lui intrase cineva în moară şi-i aflase toată taina.

— Sărac de mine! spunea el. Nu-mi rămâne decât să mor… Moara mi-e batjocorită…

Şi hohotea de ţi-se rupea inima, chemându-şi moara cu tot felul de nume, vorbindu-i ca unei fiinţe adevărate.

În clipa aceea, măgarii se urcau pe platformă şi noi începurăm să strigăm ca pe vremurile cele bune morăreşti:

— Ehe!… moara!… Ehe!… meştere Cornille!… Şi iată sacii cum se îngrămădesc înaintea uşii şi frumosul bob roş cum se împrăştie pe jos, pretutindeni…

Meşterul Cornille deschide ochii mari. Prinse grâu în căuşul manei lui bătrâne şi spunea, râzând şi plângând totdeodată:

— Grâu! Doamne!.. Grâu adevărat!… Lăsaţi-mă să-l privesc…

Apoi, întorcându-se spre noi:

— A!… ştiam eu că o să vă întoarceţi. Toţi morarii cu abur sunt nişte hoţi…

Voirăm să-l purtăm în triumf spre sat.

— Nu, nu, copiii mei; trebuie mai întâi să dau de mâncare morii mele… Gândiţi-vă!… e aşa de multă vreme de când nu a mai avut ce ronţăi…

Şi toţi aveau lacrămi în ochi văzând pe moşneag zbătându-se în dreapta şi în stânga, golind sacii, supraveghind moara, în vreme ce boabele trosneau şi pulberea fină se urca în grindă…

Trebuie să ni se facă şi nouă o dreptate: din ziua aceea, nicio clipă nu-l lăsară m pe bătrânul morar fără lucru. Apoi, într-o dimineaţă, meşterul Cornille muri, şi aripile celei din urmă mori înţepeniră, pentru totdeauna de data aceasta… Odată Cornille mort, nimeni nu-l mai urmă la moară… Ce vrei, domnule!… toate au un sfârşit în lumea

aceasta, şi-i de crezut că şi vremea morilor de vânt a trecut ca şi aceea a diligentelor pe Ron, a parlamentelor şi a surtucelor cu flori mari.

4. CAPRA DOMNULUI SEGUIN

D-Lui P. Gringoire, Poet Liric Din Paris

Ai rămas veşnic acelaşi, sărmanul meu Gringoire!… Cum?!… ţi-se oferă un loc de cronicar la o gazetă bună în Paris şi tu ai tăria să refuzi?… Dar priveşte-te, sărman copil! Priveşte-ţi pieptarul zdrenţuit, încălţămintea scâlciată, faţa slabă care arată că eşti nemâncat! Iată, în cele din urmă, unde te-a dus patima ta pentru rime frumoase!… Iată cu ce te-ai ales după zece ani de slujbă cinstită la prietenul Apollo… Nu ţi-e ruşine, mai la urma urmei!?…

Fă-te cronicar, zănaticule?… Fă-te cronicar!… Vei câştiga bani buni, vei avea tacâmul tău la Brebant şi te vei putea arăta în zilele de premieră cu o pană nouă la pălărie.

Nu? Nu vrei? Vrei să rămâi în voia ta până la sfârşit… Ei bine, ascultă atunci povestirea cu capra d-lui Seguin. Ai să vezi ce poate câştiga cineva când vrea să trăiască neatârnat.

Domnul Seguin nu fusese niciodată norocos cu caprele sale. El le pierdea în acelaşi chip pe toate: într-o bună dimineaţă, ele rupeau frânghia, se duceau în munte şi acolo le mânca lupul. Nici mângâierile stăpânului, nici frica de fiară, nimic nu le oprea. Erau, după cât ss pare, nişte capre independente, care voiau cu orice chip libertatea şi aerul înălţimilor.

Bravul domn Seguin, care nu pricepea nimic din feleşagul vitelor sale, era zdrobit. Îşi zicea:

— S-a sfârşit; caprele se plictisesc la mine, n-o să mai am niciuna…

Totuşi nu se dădu bătut şi după ce pierdu şase capre în acelaşi fel, cumpără încă una; atât numai că de data aceasta avu grija s-o ia mică de tot pentru ca s-o obişnuiască cu vieţuitul în curtea sa.

Ah! Gringoire, cât era de frumoasă căpriţa domnului Seguin! cât era de frumoasă cu ochii ei dulci, cu bărbiţa de subofiţer, cu copitele negre şi lucitoare, cu coarnele vrâstate şi cu miţele lungi de păr alb care păreau o mantilă. Era aproape tot aşa de drăgălaşe ca şi căprioara Esmeraldei, — îţi aduci aminte, Gringoire?… — şi pe urmă, ascultătoare, alintată, liniştită la muls, fără să pună piciorul în sitar… O drăgăstoasă de căpriţă…

Domnul Seguin avea în dosul casei un loc închis cu păducei. Acolo îşi aşează căpriţa. O legă de un ţăruş, în cel mai plăcut loc al livezii, având grija să-i lase la îndemână multă frânghie şi venind din timp în timp s-o vadă cum se află. Capra era prea fericită şi păştea atât de cu tragere de inimă, încât domnul Seguin era încântat.

— În sfârşit, gândea bietul om, iată o capră căreia n-are să i se urască la mine.

Domnul Seguin se înşela, căci capra se plictisea.

Într-o zi ea îşi zise, privind muntele:

— Cât de bine trebuie să fie acolo sus!.. Ce plăcere să sări prin ierburi, fără această blestemată de frânghie care te roade la gât!… Numai măgarii şi boii pasc într-o închisoare ca aceasta!… Caprelor le trebuie lărgime…

Din clipa aceea, iarba din poiană îi păru fără gust. Urâtul o cuprinse. Slăbi, laptele începu să-i piară. Era o jale s-o vezi târând după ea toată ziua frânghia, întorcând mereu capul spre munte, cu nările umflate şi behăind cu tristeţe: *mea!*

Domnul Seguin băgă de seamă că tânjeşte capra, dar nu ştia ce poate să fie… Într-o dimineaţă, după ce o mulse, capra se întoarse spre el şi-i spuse în limba ei:

— Ascultă, domnule Seguin, eu lâncezesc la d-ta, lasă-mă să mă duc în munte…

— Ah! Doamne, Doamne!… Şi ea!… strigă d-l Seguin tâmpit, şi-i căzu din mână sitarul cu lapte; apoi, stând jos pe iarbă lângă capră:

— Cum, Blanquette, vrei să mă părăseşti!… Şi Blanquette răspunse:

— Da, domnule Seguin…

— Îţi lipseşte iarba aici?

— O! nu!… domnule Seguin.

— Poate că eşti legată prea scurt; vrei să-ţi lungesc frânghia?

— Nu face, domnule Seguin.

— Atunci, ce-ţi trebuie? ce vrei?…

— Vreau să mă duc în munte, domnule Seguin…

— Dar bine, nenorocito, tu nu ştii că-i lupul acolo… Ce-ai să te faci când va veni spre tine?

— Am să-l împung cu coarnele, domnule Seguin.

— Nu-i pasă lupului de coarnele tale… El mi-a mâncat capre mai bine încornorate ca tine… Îţi aduci aminte de biata bătrână Renaude care era aici anul trecut? era o capră de mâna întâia, tare şi rea ca un ţap. S-a luptat cu lupul toată noaptea… şi pe urmă, dimineaţa, lupul a mâncat-o…

— *Pecaire!*… Sărmana Renaude!… Nu-i nimic, domnule Seguin, lasă-mă să mă duc în munte…

— Dumnezeule bun!… zise domnul Seguin; ce naiba au caprele mele?… încă una pe care are să mi-o mănânce lupul… Ei bine, nu. Am să te scap chiar împotriva ta însăţi, zvânturato!… Şi de frică să nu-mi rupi frânghia, am să te închid în staul şi n-ai să mai ieşi niciodată de acolo.

Zicând aşa, domnul Seguin băgă capra într-un staul întunecos şi zăvori sdravăn uşa. Din nefericire, uitase deschisă fereastra şi abia

plecă şi capra o şi şterse…

Râzi, Gringoire?… Pe legea mea!… cred… tu eşti cu caprele împotriva bunului domn Seguin…

Dar n-ai să mai râzi, acum, îndată…

Când capra cea albă se arătă în munte, fu o încântare obştească… Niciodată bătrânii brazi nu văzuseră aşa frumuseţe… O primiră ca pe o mică regină. Castanii se aplecară până la pământ ca s-o mângâie cu vârfurile ramurilor lor. Dracila de aur îi deschidea drum şi răspândii pe cât putea mireasma ei. Tot muntele o sărbători.

Îţi închipui, cred, Gringoire, că era fericită, căpriţa noastră!… Nici frânghie, nici ţăruş, nimic care s-o împiedice să sară, să pască în voia ei… Acolo iarbă, până deasupra coarnelor, dragă… Şi ce iarbă!… Gustoasă, subţire, horbotată, împletită din mii de plante… era cu totul altceva decât iarba din închisoare… Şi ce flori!…

Mari campanule albastre, digitale de purpură cu potire lungi, o întreagă pădure de flori sălbatice vărsând sucuri ameţitoare!…

Căpriţa albă, pe jumătate beată, se tăvălea cu picioarele in sus, se rostogolea pe clinuri, laolaltă cu frunzele căzute şi cu castanele. Apoi, deodată, se punea din nou pe picioare. Hop! iat-o pornită, cu capul înainte prin tufişuri şi mărăcini, aci pe un pisc, aci într-un fund de văioagă, sus, jos, pretutindeni… S-ar fi zis că sunt în munte zece capre de-ale domnului Seguin.

N-avea frică de nimic Blanquette.

Ea trecea dintr-o săritură pâraiele repezi care o stropeau de pulbere spumoasă şi umedă. Atunci, o apă toată, ea se întindea pe vreo stâncă netedă şi se usca la soare. Odată mergând până în marginea unui platou, cu o floare de brebenel în dinţi, zări în vale, pe câmpie, casa domnului Seguin cu grădina de din dos, ceeace o făcu să râdă cu lacrămi.

— Ce fleac!… zise ea; cum am putut sta acolo? Sărăcuţa!… Văzându-se aşa de sus, se credea cel puţin tot aşa de mare cât lumea întreagă… Scurtă socoteală: fu o zi bună pentru capra domnului Seguin. Către nămezi, alergând încolo şi încoace, dădu peste o turmă de ţapi nedomesticiţi, cari se pregăteau să mănânce cu poftă nişte viţă sălbatică. Mica noastră zvăpăiată îmbrăcată în alb, stârni mirarea lor. I se dădu cel mai bun loc ca să mănânce viţă şi toţi aceşti domni fură foarte galanţi… Se pare chiar — şi aceasta să rămână între noi, Gringoire — că unui ţap mic, cu blăniţa neagră, îi căzu dragă căpriţa noastră. Cei doi îndrăgostiţi se rătăciră vreo două ceasuri prin pădure şi dacă vrei să afli ce-şi spuseră unul altuia, n-ai decât să întrebi izvoarele şăgalnice care saltă nevăzute pe sub muşchi.

Deodată vântul se răci. Muntele se învineţi; însera…

— Aşa de repede!… zise căpriţa; şi se opri mirată… În vale,

câmpiile erau înecate în brumă. Grădiniţa domnului Seguin se mistuia în ceaţă, şi din căsuţă abia se mai vedea un colţ de acoperiş cu puţin fum… Căpriţa ascultă tălăngile unei turme care se cobora de vale şi se simţi foarte tristă… Un erete întârziat, o atinse, în treacăt, cu aripile… Ea tresări… apoi se auzi un urlet în pădure:

— Hau! hau!…

Se gândi la lup; toată ziua nu se gândise o clipă la el… Tot atunci se auzi un corn departe în vale… Bietul domn Seguin făcea cea din urmă cercare.

— Hau, hau… urla lupul.

— Întoarce-te, întoarce-te… striga cornul. Căpriţa avu pornirea să plece, dar aducându-şi aminte de ţăruş, de frânghie, de gardul grădinii, îşi zise că de aici înainte nu putea să mai ducă o asemenea viaţă şi că era mai bine să rămână. Cornul amuţi.

Capra auzi în spate un foşnet. Se întoarse şi văzu în umbră două urechi scurte şi doi ochi lucitori… era lupul.

Mare, nemişcat, stând pe picioarele dindărăt, el privea căpriţa albă şi-i curgeau balele de poftă… Cum era prea bine încredinţat că are s-o mănânce, nu se grăbea; ci numai, când ea se mişcă, el râse cu răutate:

— Ha! ha!… căpriţa d-lui Seguin; şi-şi trecu limba mare, roşie, peste nările-i de iască.

Căpriţa se simţi pierdută. O clipă aducându-şi aminte povestea caprei Renaude, care se luptase noaptea întreagă pentru ca în zori s-o mănânce lupul, îşi zise că poate-i mai bine să se lase să fie mâncată pe dată; dar, răzgândindu-se, ea se pregăti de luptă, cu capul plecat şi cu coarnele înainte, ca una ce era căpriţa domnului Seguin. Nu doar că avea nădejde să răpuie pe lup — caprele, doar, nu omoară pe lupi — dar numai ca să vadă dacă are să poată ţine cât capra Renaude.

Atunci fiara se năpusti şi coarnele începură apărarea.

A1 ce frumos lupta brava căpriţă!… Pe neminţite, Gringoire, de zece ori ea sili pe lup să se oprească să răsufle. In aceste scurte opriri, căpriţa lacomă mai apuca o gură de iarbă, apoi se întorcea la luptă cu gura plină. Şi aşa toată noaptea. Din vreme în vreme, capra domnului Seguin privea stelele care jucau pe cerul limpede şi-şi spunea:

— O! numai de aş putea să ţiu până în zori. Una după alta, stelele apuneau… Blanquette îşi îndoia loviturile de corn, lupul îşi îndoia muşcăturile… O lucire palidă apăru la orizont… Cântecul aspru al unui cocoş se ridică dinspre o curte…

— În sfârşit — îşi zise săi mana căpriţă, care n-aşteptă decât ziua ca să moară, — se lăsă la pământ întinsă, pe blăniţa ei albă stropită toată de sânge…

Atunci fiara se aruncă pe căpriţă şi o mancă.

Adio, Gringoire!…

Povestea pe care ţi-am spus-o, nu-i din capul meu. Dacă vii vreodată prin Provenţa, gospodarii noştri îţi vor vorbi adesea de *la cabro de mousu Seguin, que se battegue touto la neui emi lou loup, e piei lou matin lou loup la mange*[5].

Bagă de seamă bine Gringoire:

E piei lou matin lou loup la mange.

5. STELELE

Povestirea Unui Cioban Provenţal

Pe vremea când păzeam oile pe Luberon, văcuiam săptămâni întregi fără să văd suflet de om, — singur la păşune cu cânele meu Labri şi cu oile mele. Când şi când pustnicul din Mont-de-l'Ure trecea pe acolo să caute ierburi, sau zarei m chipul înnegrit al vreunui cărbunar din Piemont; dar aceştia erau oameni simpli, tăcuţi din pricina singurătăţii, cu gustul de vorbă pierdut şi neştiind nimic din ce se mai spunea de vale, în sate şi în oraşe. Aşa că, ori de câte ori la jumătate de lună auzeam pe urcuşul muntelui talanga catârcei ogrăzii noastre, aducându-mi merinde pentru cealaltă jumătate de lună, şi vedeam ivindu-se încetul cu încetul pe coastă capul vioi al micului *miarro* (argat), sau marama roşcată a bătrânei mătuşe Norade, — eram cu adevărat fericit… Îi puneam să-mi povestească cele petrecute de vale, căsătoriile, botezurile; dar ceeace doream să aflu mai cu deosebire, era să ştiu ce făcea fata stăpânilor mei, domnişoara noastră Ştefaneta, cea mai frumoasă fată cale de zece leghe împrejur. Fără să par că-s prea ahtiatr iscodeam dacă a mai fost pe la joc, pe la şezători, — dacă i-au mii venit ceva peţitori; — iar celor cari mă vor întrebă la ce-mi ţineau cald aceste nimicuri, le voi răspunde că eram de douăzeci de ani şi că această copilită, Ştefaneta, era tot ceea ce văzusem eu mai frumos în viaţa mea.

Într-o Duminecă, pe când îmi aşteptam proviziile pentru o jumătate de lună, convoiul sosi târziu. Dimineaţa îmi spusei: «E de vină leturghia», apoi spre nămiazi, veni o vijelie mare şi cugetai că n-a vrut catârca s-o ia din loc din cauza drumurilor desfundate. În sfârşit, după amiază, pe când cerul se limpezi şi muntele strălucea de apă şi de soare, auzii prin şuroirea apei de pe frunze şi prin huiala pâraielor umflate, clopoţelul catârcei tot aşa de vioi şi de vesel ca şi clopoţeii cei miri în ziua de Paşti. Pe catârcă n-o mâna nici micul *miarro,* nici mătuşa Norade, — ci… ghiciţi cine?!… domnişoara noastră, copiii îmi! chiar domnişoara noastră, stând dreaptă între desagi şi împurpurată la faţă de aerul muntelui şi de împrospătarea ploii.

Micuţul era bolnav, iar mătuşa Norade se dusese să-şi vadă copiii. Toate acestea mi le spuse frumoasa Ştefaneta, descălicând de pe catârcă, — şi că venea aşa de târziu fiindcă se rătăcise; văzând-o însă aşa de gătită, cu *cordica* înflorită, cu fusta înzorzonată cu dantele, ai fi

zis mai degrabă că venea de la horă, decât că umbla să-şi caute cărarea prin tufişuri. Ah!… micuţa făptură! Nu mă săturam privind-o… E drept că niciodată n-o văzusem aşa de aproape. Câteodată iarna, când turma era coborâtă la câmpie şi intram seara să mănânc, ea trecea repede prin odaie, fără să vorbească argaţilor, mereu gătită şi puţin cam mândră… Şi acum o aveam în faţa mea şi numai pentru mine; şi să zici că n-ai de ce-ţi pierde capul?…

După ce scoase mâncarea din coş, Ştefaneta privi curioasă împrejur. Ridicându-şi puţin frumoasa ei fustă de sărbătoare, de teamă să nu şi-o strice, intră în *parc,* voind să vadă colţul unde mă culcam, staulul de paie făcut din piele de berbec, mantaua mea mare acăţată de perete, bâta mea, puşca mea cu cremene. Toate acestea îi făceau plăcere.

— Prin urmare, aici trăieşti tu, sărmane cioban? Cât de tare trebuie să ţi-se urască singur? Ce faci? La ce te gândeşti?…

Îmi venea să-i spun: «la tine, stăpâno…» şi n-aş fi minţit; dar mă turburasem aşa de. Tare încât nu mai puteam să suflu o vorbă. Cred că băgase de seamă, căci răutăcioasa îşi făcea o plăcere să mă încurce mai tare cu răutăţile ei:

— Şi prietena ta bună, ciobane, vine câteodată să te vadă?… Trebuie să fie capra de aur sau zeiţa Esterelle care umblă prin creierii munţilor?…

Însăşi ea, vorbind aşa, semăna cu zeiţa Esterelle, dând capul pe spate în hohote de râs şi grăbindu-se să plece, — ceea ce mă făcea să cred că vizita ei nu fusese decât o vedenie…

— Adio, ciobane…

— Cu bine, stăpâne!..

Şi iat-o plecată, cu coşurile goale…

După ce pieri pe cărarea care scobora de vale, pietrele răscolite de copitele catârcei mi se părea că se năruie toate peste sufletul meu. Şi le auzii mult timp, mult timp…; şi toată ziua rămăsei ca năuc, nevoind să mă mişc, de teamă să nu-mi gonesc visul…

Spre seară, pe când fundul văilor începea să se albăstrească şi oile se strângeau una în alta behăind şi intrând în *parc,* auzii în vale un glas care mă chema, şi văzui pe domnişoara noastră cu râsul de adineaori, pierit, tremurând de frică, de frig şi de udeală. Se vede că în vale găsise Sorga umflată de ploaie şi că voind să treacă cu orice chip, era să se înece. Ceeace o înfricoşa, era că la vremea aceea nu se mai putea gândi să se reîntoarcă acasă, căci domnişoara noastră nu se putea duce singură pe drumul de înconjur, iar eu nu puteam să părăsesc stâna. Gândul de a petrece noaptea în munte, o necăjea mai cu osebire din cauza neliniştii celor de acasă. Eu însă o încredinţai cum e mai bine:

— În iulie nopţile sunt scurte, stăpâno.. Trec ca o clipă rea…

Aprinsei apoi un foc mare ca să-i usuc picioarele şi rochia, udate tare de Sorga. Pe urmă îi pusei dinainte lapte şi brânzeturi, dar

sărmana micuţă nu se gândea nici să se încălzească, nici să mănânce, şi văzând-o cu pleoapele bulbucate de lacrămi, îmi venea şi mie să plâng.

Noaptea căzu peste tot. Pe crestele munţilor nu rămânea decât o prăfuire de soare, un abur luminos spre apus. Domnişoara noastră trebuia să intre în *parc* şi să se culce. Îi întinsei pe paiele proaspete, cea mai frumoasă blană nouă, îi poftii noapte bună şi mă aşezai la uşă, afară… Dumnezeu mi-i martor că niciun gând rău nu-mi veni în minte, deşi inima mea ardea de focul dragostei; ci numai o mare mândrie la gândul că într-un colţişor în *parc,* aproape de oile care se uitau ciudat la ea, fata stăpânilor mei — o oiţă mai scumpă şi mai albă decât toate celelalte — dormea, încredinţată pazei mele. Niciodată nu mi s-a părut cerul mai adânc şi stelele mai strălucitoare… Deodată, uşa de la *parc* se deschise şi Ştefaneta se ivi… Nu putea să doarmă. Oile făceau să trosnească paiele sau behăiau prin somn. Îi plăcea mai degrabă să vie şi ea la foc. Atunci îi pusei blana mea de căprioară pe umeri, scormonii focul şi, tăcuţi, stăturăm unul lângă altul. Dacă ai petrecut vreodată noaptea sub stele, ştii că pe când dormim, o lume tainică se desface în singurătate şi in tăcere… Atunci izvoarele şoptesc mai limpede, pe ochiurile de apă licăresc luminiţe, — toate duhurile munţilor se duc şi vin slobode; în văzduh se joacă foşnete, zgomote pierdute, ca şi cum ai auzi cum cresc ramurile şi cum zbucneşte iarba. Ziua trăiesc fiinţele — noaptea, lucrurile. Când nu eşti obişnuit, ţi-e frică… Domnişoara noastră, de pildă, tremura toată şi se strângea lângă mine la cel mai mic sgomot. Într-un răstimp, un strigăt lung, melancolic, pornit de pe lacul care lucea în vale, se ridică, în undoire, spre noi. Tot atunci o frumoasă stea căzătoare alunecă pe deasupra capetelor noastre, ducându-se încolo, spre acelaşi loc unde se mistuise strigătul, ca şi cum acest strigăt ar fi dus o lumină cu el.

— Ce este aceasta? mă întrebă pe şoptite, Ştefaneta.

— Un suflet care intră în rai, stăpân o!…; şi-mi făcui cruce.

Ea făcu la fel şi rămase pe gânduri, o clipă. Apoi îmi zise:

— Prin urmare este drept, ciobane, că voi ceştia sunteţi vrăjitori?…

— Nicidecum, domnişoară… Dar aici, noi trăim mai aproape de stele şi ştim ce se petrece mai bine acolo, decât cei de vale, din câmpie…

Ea privea mereu în sus cu capul sprijinit pe mână, înfăşurată în pielea de berbec ca un păstoraş ceresc:

— Câte sunt!… Cât e de frumos!… Niciodată n-am văzut atâtea… Le cunoşti numele, ciobane?…

— De sigur, stăpân o… Iată!… drept deasupra noastră, e *drumul sfântului Iacob* (Calea lactee). Merge din Franţa drept în Spania. Iacob din Galicia Patras pe cer ca să arate drumul lui Carol cel Mare când se lupta cu Sarasinii. Mai încolo e *Carul cu suflete* (Carul mare) cu cele

patru osii strălucitoare. Cele trei stele care merg înainte sunt *Cele Trei vite* şi cea mai mică de-a curmezişul celei de-a treia este *Căruţaşul.* Vezi de jur-împrejur puzderia de stele care cad? Acelea-s sufletele pe care Dumnezeu le goneşte de la sine… Puţin mai jos, iată *Grebla* şi *Cei Trei Regi* (Orion). Nouă cestora ne serveşte drept ceasornic. Numai cât le privesc, ştiu că acum am trecut de miezul nopţii. Şi mai jos, mereu spre nămezi, scânteiază *Ioan din Milant* făclia stelelor (Sirius). Despre ea, iată ce spun ciobanii. Se pare că într-o noapte, *Ioan din Milan* cu *Cei Trei Regi* şi cu *Cloşca* (Pleiada) fură poftite la nunta unei stele, prietenă de-a lor. *Cloşca,* mai grăbită, plecă, se zice, cea dintâi şi luă drumul de sus. Priveşte-o colo sus, în fundul cerului. *Cei Trei Regi o* luară mai pe jos şi o ajunseră din urmă; dar leneşul de *Ioan din Milan* fiindcă dormise până târziu, rămase cu totul în urmă şi înciudat, ca să-i oprească, aruncă sceptrul după ei. De aceea *Cei Trei Regi* se mai numesc şi *Sceptrul lui Ioan din Milan.* Dar cea mai frumoasă din toate stelele, stăpâno, este a noastră, *Steaua Ciobanului,* care ne luminează dimineaţa când plecăm cu turma şi seara când ne întoarcem. Noi îi mai spunem *Maguellona,* frumoasa *Maguellona* care aleargă după *Petru din Provenţa* (Saturn) şi se căsătoreşte cu el la fiecare şapte ani.

— Cum?!… ciobane, se căsătoresc şi stelele?…

— De sigur, stăpân o…

Şi pe când mă căzneam să-i desluşesc ce e cu aceste căsătorii, simţii ceva proaspăt şi gingaş apăsându-mi uşor umărul. Capul ei, doborât de somn, se lăsa încet pe mine, într-un foşnet molcom de panglici, de horbote şi de cârlionţi ondulaţi… Şi rămase aşa, fără să se mişte, până când stelele cerului păliră, mistuite de ziua care se ivea. Eu o priveam cum doarme, cu sufletul puţin învolburat, dar cu sfinţenie proteguit de acea noapte care nu-mi aducea decât gânduri frumoase. În jurul nostru stelele îşi făcură drumul lor tăcut, ascultătoare ca o turmă mare şi când şi când mi se părea că una din aceste stele, cea mai gingaşe, cea mai strălucitoare, pierzându-şi drumul, venise să se aşeze pe umărul meu, ca să doarmă…

6. ARLESIANA

Ca să mergi în sat, scoborând de la moara mea, treci pe lângă un *mas* clădit aproape de drum, în fundul unei curţi mari plantată cu ulmi. Aceasta e adevărata clădire a gospodarului din Provenţa, cu cărămizile ei roşii, cu marea ei faţadă neagră neregulat găurită, apoi tocmai sus morişca hambarului, scripetele pentru ridicat pietrele de moară şi câteva căpiţe de fân negru şi mai înalte.

De ce oare casa aceasta m-a oprit pe loc? De ce poarta aceea închisă mi-a strâns inima? N-aş putea spune de ce, dar gospodăria aceasta mă înfrigură. Prea multă tăcere în jur… Când treceai, câinii nu lătrau, bibilicele fugeau fără să cârâie. Înlăuntru, niciun glas!… Nimic, nici

chiar un clopoţel de catâr… Fără perdelele albe ale ferestrelor, şi fumul care se ridica din horn, ai fi zis că-i pustie casa aceea.

Eri, pe la nămezi, mă întorceam din sat, şi ca să mă feresc de soare, o luai pe sub umbra ulmilor cari se întindeau de-a lungul zidului acestei case… În drum, din faţa mas-ului, nişte argaţi încărcau, în tăcere, o căruţă cu fân. Poarta rămăsese deschisă. Aruncai din treacăt ochii şi văzui, în fundul curţii, stând cu capul în mâni, pe o masă mare de piatră, un bătrân cu desăvârşire alb, cu o jiletcă foarte scurtă şi cu pantaloni sfâşiaţi… Mă oprii. Unul din argaţi îmi zise:

— Stt!… e stăpânul… Aşa-i de când cu nenorocirea lui fiu-său…

În clipa aceea, o femeie şi un băietan, îmbrăcaţi în negru, trecură aproape de noi, purtând în mâni cărţi aurite, de rugăciuni — şi intrară în ogradă.

Argatul adăugă:

— Stăpâna şi mezinul ei se întorc de la biserică… Se duc în fiecare zi, de când s-a omorât băiatul… E! domnule, ce deznădejde!… Tată-său poartă şi acum hainele mortului; nu-l poate nimeni hotărî să le lase… Doamne!… vai!… bestia!…

Căruţa dădu să pornească. Eu, care doream să ştiu mai mult, cerui voie căruţaşului să mă sui alături de el, — şi acolo, sus, pe fân, ascultai toată povestea aceasta întristătoare…

Se numea Jan, era un ţăran sdravăn, de douăzeci de ani, cuminte ca o fată, puternic şi cu privirea deschisă. Cum era frumos, femeile îl priveau, dar el n-avea în minte decât pe una, — o mică Arlesiană, toată numai catifele şi horbote, pe care o întâlnise odată în drumul spre Arles. Acasă, la început, nu fu privită bine această legătură. Fata trecea drept sprinţară, şi părinţii ei nu erau de pe locurile acelea. Dar Jan dorea pe Arlesiană sa cu toată puterea. Spunea:

— Dacă nu-i a mea, eu mor…

Trebuiră să treacă peste toate, se hotărâră ca după seceriş să-i cunune.

Iată o seară de Duminecă, în curtea mas-ului, după ce se termină masa… O masă ca de nuntă… Logodnica nu era, dar toată vremea se băuse în cinstea ei… Un gospodar se iveşte la poarta, şi cu glas tremurat, cere să vorbească chiar stăpânului Esteve, lui singur… Esteve se ridică şi iese în drum.

— Gospodare, îi zise omul, dumneata îţi însori băiatul cu o nebună, care mi-a fost ţiitoare doi ani de zile. Ceeace spun, dovedesc: iată scrisorile ei!… Părinţii ei ştiu totul şi mi-au făgăduit-o, dar de când fiul d-tale o urmăreşte, nici ea, nici părinţii ei nu mă mai vreau… Credeam că după toate acestea, nu era cu putinţă să fie nevasta altuia…

— Bine — zise Esteve, după ce privi scrisorile; vino să bei un pahar de muscat.

Omul răspunse:

— Mulţumesc; îs mai mult întristat decât însetat… Şi se duse.

Tatăl se întoarse, nepăsător; se aşeză la masă şi ospăţul se termină vesel…

În seara aceea tata Esteve şi cu fiu-său se duseră împreună pe câmp. Statură mult şi când se întoarseră, mama îi aştepta încă…

— Nevastă, zise gospodarul, aducându-i feciorul, — îmbrăţişează-l că-i nefericit…

Jan nu mai vorbi de Arlesiana. Totuși o iubea necurmat şi mai mult chiar, de când o ştia în braţele altuia. Singură mândria îl ţinea să tacă, — ceeace îl omorî, — sărmanul copil!… Câteodată stătea ceasuri întregi fără să se mişte, singur, într-un colţ.. În alte zile, se apuca de lucrat pământul cu turbare, făcând singur treaba a zece oameni… Apoi spre seară, o lua pe drumul spre Arles şi mergea drept înainte până ce vedea în zarea apusului clopotniţele subţiri ale oraşului.

Apoi se reîntorcea. Niciodată nu se duse mai departe.

Văzându-l mereu trist şi singuratec, ai casei nu mai ştiau ce să facă. Se temeau de o nenorocire… Odată, la masă, mama privindu-l cu ochii plini de lacrămi, îi zise:

— Ei bine!… ascultă, Jan, dacă tu tot o mai vrei, noi ţi-o dăm…

Tata, roş de ruşine, plecă fruntea…

Jan făcu semn că nu — şi plecă.

Din ziua aceea, el îşi schimbă felul de trai, prefăcându-se mereu vesel, ca să-şi liniştească părinţii. Se ivi din nou la bal, la cârciumă, la petrecerile câmpeneşti proveņţale, când se înfierează vitele. La serbarea de la Fonvieille, el era în fruntea farandolei.

Tatăl îşi spunea: «s-a vindecat». Mama, însă era mereu temătoare şi-şi supraveghea copilul mai mult ca niciodată… Jan se culca cu mezinul, foarte aproape de crescătoria de gândaci de mătase; sărmana bătrână îşi puse un pat alături de odaia lor… Gândacii puteau să aibă nevoie de ea, noaptea…

Veni hramul lui sfântul Eloi, patronul gospodarilor.

Mare bucurie în *mas.* Fură gustări pentru toată lumea, iar vinul fiert curse ca ploaia… Apoi artificii, rachete în arie, lampioane colorate prin copaci. Trăiască sfântul Eloi!…

Jucară până nu mai putură. Mezinul îşi arse haina… Însuşi Jan părea mulţumit; vru să joace cu mamă-sa…; sărmana femeie plângea de fericire.

Se culcară la miezul nopţii. Toţi erau osteniţi şi dornici de odihnă… Singur Jan nu dormea. Mezinul a spus pe urmă că plânsese cu hohote toată noaptea… Eh!… vă spun eu că era bine prins, băiatul…

A doua zi, în zori, mama auzi pe cineva alergând prin odaia ei. Avu ca o presimţire:

— Jan, tu eşti?

Jan nu răspunse, — şi şi ajunsese pe scară…

— Jan, unde te duci?

Se suie în hambar; ea după el:

— Copilul meu, pentru Dumnezeu!… El închide uşa şi pune zăvorul…

— Jan, micul meu Jan, răspunde-mi… Ce faci?… Pe bâjbâite, cu bătrânele ei mâini tremurătoare, ea caută ivărul. O fereastră care se deschide… zgomotul unui trup căzând pe pietrele curţii… şi-alt nimic…

Sărmanul copil îşi zisese:

«O iubesc prea tare… Mă duc…»

Ah!… bietele noastre inimi!… E prea mult însă, că dispreţul nu poate ucide dragostea!…

În dimineaţa aceea, vecinii se întrebau cine putea să zbiere aşa de tare, încolo, spre casa lui Esteve…

În curte, în faţa mesei de piatră acoperită de rouă şi de sânge, mama aproape goală, se văita, cu copilul ei mort, în braţe…

7. CATÂRCA PAPEI

Din toate zicalele, proverbele sau vorbele de duh cu care ţăranii noştri din Provenţa îşi presară vorbirile lor, nu cunosc unul mai frumos şi nici mai ciudat ca acesta. La cincisprezece leghe împrejurul morii mele, când se vorbeşte de un om ranchiunos, răzbunător, se zice: «Nu te încrede în omul acesta, — e ca şi catârca Papei, care aşteaptă şapte ani ca să dea cu copita…»

Am cercetat îndelungă vreme de unde putea să vie zicala aceasta, — ce era cu această catârcă a Papei şi cu lovitura ei de copită după şapte ani… Nimeni de pe aici nu m-a putut lămuri în această privinţă, — nici chiar Francet Mamaï, cântăreţul meu din fluier, care cunoaşte totuşi pe degete toate legendele provenţale. Francet e de aceeaşi părere cu mine, că adică aceste vorbe închid în ele vreo poveste din ţinutul Avignon, dar el n-a auzit-o decât sub forma aceasta de proverb.

— N-ai să poţi desluşi lucrul decât la biblioteca Grierilor, — îmi spuse, râzând, bătrânul cântăreţ din fluier.

Ideea mi se păru bună şi cum biblioteca Grierilor e chiar la uşa mea, m-am închis în ea opt zile.

E o bibliotecă minunată, admirabil aşezată, deschisă poeţilor zi şi noapte şi servită de mici bibliotecari cari cântă din ţimbale toată vremea. Pe trecui acolo câteva zile nespus de frumoase, şi după o săptămână de cercetări — pe spate — descoperii ceeace voiam, adică povestea cu catârca mea şi cu acea faimoasă lovitură de copită păstrată şapte ani de zile. Povestea, deşi copilăroasă, totuşi e frumoasă şi am să mă încerc să v-o spun aşa după cum am citit-o şi eu era

dimineaţă într-un manuscris care avea coloarea vremii, care mirosea frumos a levănţică uscată şi care avea petrecute prin filele lui, semne de panglică cu chipul Fecioarei…

Cine n-a văzut Avignonul de pe vremea Papilor, n-a văzut nimic. Cât despre veselia, viaţa, mişcarea, vârtejul serbărilor, — niciun oraş nu se asemăna cu el. De dimineaţă până seara, numai procesiuni, pelerinaje, strade încărcate de flori, sosiri de cardinali pe Ron, steaguri în vânt, galere împodobite, soldaţi papali cântând latineşte la răspântii, sunători de-ale călugărilor cari cereau milostenii; apoi, case de sus până jos, care se îngrămădeau hăuitoare în jurul marelui palat papal ca albinele în jurul stupului, — pe urmă tic-tacul atelierelor de dantelării, du-te-vino al suveicilor care ţeseau aurul patrafirelor, ciocănaş de dăltuitorilor în sticlă, plăcile sonore pe care le potriveau făuritorii de lăute, cântările urzitoarelor; pe deasupra zgomotul clopotelor şi al câtorva darabane care huruiau undeva, în spre pod. Căci la noi, când poporul este mulţumit, trebuie să joace, trebuie să joace…; şi cum pe vremea aceea străzile oraşului erau prea strâmte pentru farandolă, — tamburine şi fluiere se aşezau pe podul Avignonului, în bătaia vântului proaspăt dinspre Ron şi, zi şi noapte se dansa, se dansa… A! fericită vreme!… fericit oraş!… Halebarde care nu tăiau, — închisori ale ţării în care se punea vinul la răcit; niciodată lipsă, — niciodată război… Iată în ce chip papii din Comtat ştiau să-şi conducă poporul; iată de ce poporului i-a părut aşa de rău după ei!…

Mai cu osebire era unul, un bătrân bun numit Bonifaciu… Ah! câte lacrămi au curs în Avignon la moartea lui!… era un prinţ aşa de amabil şi aşa de atrăgător! Râdea aşa de frumos de sus, de pe catârca lui…

Şi când treceai pe lângă el — fie că erai un simplu om cu ziua, sau cel mai mare judecător al oraşului — îţi dădea aşa de frumos binecuvântarea!… Un adevărat papă din Yvetot, dar dintr-un Yvetot din Provenţa, cu gingăşie în râs, cu câteva fire de maghiran la baretă, şi cu niciun soi de slăbiciune… Singura slăbiciune a acestui bun părinte, pe care i-o cunoscuseră oamenii, era via sa, — o viişoară sădită de el însuşi, la trei leghe de Avignon, în munţii din Château-Neuf.

În toate Duminecile, după vecernie, onestul om se ducea să o vadă şi când era acolo, sus, sub soarele bun, alăturea de catârca sa şi cu cardinalii săi de jur-împrejur, aşezaţi lângă butuci, atunci destupa o sticlă de vin băştinaş — acel vin frumos, coloarea rubinului, căruia i se zice de atunci Chateau-Neuf al Papilor — şi îl gusta picătură cu picătură privindu-şi via, cuprins de înduioşare.

Apoi, după ce goleau paharul, pe când înserarea se lăsa, el intra voios în oraş, urmat de întregul său cler; şi când trecea pe podul Avignonului, în mijlocul tobelor şi al farandolelor, catârca sa, aţâţată

de muzică, începea să salte, ceea ce-l făcea pe el însuşi să dea ritm dansului cu bareta sa, — ceeace scandaliza foarte pe cardinalii săi, dar pe poporeni îi făcea să spună: Ah!… bunul prinţ!… Ah!… bravul nostru Papă!…

După via sa din Château-Neuf, ce iubea Papa mai mult pe lume, era catârca sa. Bătrânul se înnebunea după acest animal. In toate serile, înainte de a se culca, se ducea să vadă dacă grajdul era bine închis, dacă avea nutreţ de ajuns şi niciodată nu s-ar fi sculat de la masă fără să nu puie să-i pregătească, sub ochii lui, un mare vas cuvin făcut franţuzeşte, amestecat cu zahăr şi aromate, pe care i-l ducea el însuşi, cu toate imputările cardinalilor săi… Trebuie însă să recunoaştem că vita merita această grijă. Era o frumoasă catârcă neagră cu pete roşii, cu copita sigură, cu păr lucitor, cu crupa largă şi plină, ducându-şi cu mândrie capul uscat încărcat de moţuri, pampoane, clopoţei de argint, canafi; pe lângă acestea, blândă ca un înger, cu privirea naivă şi cu urechile lungi, mereu ciulite, care îi dădeau o înfăţişare copilărească. Tot Avignonul o respecta, şi când mergea pe strade, i se făceau tot felul de onoruri, căci fiecare ştia că în acest chip se punea bine cu Curtea şi că această catârcă, cu toată înfăţişarea ei nevinovată, dusese pe mulţi la avuţie, de pildă pe Tistet Vedene şi minunata sa întâmplare.

Acest Tistet Vedene era, la drept vorbind, un sfruntat ştrengar pe care tată-său Guy Vedene, sculptor în aur, îl gonise de acasă pentru că nu voia să facă nimic şi strica şi pe ceilalţi ucenici. Vreme de şase luni, e! îşi duse viaţa prin toate părţile Avignonului, dar mai cu osebire primprejurul casei papele; căci diavolul nutrea un gând ascuns asupra catârcei Papei şi veţi vedea că era ceva răutăcios… Într-o zi, pe când Sfinţia Sa se plimba singur pe sub ziduri, cu catârca, iată pe Tistet al nostru că-l opreşte şi-i spune, cu mâinile împreunate ca pentru a admira:

— Ah! Doamne-Dumnezeule!… Sfinte Părinte, ce frumoasă catârca aveţi… Lăsaţi-mă puţin s-o admir… Ah!… Părinte, ce frumoasă catârca!… împăratul Germaniei n-are aşa ceva…

Şi o mângâia, şi-i vorbea dulce ca unei domnişoare:

— Vino colea, juvaerul meu, comoara mea, perla mea gingaşă…

Şi bunul Papă, cu totul emoţionat, îşi zicea în sine:

— Ce băieţaş cum se cade!… Cât e de gentil cu catârca mea!…

A doua zi, ştiţi ce s-a întâmplat?… Tistet Vedene făcu trampa haina sa veche şi îngălbenită, cu o frumoasă haină albă de dantele, o pelerină de mătase violetă, papuci cu catarame, şi intră în Curtea papală, unde, înaintea lui nu intrase niciodată decât copii de nobili şi nepoţi de cardinali… Iată unde duse intriga… Dar Tistet Vedene nu se opri aici…

Odată în slujba Papei, diavolul îşi urmă jocul care-i izbutise aşa de

bine. Obraznic cu toată lumea, el nu avea grijă şi atenţiune decât pentru catârca papală şi mereu se învârtea prin curtea palatului având în mână un pumn de ovăz sau un mănunchi de fân, pe care-l scutura uşor, privind spre balconul Sfinţiei Sale, ca pentru a spune. «… Vezi!… pentru cine duc eu acestea?» aşa încât, în cele din urmă, bunul Papă care cam îmbătrânise, ajunse de-l lăsă să îngrijească grajdul şi să ducă vasul cu vin făcut franţuzeşte, catârcei, — ceeace nu ispitea pe cardinali să râdă.

Nici pe catârcă, deasemenea, n-o făcea să râdă… Acum, la vremea când trebuia să-i sosească vinul, ea vedea întotdeauna venind In grajd cinci sau şase cântăreţi, cari se băgau repede în paie, cu pelerinele şi cu dantelele lor; apoi, după o clipă, un miros bun şi cald de zahăr ars şi de aromate, umplea grajdul, şi Tistet Vedene se ivea, purtând cu grijă pocalul de vin făcut franţuzeşte. Atunci începea chinul bietului animal.

Vinul acesta parfumat care-i plăcea aşa de mult, care o încălzea şi-i dădea aripi, — cu cruzime i-l purtau pe sub nas, ca să-l respire, şi după ce i se îmbibau nările de parfum, hai, te-am văzuţi gustoasa licoare cu flacără roşiatică se petrecea toată pe gâtlejul nemernicilor.

Şi dacă, cel puţin, ar fi fost atât; dar ce-i făceau aceşti draci, după ce se îmbătau!… Unul o trăgea de urechi, altul de coadă; Quiquet se suia călare, Beluguet îi punea bareta pe cap şi niciunul din aceşti nătângi nu se gândea că dintr-o azvârlitură de copită, acest cuminte animal i-ar fi putut trimite pe toţi până în steaua polară, dacă nu chiar mai departe… Dar nu!… Nu degeaba era ea catârcă papală, — catârcă binecuvântărilor şi a iertărilor… Copiii puteau să-i facă orice, ea nu se supăra; numai lui Tistet Vedene nu i-o putea ierta… Pe acesta, pe bun cuvânt, când îl simţea la spatele ei, o mânca copita să azvârle în el, — şi avea şi de ce. Nemernicul de Tistet îşi bătea rău joc de ea. Născocea o mulţime de cruzimi după ce bea…

Nu zici că într-o zi îi dădu prin gând s-o urce cu el sus, tocmai sus, în clopotniţa palatului papal?! Şi ceeace vă spun nu-i basm, două sute de mii de Provenţali au văzut. Închipuiţi-vă groaza bietei catârce, când, după ce cu ochii legaţi, o suciră un ceas pe o scară în spirală, suind nu ştiu câte trepte, ea se trezi dintr-o dată pe o platformă plină de lumină orbitoare, de unde la o mie de picioare dedesubt, ea zări un Avignon fantastic, cu barăcile cât alunele, cu soldaţii papali din cazarmă ca nişte furnici roşii şi colo, jos, pe un fir de argint, o punte microscopică pe care lumea dansa, dansa… Ah! sărmana vită!… ce panică! Ea necheză de se cutremură toate geamurile palatului.

— Ce este? Ce i-au făcut?… strigă bunul Papă ieşind repede pe balconul său.

Tistet Vedene şi ieşise în ogradă, făcându-se că plânge şi trăgându-se de păr:

— Ah! sfinte şi mare Părinte, ce este!… Vai!… catârca Sfinţiei Tale… Doamne!… Ce ne facem?!… Catârca s-a suit în clopotniţă…

— Singură?

— Da, Sfinte şi mare Părinte, singurică… Iată!… priveşte-o, sus… Îi vedeţi vârfurile urechilor?… Parcă-s două rândunele…

— Milostivire!… zise Papa ridicând ochii. Dar bine, a înnebunit?!… Se omoară… Scoboară, nenorocito!…

Pecaire!… nici ea n-ar fi dorit altceva… dar pe unde? La scară nu era de gândit: de suit se poate sul așa ceva, dar de scoborât nici pomeneală, şi-ar fi rupt de-o sută de ori picioarele… Şi sărmana catârca desperată se învârtea pe platformă cu ochii împăinjeniţi de ameţeală şi se gândea la Tistet Vedene:

— Ah! banditule, dacă scap… să vezi ce copită îţi dau eu mâine dimineaţă!…

Gândul acesta îi dădea puteri, — fără el n-ar fi putut să se ţie… În sfârşit ajunseră s-o dea jos, dar fu o întreagă afacere. Trebui s-o coboare cu o macara, cu frânghii, cu o năsălie… Şi gândiţi-vă ce umilinţă pentru o catârca papală să stea spânzurată la o așa de mare înălţime, înnotând cu picioarele în văzduh ca un cărăbuş acăţat de o sfoară. Tot Avignonul o privea!…

Nenorocita vită nu dormi toată noaptea. I se părea mereu case învârte cu platforma, în râsetele orăşenilor dedesubt, — pe urmă se gândea la infamul de Tistet Vedene şi la copita grozavă pe care avea să i-o dea a doua zi dimineaţa. Ah! prietenii mei, ce copită!… Tocmai din Pamperigouste are să se vadă fumul… Dar, în vreme ce ea îi pregătea această lovitură, ştiţi ce făcea Tistet Vedene?… Scoborî pe Ron, cântând, pe o galeră papală şi se ducea la Curtea din Neapoli cu o grupă de tineri nobili pe care oraşul îi trimitea în fiecare an reginei Ioana, pentru ca să înveţe diplomaţia şi frumoasele maniere. Tistet nu era nobil, dar Papa ţinea să-l răsplătească pentru îngrijirile ce dăduse catârcei şi mai ales pentru munca ce desfăşurase în ziua salvării ei din clopotniţă…

A doua zi catârcă rămase nedumerită!…

— Ah! banditul! a simţit ceva… gândi ea scuturându-şi cu furie zurgălăii. Dar e tot una… Bine, răule!… ai să găseşti tu copita la reîntoarcere… Ţi-o păstrez eu!…

Şi i-o păstră.

După plecarea lui Tistet, catârcă Papei îşi reluă mersul vieţii ei liniştite şi apucăturile de odinioară. Nici Quiquet, nici Beluguet în grajd. Zilele frumoase cu vinul fiert franţuzeşte reveniră, şi cu ele buna dispoziţie, repaosurile prelungite, şi micul pas de gavotă când trecea pe podul Avignonului. Totuși, de când cu întâmplarea, i se arăta oarecare, răceală în târg. În drumul ei auzea şoapte, — bătrânii dădeau din cap, copiii râdeau, arătând cu degetul spre clopotniţă.

Însuşi Papa nu mai avea aceeaşi încredere în ea şi când se lăsa să aromească puţin pe spinarea ei, când se reîntorcea de la vie, Dumineca, se gândea cu grijă: «dar dacă mă trezesc sus, pe platformă!…» Catârcă înţelegea, suferea şi tăcea „numai când i se pomenea numele lui Tistet Vedene, îi tremurau urechile, şi ea, râzând uşor, îşi ascuţea potcoavele de caldarâm.

Trecură astfel şapte ani; apoi, după aceşti şapte ani, Tistet Vedene se întoarse de la Curtea napolitană. Nu isprăvise de stat cât trebuia la Neapoli, dar auzise că primul *mutardier* al Papei murise pe neaşteptate la Avignon, şi cum locul acesta îi surâdea, sosise în grabă ca să nu piardă rândul.

Când acest intrigant de Vedene intră în sala palatului, Sfântul Părinte abia îl putu recunoaşte, aşa de tare se mărise şi se împlinise. Trebuie însă de spus că însuşi bunul Papă îmbătrânise şi că nu vedea bine fără ochelari.

Tistet nu-şi pierdu cumpătul.

— Cum? Sfinte Părinte, nu mă mai recunoşti? Eu-s Tistet Vedene!

— Vedene?…

— Da, ştiţi bine… cel care ducea vinul fiert catârcei…

— A! da… Da… îmi aduc aminte… Un bun băietan, acest Tistet Vedene!… Şi acum ce vrea de la mine?…

— O! puţin lucru, mare Sfinte Părinte… Veneam să vă cer… Dar… mai aveţi catârca?… Ce face?… Merge bine?… A!… Cu atât mai bine!… Veneam să vă cer locul primului mutardier care a murit…

— Prim mutardier, tu!… Dar eşti prea tânăr!… Câţi ani ai?…

— Douăzeci de ani şi două luni, ilustre pontif, tocmai cu cinci ani mai mare decât catârca Sfinţiei Tale… Ah 1… Doamne!… Ce vită cuminte!… Dacă aţi şti cât o iubeam?… şi cât am tânjit după ea în Italia!… O să mă lăsaţi s-o văd?…

— Da, copilul meu, vei vedea-o, — zise bunul Papă emoţionat… Şi fiindcă iubeşti această vită cuminte, vreau să nu mai trăieşti departe de ea. Chiar de acum te ţiu pe lângă mine ca prim mutardier… Cardinalii mei vor striga, dar cu atât mai rău!… sunt obişnuit cu aceasta… Vino să mă întâlneşti mâine, după vecernie, îţi vom încredinţa însemnele rangului tău, de faţă fiind toată adunarea… şi pe urmă te voi duce să vezi catârcă şi vom merge împreună la vie… He! he!… Haide, du-te…

Plecând din sala cea mare, Tistet Vedene era mulţumit. Cu câtă nerăbdare aşteptă ceremonia de a doua zi, nu vă mai spun. Totuși mai era cineva în palat şi mai fericit şi mai nerăbdător ca el: catârcă… De la reîntoarcerea lui Vedene până la vecernia de a doua zi, groaznica vită se îndopă cu ovăz şi-şi ascuţi de zid copitele de dinapoi. Şi ea se pregătea de ceremonie…

Deci, a doua zi după vecernie, Tistet Vedene intră în curtea palatului papal. Tot înaltul cler era acolo, cardinali în veşminte roşii, advocatul dracului în haine de catifea neagră, călugării mănăstirii cu mitrele lor mici, epitropii de la Sfântul Agrico, preoţii locului în pelerine violete, micul cler deasemenea, soldaţii papali în uniformă de gală, cele trei asociaţii de penitenţi, pustnicii de la muntele Ventoux cu figurile lor sălbatice şi micii servitori ai bisericii, venind în urmă şi purtând clopoţelul; fraţii flagelanţi, goi până la cingătoare, paracliseri înzorzonaţi în haine de judecători, toţi, toţi, până şi purtătorii de apă blagoslovită, şi pălimarul care aprinde lumânările, şi cel care le stinge… niciunul nu lipsea… Ah! şi ce frumoasă hirotonisire!… Clopote, pocnitori, soare, muzică şi mereu acele turbate darabane care purtau dansul colo, pe podul Avignonului…

Când Vedene se ivi în mijlocul adunării, ţinuta sa falnică şi chipul său frumos răscoliră un murmur de admiraţie… era un Provenţal minunat, din cei bălani, cu părul mare, creţ la vârf şi cu o bărbiţă zvânturată, care părea muiată în pulberea de metal fin, căzut din dalta tatălui său, sculptorul în aur. Mergea vorba că în această barbă bălaie se jucaseră odată degetele reginei Ioana; şi domnul de Vedene avea, în adevăr, înfăţişarea glorioasă şi privirea pierdută a bărbaţilor iubiţi de regine.

În ziua aceea, în cinstea naţiunii sale, înlocuise hainele napolitane cu o haină cu galoane de trandafir, după felul provenţal, iar pe pălăria lui tremură o pană mare de ibis din Camarga.

Cum intră, primul mutardier se înclină foarte galant şi se îndreptă spre locul mai înălţat unde Papa îl aşteptă să-i încredinţeze insemnele rangului său: lingura de lemn galben şi haina de coloarea şofranului. Catârcă era la scară, împopoţonată şi gata de plecare la vie… Când trecu pe lângă ea, Tistet Vedene îi surâse dulce şi se opri ca să-i dea două sau trei palme prieteneşti pe spinare, trăgând cu ochiul dacă-l vede Papa… Poziţia era bună… Catârcă îşi luă vânt:

— Iată! primeşte, banditule!… De şapte ani ţi-o păstrez!

Şi-i dădu o copită aşa de grozavă, aşa de grozavă, încât chiar din Pamperigouste se văzu fumul, un vârtej de fum albicios în care plutea o pană de ibis — atât rămăsese din nefericitul Tistet Vedene!…

De obicei loviturile de copită catârcească nu sunt aşa de grozave, — dar aceasta era o catârcă papală; şi apoi, gândiţi-vă!… de şapte ani i-o păstra… Nici cum nu se poate găsi o pildă mai bună de *rancună* popească!…

8. FARUL SANGHINARILOR

Astă-noapte n-am putut dormi. Mistralul era înfuriat şi izbucnirile glasului său mare m-au ţinut treaz până la ziuă. Legănându-şi greoi aripile sfărâmate, care şuierau în vânt ca pânzele unei corăbii, toată

moara trosnea. Ţigle se desprindeau de pe acoperişul dărăpănat. Departe, pinii deşi, de cari era plină colina, se mişcau şi mugeau în întunerec. Te-ai fi crezut în plină Mare…

Aceasta îmi aduse aminte ca de acum, frumoasele mele insomnii de acum trei ani, când locuiam în farul Sanghinarilor, colo, pe coasta corsicană, la gura golfului Ajaccio.

Acolo era încă un colţişor găsit de mine ca să trăiesc singur şi să visez.

Închipuiţi-vă o insulă roşiatică şi cu o înfăţişare sălbatecă; farul pe un pisc, iar pe celălalt o veche turlă genoveză unde, pe când eram eu acolo, trăia un vultur. Jos, la mal, un lazaret ruinat, năpădit peste tot de ierburi, apoi viroage, tufişuri, stânci mari, câteva capre sălbatece, câţiva căluţi corsicani zburdând cu coamele-n vânt; în sfârşit, sus, foarte sus, într-un vârtej de pasări de mare, casa farului, cu platforma ei de zidărie albă, pe care paznicii se plimbă în lung şi în lat, cu uşa ei verde în ogivă, cu micul turn de fontă şi deasupra marele fanar în colţuri care scânteiază în soare şi luminează chiar în timpul zilei… Aceasta-i insula Sanghinarilor, aşa cum am revăzut-o în noaptea trecută, ascultând cum mugeau pinii. In acea insulă fermecată, înainte de a avea moara, mă refugiam câteodată, când simţeam nevoie de aer plin şi de singurătate.

Ce făceam acolo?…

Ceea ce fac aici, — mai puţin chiar… Când mistralul sau tramontana nu băteau prea tare, mă aşezam la faţa apei între două stânci, în mijlocul goelanzilor, a mierlelor, a rândunelelor, şi stăteam acolo aproape toată ziua, într-un fel de încremeneală şi de plăcută apăsare, pe care le dă contemplarea mării. Ştiţi, de sigur, această plăcută îmbătare sufletească? Nici nu gândeşti şi nici nu visezi. Toată fiinţa ta îţi scapă, sboară, se fărămiţeşte… Eşti şi *mueta* care pluteşte, şi praful de spumă care joacă la soare între două valuri, şi fumul alb al pachebotului care se depărtează, şi acea mică barcă roşie de pescuitor de mărgean; şi stropul de apă şi fulgul de brumă, totul, afară de tu însuţi… Oh!… câte ceasuri de acestea, de aromeală şi de sfârşeală, n-am petrecut în insula mea!

În zilele vântoase, neputând sta la malul apei, mă închideam în curtea lazaretului, o mică ogradă melancolică îmbălsămată de rosmarin şi de absint sălbatec, şi acolo, ghemuit într-o spărtură a zidului vechi, mă lăsam molcom cotropit de un nedesluşit parfum de tristeţe şi de delăsare, care plutea cu lumina soarelui prin cămăruţele de piatră, deschise de jur-împrejur ca nişte vechi morminte. Din vreme-n vreme o bufnitură în poartă, un salt uşor în iarbă… era o capră care venea să pască la adăpost de vânt. Văzându-mă, se oprea surprinsă şi rămânea înfiptă în faţa mea, cu înfăţişare vioaie, cu cornul înălţat, privindu-mă copilăreşte…

Pe la cinci, buciumul paznicului mă chema la masă. Porneam pe o cărăruie prin tufişul ţepos de deasupra mării, şi reveneam încet la far, întorcându-mă mereu, la fiece pas, spre imensul orizont de apă şi de lumină, care părea că se lărgeşte cu cât mă urcam mai sus…

Sus era încântător. Parcă văd sala de mâncare, largă, cu lespezi mari de piatră, cu pereţii căptuşiţi până la ferestre, cu stejar, cu ciorba aburind pe masă, cu uşa larg deschisă spre prispa albă şi apusul intrând tot înăuntru… Paznicii erau toţi şi mă aşteptau să ne punem la masă. Erau trei, un Marsiliez şi doi Corsicani, tustrei scurţi, bărboşi, acelaşi obraz tăbăcit, crăpat, aceeaşi manta păroasă de capră, dar de purtări şi feleşaguri cu totul contrare. Felul de trai al acestor oameni, te făcea de îndată să simţi deosebirea dintre cele după rase. *Mar*siliezul, harnic şi vioi, mereu trebăluind, veşnic în mişcare, alerga pe insulă de dimineaţă până seara, grădinărind, pescuind, culegând ouă de goua*illes, intr*ând în tufiş să mulgă, în treacăt, o capră, şi făcând mereu o ciorbă sau altă mâncare…

Corsicanii, în afară de serviciul lor, nu făceau alt nimic; ei se considerau funcţionari şi-şi petreceau zilele în bucătărie, jucând nesfârşite partizi de *scopa,* neoprindu-se decât să-şi aprindă lulelele cu o privire încruntată şi să hăcuiască cu foarfecele, în căuşul pumnului, foi mari de tutun verde…

Dealtfel şi Marsiliezul şi Corsicanii, tustrei oameni cum se cade, simpli, naivi şi cu băgare de seamă pentru oaspetele lor, cu toate că în sufletele lor trebuie să le fi părut un om cam ciudat…

Gândiţi-vă!… să te închizi într-un far, de plăcere!… Lor, cărora li se par zilele aşa de lungi şi cari se simt aşa de fericiţi când le vine rândul să se ducă acasă!…

În anotimpul liniştit, acest rând le vine în fiecare lună… Zece zile de libertate pentru treizeci de far, iată regulamentul; dar pe timp de iarnă sau de vreme rea, nu se mai ţine regulamentul. Vântul suflă, valurile se ridică, insula e albă de spumă şi paznicii de serviciu stau prinşi acolo, două sau trei luni fără întrerupere, şi câteodată în situaţiuni groaznice…

— Iată ce mi s-a întâmplat, domnule — îmi povestea într-o zi bătrânul Bartoli, pe când mâneam — iată ce mi s-a întâmplat acum cinci ani, chiar la masa aceasta, într-o seară de iarnă, ca acum… În seara aceea, nu eram decât doi în far, eu şi cu un camarad numit Ceco. Ceilalţi erau duşi, învoiţi, bolnavi, nu-mi mai aduc aminte… Foarte liniştiţi, sfârşeam masa… Deodată, camaradul meu se opreşte din mâncat, mă priveşte o clipă cu nişte ochi grozavi şi buf! cade pe masă, cu braţele înainte. Mă duc spre el, îl zgudui, îl strig:

— O! Ceco… Ce…

Nimic, murise… Gândiţi-vă ce emoţie!…

Statui mai mult de un ceas, tâmpit şi tremurând în faţa mortului,

apoi, deodată îmi veni în gând: «dar farul?…» Noaptea şi venise… Şi ce noapte, domnule 1… Marea, vântul nu mai aveau glasul lor obişnuit… La toată clipa mi se părea că cineva mă strigă pe scară. Pe lângă aceasta, friguri, sete!… Pentru nimic nu m-aş fi scoborât… îmi era grozav de teamă de morţi… Totuşi, la ziuă, îmi luai îndemnul. Pusei pe camarad pe pat, — o învelitoare deasupra, puţină rugăciune şi pe urmă repede la semnalele de alarmă…

Din nefericire, marea era rea. Zadarnic chemai, chemai… Nimeni nu veni. Şi iată-mă singur în far cu sărmanul meu Ceco şi Dumnezeu ştie pentru câtă vreme!… Nădăjduiam să-l pot ţine acolo până la venirea vaporului, — dar după trei zile nu mai era cu putinţă…

Ce era de făcut? Să-l duc afară? să-l îngrop? Stânca era prea tare, — şi-n insulă o puzderie de corbi. Mi-ar fi fost milă să le dau pradă pe acest creştin. Atunci mă gândii să-l cobor într-o odăiţă a lazaretului…

Îmi luă o întreagă după amiază, această corvoadă tristă, şi mi-a trebuit mare tărie, vă încredinţez. Iată domnule, chiar azi, când cobor ceasta insulei într-o după amiază vântoasă, mi se pare că duc în spinare un mort…

Sărmanul moş Bartoli!… Numai cât se gândea, îi curgeau sudorile pe frunte.

Prânzurile noastre se treceau în lungi convorbiri: farul, marea, povestiri de naufragii, istorii de bandiţi corsicani. Apoi, când se lăsa seara, paznicul celui dintâi sfert aprindea lampa cea mică, îşi luă luleaua, ulciorul cu apă, un Plutarch gros, cu scoarţa roşie, întreaga bibliotecă a Sanghinarilor şi se mistuia prin dos. După câteva clipe, în întreg farul era un sgomot de lanţuri, de scripete, de greutăţi de ceasornic întors…

Eu, în vremea aceasta, mă aşezam afară pe terasă. Soarele, care era foarte jos, se cobora spre apă din ce în ce mai repede, ducând întreaga zare cu sine. Vântul se răcorea, insula se făcea viorie. In văzduh, aproape de mine, o pasăre grea trecea trândavă: era vulturul din turla genoveză care se întorcea acasă… Puţin câte puţin bruma mării se ridica. În curând nu se mai vedea decât marginea albă de spumă de jur-împrejurul insulei. Deodată, deasupra capului meu, ţâşnea un val de lumină dulce. Se aprindea farul. Părăsind insula în umbră, dunga de lumină cădea în largul mării şi eu stăteam pierdut acolo, în noapte, sub acele mari unde luminoase care abia mă atingeau în treacăt… Vântul se răcea mai tare. Trebuia să intri în casă.

Bâjbâind, închideam uşa cea mare, aşezam drugii grei de fier; apoi, mereu bâjbâind, o luam pe mica scară de fontă care tremura şi trosnea sub paşii mei. Aici, în adevăr, era lumină.

Închipuiţi-vă o lampă Cârcel gigantică, cu şase rânduri pe fitiluri, împrejurul căreia se învârtesc încet pereţii lanternei, unii cuprinzând o enormă lentilă de cristal, alţii deschişi către un mare geamlâc

nemişcat, care pune flacăra la adăpostul vântului… Intrând, orbeam de lumină. Alămurile, zincurile, reflectoarele de metal alb, zidurile de cristal rotund care se învârteau în mari cercuri albăstrii, toată această sclipire, toată această zăngănire de lumină, mă ameţeau o clipă.

Puţin câte puţin, totuși, ochii se obişnuiau şi eu mă aşezam chiar la piciorul lămpii, alături de paznicul care cetea pe Plutarch cu glas tare, de teamă să nu adoarmă…

Afară, întunerecul, prăpastia. Pe balconul care împrejmuieşte geamlâcul, vântul aleargă ca un nebun, urlând. Farul trosneşte, Marea mugeşte. La capătul insulei, pe stânci, talazurile mării detună… Când şi când, un deget nevăzut loveşte în geamuri: vreo pasăre de noapte, pe care o atrage lumina, se loveşte cu capul de cristal… În lanterna scânteietoare şi caldă nimic alta decât pâcâiala flăcării, zgomotul untdelemnului care picură, scârţâitul lanţului; şi un glas monoton psalmodiind viaţa lui Demetrius din Falera…

La miezul nopţii, paznicul se ridica, privea încă odată fitilurile, şi ne coboram. Pe scară întâlneam pe camaradul sfertului al doilea, care se urca frecându-se la ochi; îi dădea ulciorul cu apă, Plutarchul… Apoi, înainte de a ne culca, intram o clipă în odaia din fund, plină toată de lanţuri, de greutăţi mari, provizii de zinc, frânghii, şi acolo, la licărirea lămpii mici, paznicul scria în cartea mare a farului, mereu deschisă:

Miezul nopţii. Mare rea. Furtună. Navă la larg.

9. AGONIA SEMILANTEI

Fiindcă mistralul din noaptea trecută ne-a aruncat tocmai pe coasta corsicană, să mă lăsaţi să vă spun o groaznică poveste de mare, despre care pescarii de pe acolo vorbesc adesea în şezătorile lor, şi asupra căreia, întâmplarea mi-a dat desluşiri cu totul ciudate.

Sunt doi sau trei ani de atunci.

Navigam pe Marea Sardiniană în tovărăşia a şapte sau opt marinari de frontieră. Grea călătorie pentru un începător. In toată luna Martie, nu avurăm o zi bună. Vântul de răsărit se ţinea de noi şi marea rămase mereu înfuriată.

Într-o seară pe când fugeam de furtună, vasul nostru se refugia la intrarea strâmtoarei Bonifacio, în mijlocul unui masiv de insule mici…

Înfăţişarea lor nu era de loc atrăgătoare; stânci mari goale, pline de pasări, câteva tufişuri de absint şi de mastic şi, ici şi colo, în nomol, bucăţi de lemn aproape putrezite; dar, pe cuvântul meu, ca să petrecem noaptea, aceste stânci sinistre făceau mai mult decât cămăruţa vechei noastre bărci pe jumătate podită, în care apa intra în voie, — aşa că ne mulţumirăm cu stâncile.

Abia coborâţi pe mal, în vreme ce mateloţii aprindeau focul să facă ciorba, pilotul mă chemă şi arătându-mi un mic loc închis cu o zidărie albă, pierdut în ceaţă, de la celălalt capăt al insulei:

— Nu mergi la cimitir? îmi zise el.

— Un cimitir, moş Lionetti! Unde suntem noi aici?

— În insulele Lavezzi, domnule. Aici au fost îngropaţi cei şase sute de oameni ai *Semilantei,* chiar în dreptul unde s-a înecat fregata lor, acum zece ani. Sărmanii oameni!… Nu vine mai nimeni să-i viziteze; fiindcă am venit, să mergem să le spunem bună ziua…

— Din tot sufletul, moşule…

Cât de trist era cimitirul *Semilantei!*… Îl văd şi-acum cu zidul lui scund, cu poarta de fier, ruginită, greu de deschis, cu bisericuţa tăcută şi cu câteva sute de cruci ascunse prin iarbă… Nicio coroana de flori uscate, — nicio aducere-aminte!… nimic… Ah! sărmanii morţi părăsiţi, cât de frig trebuie să le fie în mormântul lor.

O clipă îngenunchearăm. Pilotul se ruga cu glas tare. Goelanzi enormi, singurii paznici ai cimitirului, făceau rotocoale deasupra noastră, şi-şi amestecau strigătele cu plângerile mării.

După ce sfârşirăm rugăciunea, ne întoarserăm trişti către ţărmul unde ancorasem barca.

În lipsa noastră, mateloţii nu stătuseră degeaba. Găsirăm un foc mare arzând la adăpostul unei stânci, şi cazanul fumegând. Ne aşezarăm ciotcă în jurul flăcării, şi curând fiecare avurăm pe genunchi, într-o strachină de lut, două bucăţi de pâine neagră, bine muiate. Prânzul fu trist; eram uzi, ni era foame, şi apoi apropierea cimitirului…

Totuşi, după ce golirăm străchinile, aprinserăm lulelele şi începurăm vorba… Firește, vorbirăm de *Semilanta.*

— Dar în cele din urmă, cum s-a petrecut lucrul? întrebai eu pe pilot care, cu capul pe mâini, privea gânditor flacăra.

— Cum s-a petrecut lucrul? îmi răspunse bunul Lionetti oftând adânc, vai! domnule, nimeni pe lume n-ar putea spune. Ceeace ştim, este că *Semilanta,* încărcată cu trupe pentru Crimeea, plecase din Toulon cu o seară înainte, pe vreme rea. Vânt, ploaie, vreme rea cum nu s-a mai văzut. Dimineaţa vântul se ostoi puţin, dar marea era mereu turbată, şi pe lângă toate acestea, o blestemată de brumă că nu puteai vedea la doi paşi… Nici nu-ţi poţi da seama, domnule, cât îs de înşelătoare brumele acestea!… Dar, în sfârşit, eu cred că *Semilanta* trebuie să-şi fi pierdut cârma dimineaţa, — căci, fără avarie, cu toată bruma, căpitanul nu s-ar fi izbit aici de ţărm. Era un marinar straşnic, pe care noi toţi l-am cunoscut. Comandase trei ani în Corsica şi ştia coasta tot așa de bine ca şi mine, care nu ştiu altceva.

— Şi la ce ceas se crede că *Semilanta* a pierit?

— Trebuie să fi fost la amiază; da, domnule, în plină amiază… Vorba merge!… cu bruma, această plină amiază nu era decât o noapte neagră ca şi gâtlejul unui lup… Un vameş de pe coastă mi-a povestit

că în ziua aceea, către unsprezece şi jumătate, ieşind din căsuţă ca să lege obloanele, vântul îi luă şapca şi deşi valurile l-ar fi putut prinde, el se puse să alerge în patru labe după ea. Înţelegeţi!… vameşii nu sunt prea bogaţi şi o şapcă costă multe parale. Se pare că in clipa aceea omul ridicând capul, văzu foarte aproape de el, în ceaţă, o navă mare cu pânzele căzute, care era mânată de vânt spre insulele Lavezzi. Această navă fugea aşa de repede, aşa de repede, încât vameşul abia putu s-o zărească. Toate ne fac să credem că această navă era *Semilanta,* pentru că după o jumătate de ceas, ciobanul acestor insule a auzit pe stânci… Dar iată ciobanul despre care vă vorbesc; el poate să ne spună cum a fost… Bună ziua, Palombo!… vino şi te încălzeşte, — nu-ţi fie teamă.

Un om cu glugă pe cap, pe care îl vedeam de câtva timp învârtindu-se în jurul focului nostru şi pe care îl asemuiam cu vreunul din ai noştri de pe barcă, căci nu ştiam că insula are un cioban, — se apropie de noi cu fereală…

Era un bătrân lepros, pe trei sferturi idiot, atins se vede de scorbut, care-i *răzbuzase* buzele, groaznice la vedere. Cu mare greutate puturăm să-l desluşim despre ce era vorba. Atunci ridicându-şi cu mâna buza-i bolnavă, bătrânul ne povesti că în ziua aceea, către nămezi, a auzit din coliba lui o pârâitură groaznică pe stânci. Cum insula era cuprinsă aproape toată de apă, nu putuse să iasă, ci numai a doua zi deschizând uşa, văzuse ţărmul plin de sfărâmături şi de cadavre aruncate de mare. Spăimântat, alergase la barcă ca să se ducă la Bonifacio, să cheme lume.

Ostenit de-atâta vorbă, ciobanul se aşeză şi pilotul urmă:

— Da, domnule, acest sărman bătrân ne-a înştiinţat. Aproape înnebunise de teamă şi de atunci a rămas puţin smintit… Avea şi de ce… închipuiţi-vă şase sute de cadavre grămadă pe nisip, amestecate cu rupturi de lemn şi pânze sfâşiate… Sărmana *Semilanta!*… Marea o doborâse aşa de tare, încât din toate sfărâmăturile ei, bătrânul Palombo cu mare greutate găsi din ce să-şi facă un gard în jurul colibei. Cât despre oameni, aproape toţi erau desfiguraţi, sfărâmaţi groaznic… Ţi-se făcea milă să-i vezi prinşi unul de altul, strugure… Găsirăm pe căpitan îmbrăcat de gală, — pe preot cu patrafirul în gât; într-un colţ, între două stânci, un elev de marină, cu ochii deschişi… ai fi crezut că trăieşte dar nu i… aşa a fost lăsat, ca niciunul să scape… Aici pilotul se opri.

— Bagă de seamă, Nardi!… strigă el, — se stinge focul…

Nardi aruncă pe foc două sau trei bucăţi de scândură cătrănită, care se aprinseră, şi Lionetti urmă:

— Dar iată ce este mai trist din toate acestea… Cu trei săptămâni înainte de acest dezastru, o mică corvetă care se ducea în Crimeea ca şi *Semilanta,* naufragiase tot aşa, aproape în acelaşi loc; numai cât, de

data aceasta, puturăm să scăpăm echipajul şi douăzeci de soldaţi din cei cari se aflau pe vas… Gândiţi-vă în ce hal erau aceşti sărmani oameni!… Îi duserăm la Bonifacio şi-i ţinurăm cu noi două zile, după obiceiul marinăresc… Puşi pe picioare şi uscaţi, salutare!… noroc bun!… se înturnară la Toulon unde, după câtva timp, îi îmbarcară din nou pentru Crimeea. Ghiciţi ne ce vas?!… Pe *Semilanta,* domnule… I-am găsit p*e* toţi douăzeci întinşi printre ceilalţi morţi, chiar pe locul unde stăm… Eu ridicai pe un frumos brigadier. Cu mustaţa subţire, un parizian bălan, pe care data trecută îl găzduisem şi care ne făcuse să râdem cu drăciile lui. Văzându-l acolo, — mi se sfâşia inima. A!… Maica Domnului…

Aici, bravul Lionetti, mişcat, scutură cenuşa lulelei, se înfăşură bine în manta şi-mi pofti noapte bună… încă puţin, mateloţii, pe şoptite, mai vorbiră câte ceva… Apoi, una după alta, lulelele se stinseră… Tăcere…

Ciobanul se duse… şi eu rămăsei să visez in mijlocul celorlalţi cari dormeau…

Încă sub impresia povestirii lugubre pe care o auzisem, încercam să desfac în minte mica navă care pierise şi povestea acestei agonii, la care numai goelanzii fuseseră martori. Câteva amănunte care mă atinseră, căpitanul în costum de gală, patrafirul duhovnicului, cei douăzeci de soldaţi, mă ajutară să ghicesc toate peripeţiile dramei… Vedeam fregata plecând noaptea din Toulon… Iese din port… Marea e rea, vântul groaznic… Dar căpitanul e un vajnic marinar şi lumea e liniştită pe bord.

Dimineaţa, ceaţa se lasă. Începe neliniştea. Tot echipajul e sus. Căpitanul nu părăseşte luneta. Pe întrepunte, unde dorm soldaţii, întunerec; aerul e cald. Câţiva sunt bolnavi, dorm pe saci. Nava se leagănă înspăimântător, cu neputinţă să stai în picioare. Pe grupe, oamenii vorbesc stând jos şi ţinându-se cu mâinile de bănci; trebuie să strigi ca să fii auzit… Unii încep să se înfricoşeze… Ascultaţi!… naufragiile sunt dese prin aceste pustiuri; cei douăzeci de răcani sunt martori şi ceeace spun ei nu prea e îmbucurător… Brigadierul lor mai ales, un parizian care-şi bate joc de toate, cu glumele lui face părul măciucă celorlalţi:

— Un naufragiu!… Nimic mai plăcut ca un naufragiu… Trebuie să ne mulţumim cu o baie rece… şi pe urmă ne duce la Bonifacio, ca să mâncăm mierle la tata Lionetti…

Şi răcanii râd…

Deodată, o trosnitură… Ce este? Ce s-a întâmplat?

— Cârma s-a dus, — zice un matelot ud leoarcă, alergând pe întrepunte…

— Drum bun!… strigă turbatul de brigadier; dar nimeni nu mai râde.

Mare tumult pe punte. Ceaţa împiedică vederea. Mateloţii se duc şi vin, pe dibuite, spăimântaţi… Fără cârmă!… Orice manevră cu neputinţă… *Semilanta,* într-o parte, merge ca vântul… Atunci vameşul a văzut-o trecând, — e ora unsprezece şi jumătate… La vârful fregatei se aude o detunătură… Stâncile!… Stâncile!… S-a sfârşit, nu mai e nicio nădejde, ne izbim de ţărm… Căpitanul se coboară în cabină. După câteva clipe, se iveşte din nou pe dunetă, în haine de gală… S-a înfrumuseţat pentru moarte…

Pe întrepunte, soldaţii, neliniştiţi, se privesc în tăcere… Bolnavii cearcă să se ridice… micul brigadier nu mai râde… Atunci se deschide uşa şi duhovnicul se iveşte pe prag, cu patrafirul în gât:

— Îngenunchiaţi, copiii mei!…

Toţi ascultă. Cu glas răsunător, duhovnicul începe rugăciunea celor cari vor muri…

Deodată, o lovitură îngrozitoare, un strigăt, un singur strigăt, un strigăt imens, braţe întinse, mâini cari se acaţă, priviri spăimântate în care trece, ca un fulger, vedenia morţii…

Milostivire!…

Şi-aşa petrecui noaptea, visând, chemând, după zece ani, sufletul sărmanei nave, ale cărei sfărâmături mă înconjurau… Departe, în strâmtoare, furtuna turba; flacăra bivuacului nostru se pleca sub vântoasă; şi eu auzeam barca noastră săltând la picioarele stâncilor într-un freamăt de odgoane…

10. GRĂNICERII

Vasul *Emilia* din Porto-Vechio, pe bordul căruia am făcut această lugubră călătorie la insulele Lavezzi, era o veche navă a vămii, pe jumătate podită, pe care, ca să ne adăpostim contra vântului, a valurilor, a ploii, nu era decât o cămăruţă cătrănită, în care abia de încăpeau o masă şi două *pătişoare.* Făcea să vezi pe mateloţi pe vreme rea. Pe feţe le curgea apă, bluzele ude fumegau ca rufele la cazan, şi în plină iarnă nenorociţii petreceau astfel zile şi chiar nopţi întregi, cinchiţi pe bănci umede, — tremurând în umezeala înnăbuşitoare, căci foc nu puteau face pe punte şi nici ţărmul nu-l puteau atinge întotdeauna…

Ei bine, niciunul din ei nu se jeluia. Chiar pe vremurile cele mai grele, am băgat de seamă la ei aceeaşi linişte şi aceeaşi bună dispoziţie. Şi totuşi, ce tristă e viaţa mateloţilor de graniţă!

Aproape toţi căsătoriţi, având la uscat femeie şi copii, ei stau afară luni întregi, să pândească pe aceste ţărmuri periculoase. Drept mâncare, nu au decât pâine mucegăită şi ceapă sălbatecă. Niciodată vin, niciodată carne, pentru că vinul şi carnea sunt scumpe şi ei nu câştigă decât cinci sute de franci pe an. Cinci sute de franci pe an!… gândiţi-vă de ce coliba lor e neagră şi de ce copiii merg cu picioarele

goale!… Ce-are a face!… Toţi aceşti oameni par mulţumiţi. Dinapoi, în faţa cămăruţei, era un hârdău mare cu apă de ploaie, din care ei beau apă, şi-mi aduc aminte că după ce sorbeau câteva gâtleje de apă, fiecare din aceşti afurisiţi scutura cănită cu un «ah!» de satisfacţie, — o respirare de mulţumire, şi comică şi înduioşătoare.

Cel mai vesel, cel mai mulţumit dintre toţi, era un om asudat şi îndesat din Bonifacio, numit Palombo. Chiar pe vremea cea mai rea, el nu făcea alta decât să râdă. Când valurile năpădeau grele, când cerul întunecat şi lăsat jos se umplea de măzăriche, — şi când toţi laolaltă erau cu nasul în vânt şi cu urechea la pândă să prindă unda vântului care se ivea, — atunci, în tăcerea mare şi-n neliniştea de pe bord, glasul liniştit al lui Palombo începea:

Nu monseniore,
Cinstea-i prea mare,
Lizeta-i cuminte,
Şi harnică tare

Şi cu toate că furtuna bătea de-a binelea, zguduind şi năpustind apa în barcă, făcând să trosnească frânghiile, — totuși cântarea grănicerului îşi căuta de treabă, legănată ca o *muetă* pe o creastă de val. Câteodată vântul întovărăşea tare cântarea, aşa că nu se mai auzeau vorbele; dar, între două izbituri de valuri, pe când apa se scurgea în pârâiaşe pe punte, micul refren se auzea mereu:

Lizeta-i cuminte
Şi harnică tare…

Într-o zi, totuși, pe când ploua şi bătea vântul peste măsură, nu-l mai auzii, era un lucru aşa de neobişnuit, încât scosei capul din cămăruţă:

— Ei, Palombo, — nu mai cânţi?…

Palombo nu răspunse. Stă nemişcat, culcat pe bancă. Mă apropiai de el. Îi clănţăneau dinţii, trupul îi tremura de friguri.

— Are *puntura,* — îmi spuseră cu tristeţe, tovarăşii lui. *Puntura* e un junghi, — o pleurezie. Cerul ca de plumb, barca udă, sărmanul marinar prins de friguri, înfăşurat într-o veche manta de cauciuc care strălucea în ploaie ca o piele de focă, — n-am văzut în vie aţa mea ceva mai lugubru. Curând frigul, vântul, zguduirea valurilor, îi înrăutăţi starea. Îl prinse delirul; trebui să tragem la ţărm.

Cu multe sforţări şi după multă vreme, intrarăm spre seară într-un mic port gol şi tăcut, căruia-i dădea suflet numai zborul învârtit al câtorva *gouaille.* De jur-împrejurul plajei se ridicau stânci mari râpoase, tufişuri nestrăbătute de arbuşti verzi, de un verde închis,

acelaşi în toate anotimpurile. Jos, la malul apei, o căsuţă cu obloane cenuşii; era posta vămii. În mijlocul acelui pustiu, clădirea aceasta a Statului, numerotată ca o şapcă de uniformă, avea în ea ceva sinistru. Acolo coborârăm pe nenorocitul de Palombo. Trist adăpost pentru un bolnav!… Găsirăm pe vameş mâncând la colţul focului, cu nevasta şi copiii lui. Toţi aveau chipuri scofâlcite, galbene, cu ochii măriţi, încercuiţi de friguri. Mama, încă tânără, cu un copilaş în braţe, tremura vorbindu-ne.

— E un post îngrozitor — îmi şopti inspectorul. La fiecare doi ani trebuie să schimbăm vameşul. Frigurile de baltă îi ucide.

Era vorba totuși să găsim un doctor. Nu era decât la Sartene, adică la şase sau opt leghe de acolo. Ce era de făcut? Mateloţii căzuseră; pentru unul din copii era prea departe.

Atunci nevasta, plecându-se afară, strigă:

— Cecco!… Cecco!… Intră un sdrahon bine clădit, adevărat tip de braconier sau *banditto,* cu o tichie de lână neagră şi cu mantaua păroasă de capră. Când debarcarăm, îl băgasem de seamă stând în dreptul uşii cu luleaua roşie în dinţi şi cu puşca pe genunchi, dar nu ştiu de ce, fugise când ne-am apropiat. Credea, poate, că sunt jandarmi cu noi. Când intră, vameşiţa se roşi puţin.

— Vărul meu… ne spuse ea. Nu-i nicio primejdie să se piardă în tufişuri.

Apoi îi vorbi pe şoptite, arătându-i pe bolnav. Zdrahonul se plecă fără să răspundă, ieşi, îşi fluieră câinele, — şi iată-l plecat, cu puşca pe umăr, sărind, cu lungile-i picioare, din stâncă în stâncă…

În vremea. Aceasta, copiii cari păreau spăimântaţi de prezenţa inspectorului, mâncară repede castanele şi *brucio* (brânză albă). Şi numai apă, mereu apă pe masă! Totuși, ce bine ar fi prins copiilor o leacă de vin. Ah! mizerie!… În sfârşit, mama făcu patul; tatăl, aprinzându-şi fanarul, se duse să cerceteze coasta, iar noi ramaserăm să veghem la foc, pe bolnavul care se zvârcolea pe ţoale, ca şi cum ar fi fost în plină mare, zguduit de valuri. Ca să-i mai liniştim *puntura,* încălzeam cărămizi pe care i le puneam la coaste. Odată sau de două ori, când mă apropiai de patul lui, nenorocitul mă recunoscu, şi ca să-mi mulţumească, îmi întinse cu greutate mâna, — o mână mare uscată şi arzătoare ca şi cărămida din jeratec.

Tristă veghere!… Afară, vremea rea se întorsese odată cu noaptea, — era o izbitură, o huială, o ţâşnire de spume, — lupta stâncilor cu apa. Din timp în timp, izbirea vântului din larguri se furişa până în golf şi învăluia casa. Se simţea după izbucnirea flăcării care lumina deodată chipurile întunecate ale mateloţilor, strânşi în jurul vetrei şi privind focul cu acea linişte pe care o dau întinderile nesfârşite şi orizonturile fără fund… Câteodată, Palombo gemea încet… Atunci

toate privirile se întorceau spre colţul întunecos unde sărmanul camarad trăgea să moară, departe de ai lui, fără ajutor; piepturile se ridicau şi se auzeau suspine grele. Propria lor nefericire atât putea să rupă de la aceşti muncitori ai mării, blajini şi răbdători. Nicio nesupunere, nicio răzvrătire… Un suspin şi nimic mai mult! Totuși, mă înşel… Trecând pe dinaintea mea ca să arunce vreascuri pe foc, unul din ei îmi şopti cu glas mâhnit şi tremurat:

— Vezi, domnule… avem câteodată mult chin în meseria noastră!…

11. PREOTUL DIN CUCUGNAN

În fiecare an, la ***Întâmpinarea Domnului,*** poeţii provenţali publică în Avignon o cărticică veselă, plină toată de versuri frumoase şi poveşti plăcute. Cea din anul acesta mi-a sosit chiar acum şi găsesc în ea o istorioară *(fabliau)* pe care am s-o vă traduc, scurtând-o puţin… Parizieni, întindeţi sacul: vi se serveşte floarea gingaşă de făină provenţală…

Abatele Martin era preot… în Cucugnan.

Bun ca pâinea, curat ca aurul, îşi iubea părinteşte Cucugnanezii săi; pentru el, Cucugnan-ul său ar fi fost raiul pe pământ, dacă Cucugnanezii i-ar fi dat mai multă băgare de seamă. Dar vai!… păianjenii foiau în confesional şi în frumoase zile de Paşti, nafura rămânea neatinsă pe sfântul disc. Bunul părinte avea inima zdrobită din pricina aceasta şi se ruga lui Dumnezeu să-l ţie cu zile până ce-şi va întoarce oile rătăcite, la cămin.

Să vedeţi cum l-a ascultat Dumnezeu într-o zi… Într-o Duminecă, după Evanghelie, părintele Martin se sui în amvon.

— Fraţilor — zise el — credeţi-mă dacă vreţi: în noaptea trecută m-am trezit, eu păcătosul, la poarta raiului.

Bătui; sfântul Petre îmi deschise.

— Iaca!… d-ta, vrednicul mea Martin, — îmi zise el; ce vânt te aduce? şi ce-ţi pot sluji?…

— Cuvioase sfinte Petre, tu care ţii cheile şi ceaslovul cel mare, poţi să-mi spui, dacă nu-s prea iscoditor, câţi Cucugnanezi se găsesc în rai?

— N-am nimic de ascuns, părinte Martin; stai şi vom vedea împreună.

Şi sfântul Petre luă ceaslovul, îl deschise, şi puse ochelarii:

— Să vedem: Cucugnan, ziseşi… Cu… Cu… Cucugnan… Iaca: Cucugnan… Vrednice părinte Martin, fila-i albă toată… Niciun suflet… Câte oase de peşte într-o curcă, aţâţi Cucugnanezi în rai…

— Cum, chiar nimeni?… Nimeni?… Nu-i cu putinţă!… Vezi mai bine..»

— Nimeni, sfinţia ta. Priveşte singur dacă nu te încrezi…

— Eu, *pecaire!*… dădeam din picioare şi cu mâinile împreunate,

ceream milă. Atunci, sfântul Petre:

— Crede-mă, părinte Martin, — nu trebuie să-ţi faci inimă rea, să nu damblageşti, cumva… Nu-i vina d-tale, după cât văd. Cucugnanezii d-tale, pare-se, îşi fac osânda în cele patruzeci de zile ale purgatoriului…

— Ah! îndură-te, mărite sfinte Petre, înlesneşte-mi cel puţin să-i văd şi să-i mângâi.

— Bucuros, prietene… Iată: încalţă repede aceste sandale, căci drumurile într-acolo nu prea-s bune… Aşa, bine… Acum ia-o înainte… Vezi… colo jos, în fund, la cotitură? Dai de o uşă de argint, stropită cu cruci negre… pe mâna dreapta… Baţi şi ţi-se va deschide… să fii sănătos şi vesel…

Şi-am mers… am mers!… Ce goană!… Numai când mă gândesc mi se încreţeşte pielea… O cărăruie plină de spini, de rubine care sticleau şi de şerpi cari şuierau, mă duse până la uşa de argint.

— Cioc! Cioc!…

— Cine-i acolo? zise un glas spart şi plângător.

— Preotul din Cucugnan.

— Din?

— Din Cucugnan.

— A!… Intră.

— Intrai. Un înger mare şi frumos, cu aripile întunecate ca noaptea, cu o haină strălucitoare ca ziua, cu o cheie de diamant prinsă de cingătoare, scria, scârţ-scârţ, într-un ceaslov şi mai gros decât al lui sfântu Petru.

— În cele din urmă, ce vrei şi ce doreşti? zise îngerul.

— Frumos Serafim al Domnului, vreau să ştiu — poate că-s prea iscoditor — dacă aveţi aici Cucugnan-ezi?

— Cu…

— Cucugnanezi, vasăzică oameni din Cucugnan. Eu li sunt duhovnic…

— A! părintele Martin, nu așa?

— Sluga d-tale, îngere…

— Spui deci: Cucugnan…

Şi îngerul deschide şi filuieşte ceaslovul, muindu-şi degetul în scuipat ca să poată merge mai repede.

— Cucugnan — zise el suspinând adânc… Părinte Martine, n-avem pe nimeni în purgatoriu din Cucugnan…

— Doamne Iisuse Hristoase!… Milostivule!… nimeni din Cucugnan în purgatoriu. Doamne sfinte!… unde-s atunci?…

— Sfinte părinte, sunt în rai. Unde naiba vrei să fie?…

— Dar eu din rai şi vin…

— Vii de acolo? Ei bine?

— Ei bine, — nu-s acolo… Ah!… Maica Domnului!

— Ce să faci, sfinte părinte: dacă nu-s nici în rai, nici în purgatoriu,

alt nu-i decât că sunt în…

— Cruce sfântă!… Iisus, fiul lui David! Vai! vai!… e cu putinţă?!… Să mintă oare, sfântul Petre?… N-am auzit cântând cocoşul… Ah! săracii de noi; cum am să mă duc în rai, când Cucugnanezii mei nu-s acolo?…

— Ascultă sărmane părinte Martin, pentru că orice ar fi, vrei să fii sigur şi să vezi cu ochii d-tale, apucă drumeagul acesta, şterge-o repede şi nu te opri… Vei da, la stânga, de-o poartă mare… Acolo te vei desluşi… Domnul cu tine…

— Şi îngerul închise uşa.

— Era un drum lung cu caldarâm de jeratec roş. Mergeam ca beat; la tot pasul mă clătinam; eram o apă; firul de păr şi picătura de sudoare, şi suflam de sete… Pe credinţa mea, că datorită numai sandalelor date de sfântul Petre, nu mi-am ars ciolanele…

— Mersei şchiopătând ca vai de lume şi văzui în stânga o uşă… nu, o poartă, o poartă nemăsurat de mare, ca o gură de cuptor.. Oh! copiii mei, ce privelişte! Acolo nimeni nu m-a întrebat nimic; şi nici ceaslov… Cu grămada şi pe cât pot intra, aşa se îndeasă omenirea acolo, fraţilor, cum vă grămădiţi voi Dumineca la crâşmă.

— Eram o sudoare, şi totuși rebegit, tremuram. Părul măciucă pe cap. Îmi mirosea a ars, a carne friptă, ceva ca mirosul care umple Cucugnan-ul nostru, când Eloy, potcovarul nostru, arde copita vreunui măgar bătrân, ca să-l potcovească… Mi se tăia răsuflarea în aerul acela puturos şi fierbinte; auzeam un strigăt prelung, gemete, urlete şi înjurături.

— Ei bine! intri sau nu intri odată?… îmi zise, împingându-mă cu furca, un diavol încornorat.

— Eu? nu intru. Eu sunt suflet de-al lui Dumnezeu.

— De-al lui Dumnezeu?… Chelbosule!… Ce cauţi aici?

— Eu vin… Nu-mi vorbi că nu mă mai pot ţine pe picioare… Eu vin… Eu vin de departe şi… supus te întreb… dacă… dacă, din întâmplare nu se găseşte pe aici… vreunul… Vreunul din Cucugnan…

— Ah! pedeapsa lui Dumnezeu!… Faci pe prostul, tu, ca şi cum n-ai şti că tot Cucugnan-ul e aici. Iaca, corb nătâng ce eşti, priveşte şi ai să vezi cum îi aşezăm aici, pe grozavii tăi Cucugnanezi.

— Şi văzui în mijlocul unei prăpăstii spăimântătoare de flăcări:

— Pe Coq-Galine — l-aţi cunoscut toţi, fraţilor!

— Coq-Galine care se îmbăta aşa de des şi tot aşa de des smintea în bătăi pe nevastă-sa Clairon…

«Văzui pe Catarinet… secătura ceea mică… cu nasul în vânt… care se culcă singură în hambar… V-aduceţi aminte, diavolilor!… Dar să trecem mai departe, — am spus destul…

«Văzui pe Pascal Deget-de-Smoală, care-şi făcea untdelemnul cu măslinele d-lui Iulian.

«Văzui pe Babet, spicuitoarea, care ca să spicuiască mai repede smulgea spice din căpiţă…

«Văzui pe meşterul Grapasi care îşi ungea aşa de bine roata roabei sale.

«Şi Dauphine, care-şi vindea aşa de scump apa la cişmea.

«Şi pe Tortillard, care, când mă vedea cu *zântâiul,* schimbă drumul, cu cuşma pe cap şi cu luleaua-n dinţi… şi mândru ca Artaban… ca şi cum ar fi întâlnit un câine…

«Şi pe Coulau cu Zetta lui, şi pe Iacob şi pe Petre, şi pe Toni…»

Mişcaţi, palizi de groază, poporenii gemură, văzând în iad, care pe tată-său, care pe maică-sa, care pe bunică-sa, care pe soră-sa…

— Simţiţi bine, fraţilor, reluă bunul abate Martin, simţiţi bine că aceasta nu mai merge. Eu am grija sufletelor şi vreau, vreau să vă scap din prăpastia în care sunteţi gata să vă rostogoliţi cu toţii… Mâine mă pun pe lucru, nu mai departe decât mâine. Şi lucrul nu are să lipsească. Iată ce am să fac. Şi ca să se facă bine, trebuie pe rând ca la moară. Vom merge cu rost, ca la Jonquieres, când se joacă.

«Mâine Luni, voi mărturisi pe bătrâni şi pe bătrâne. Asta-i puţin lucru.

«Marţi, copiii. Nici asta nu ţine mult.

«Miercuri, băieţii şi fetele. Asta poate fi ceva mai lung.

«Joi, bărbaţii. Voi tăia scurt.

«Vineri, femeile. Le voi spune: fără palavre!…

«Sâmbătă, morarul. Nu-i prea mult o zi pentru el.

«Şi dacă Duminecă vom isprăvi, — fi-vom foarte mulţumiţi.

«Vedeţi, copiii mei, când grâul s-a copt, trebuie să-l seceri; când vinu-i gata, trebuie să-l bei. Destule rufe murdare, trebuie să le spălăm, şi încă: să le spălăm bine.

«Vă doresc mila lui Dumnezeu. Amin!»

Zis şi făcut: rufele fură spălate.

Din Dumineca aceea neuitată, mireasma virtuţilor cucugnaneze se împrăştie la zece leghe împrejur.

Şi bunul părinte Martin, fericit şi plin de îmbucur are, a visat în altă noapte că, urmat de tot poporul său, urca, într-o procesiune strălucitoare, în mijlocul lumânărilor aprinse, a unui nr de tămâie care îmbălsăma toată cuprinderea şi a copiilor care cântau Te-Deum, drumul luminat către Cetatea dumnezeească.

Şi iată povestea preotului din Cucugnan, aşa cum mi-a poruncit să v-o spun acel mare mucalit de Roumanille, care o avea şi el de la un alt bun tovarăş.

12. BĂTRÂNII

— O scrisoare, moş Azan?

— Da, domnule… de la Paris.

Acest moş Azan era cu desăvârşire mândru că aduce o scrisoare de la Paris… Eu nu. Ceva îmi spunea că această pariziană din strada Jean-Jecques, căzând pe negândite pe masa mea aşa de dimineaţă, avea să mă facă să-mi pierd ziua degeaba. Nu mă înşelam, — să vedeţi:

«Trebuie să-mi faci un serviciu, dragul meu. Închide moara o zi şi du-te repede la Eyguieres… Eyguieres e un orăşel la trei sau patru leghe de la moara ta… — o plimbare. Când ajungi, întreabă de mănăstirea orfanilor. Cea dintâi casă după mănăstire, este o căsuţă joasă cu obloanele cenuşii şi cu o grădiniţă în spate. Intră fără să baţi — uşa e veşnic deschisă — şi când intri, să strigi tare: «Bună ziua, gospodarilor!… Eu sunt prietenul lui Mauriciu…» Atunci ai să vezi doi bătrâni!… oh! dar bătrâni, bătrâni, arhibătrâni, întinzându-ţi mâinile din fundul jelţurilor lor, — şi tu să-i îmbrăţişezi din partea mea, din toată inima, ca şi cum ar fi ai tăi… Apoi, veţi vorbi; ei îţi vor vorbi de mine, numai de mine; îţi vor povesti o mie de nimicuri, pe care tu să le asculţi fără să râzi… Auzi? Să nu râzi… Aceştia sunt bătrânii mei, două fiinţe pentru care eu sunt întreaga lor viaţă, şi care nu m-au văzut de zece ani… Zece ani, cât e de mult… Dar, ce vrei!… Pe mine, Parisul nu mă lasă; ei, îs bătrâni… Îs aşa de bătrâni, încât dacă ar veni să mă vadă, s-ar fărâma pe drum… Din fericire, tu eşti acolo, scumpul meu morar, şi îmbrăţişându-te pe tine, vor avea crezarea că mă îmbrăţişează puţin şi pe mine… Atât de des le-am vorbit de prietenia noastră, încât…»

……

La dracu de prietenie!… era în dimineaţa aceea o vreme aşa de frumoasă, încât nu făcea să bat drumurile: mistral mult şi soare din belşug, o adevărată zi provenţală. Nici nu sosise scrisoarea când eu îmi şi alesesem un *cagnard* (adăpost) între două stânci şi socoteam să stau acolo toată ziua, ca o şopârlă, să beau lumină, ascultând foşnind pinii… În sfârşit, ce să fac? Închisei moara, bodogănind, pusei cheia sub uşă. Băţul, luleaua, — şi drumul..

Pe la două ajunsei la Eyguieres. Satul era pustiu, — toată lumea la câmp. În curţi, albi de praf, greierii cântau nesupăraţi ca în plin Crau. Pe piaţa primăriei era, în adevăr, un măgar care se sorea, un stol de porumbei era pe fântâna bisericii, dar nimeni ca să-mi arate orfelinatul. Din fericire o bătrânică mi se arătă dintr-odată, stând pe un prag şi torcând; îi spusei ce voiam; şi cum bătrânica era atotştiutoare, n-avu decât să ridice furca: pe dată mănăstirea orfanilor se ridică în faţă-mi, ca prin vrajă… era o casă mare neagră şi bosumflată, mândră că-şi putea arăta deasupra porţii ogivale o veche cruce de gresie roşie, înconjurată de câteva cuvinte latineşti… Alături de mănăstire, era o casă ceva mai mică… Obloane cenuşii, grădină din

dos. O recunoscui de îndată, şi intrai fără să bat…

Îmi voi aduce aminte toată viaţa, acel lung coridor proaspăt şi liniştit, zidul vopsit trandafiriu, grădiniţa care se zărea în fund, printr-un stor de coloare deschisă, şi peste tot plante şi flori veştejite… Mi se părea că intru în casa vreunui bătrân judecător de pe vremea lui Sedaine. La capătul geamlâcului, pe stânga, printr-o uşă întredeschisă, se auzea tic-tacul unui ceasornic şi vocea unui copil, dar a unui copil de şcoală, care cetea, oprindu-se la fiecare silabă: A… TUNCI… SFANŢUL… I… RE… NEU… STRI… GĂ… EU.. SUNT… GRÂ… UL… LUI… DUM… NE.. ZEU… TRE… BUIE… SĂ… FIU… SDRO… BIT… DE… DINŢII… ACES… TOR… ANI… MALE…

Mă apropiai încet de uşă şi privii.

În liniştea şi umbra unei odă iţi, un bătrânel cu obrajii rumeni, zbârcit până în vârful degetelor, dormea în fundul unui jelţ, cu gura căscată şi cu mâinile pe genunchi La picioarele lui, o feţişoară îmbrăcată în albastru — cu pelerină mare şi scufiţă mică, îmbrăcămintea orfanilor — cetii din viaţa sfântului Irineu, într-un ceaslov mai mare decât ea… Această *cetanie* vrăjise toată casa. Bătrânul dormea în jelţ, muştele pe tavan, canarii în cuştile de pe fereastră. Ceasornicul mare horăia: tic-tac… Trează nu era în toată încăperea decât o mare fâşie de lumină care cădea dreaptă şi albă, furişată printre vergelele storului, — fâşie plină de steluţe vii şi de învăluiri microscopice. În mijlocul liniştei obşteşti, copilita îşi urma *cetania,* cu înfăţişarea serioasă: DE ÎNDA… TĂ… DOI… LEI… SE… RĂPE… ZIRĂ… PE… EL… ŞI-L… SFÂŞIA… RĂ… Atunci intrai eu. Leii sfântului Irineu dacă ar fi intrat în odaie, n-ar fi produs atâta surprindere, cât mine. O adevărată lovitură de teatru. Micuţa dădu un ţipăt, ceaslovul îi căzu; canarii, muştele se deşteptară, ceasornicul sună, bătrânul se trezi într-o zguduire, speriat cu totul, şi eu însumi mă turburai; mă opresc pe prag şi zic deajuns de tare:

— Bună ziua, gospodari!… Eu sunt prietenul lui Mauriciu…

Oh! să-l fi văzut atunci pe sărmanul bătrân, să-l fi văzut venind cu braţele întinse spre mine, îmbrăţişându-mă, strângându-mi mâinile, alergând în neştire prin odaie şi spunând:

— Doamne! Doamne!…

Toate zbârciturile feţei râdeau. Era roş şi gângavii:

— Ah! domnule… ah! domnule… Apoi merse spre fund şi strigă:

— Mamette!…

O uşă se deschise, un umblet de şoarece pe geamlâc… şi iată pe Mametta. Nimic mai frumos ca această bătrânică cu tichia ei învârtită, cu rochia neagră deschis şi cu batista înhorbotată pe care o ţinea în mână ca să-mi facă o deosebită cinste, ca-n vremea de demult…

Lucru duios!… Bătrânii semănau. Cu fustă şi cu panglici… galbene, ar fi putut fi luat drept Mametta. Numai că adevărata Mametta trebuie

să fi plâns mult în viața ei, căci era şi mai zbârcită ca el. Ca şi bătrânul, şi ea avea pe lângă sine un alt copil al orfelinatului, o mică paznică cu pelerină albastră care n-o părăsea niciodată; nu era nimic mai înduioşător decât să vezi pe aceşti doi bătrâni proteguiţi de cei doi orfani.

Intrând, Mametta dădu să-mi facă o plecăciune mare, dar bătrânul cu o vorbă rupse plecăciunea-n două:

— E prietenul lui Mauriciu…

Pe dată se turbură, începu să plângă, îşi pierdu batista, se făcu roşie cu totul, mai roşie ca el… Bătrânii aceştia n-au decât o picătură de sânge în vine şi la cea mai mică emoţie le sare în obraz…

— Repede, repede, un scaun… zise bătrâna, fetiţei…

— Deschide obloanele… strigă bătrânul, micuţei lui… Şi luându-mă fiecare de-o mână, mă duseră repejor până la fereastra deschisă larg, ca să mă poată vedea mai bine… Apropie jilţurile, eu mă aşez între ei pe un scaun fără spetează, cele două fetiţe îndărătul nostru şi încep să mă descoasă:

— Ce face? Cum se află? De ce nu vine? E mulţumit?…

Şi dă-i, şi dă-i… Așa, vreme de ceasuri… Eu răspundeam cât puteam mai bine la întrebările lor, dând despre prietenul meu desluşiri pe care le ştiam, născocind cu neruşinare cele pe care nu le ştiam, păzindu-mă mai cu osebire să mărturisesc că nu băgasem de seamă niciodată dacă ferestrele casei lui se închid bine sau ce coloare are zugrăveala odăii lui.

— Zugrăveala odăii lui?… E albastră, doamnă, albastru deschis, cu flori…

— Adevărat? zice bătrâna înduioşată; şi adaugă întorcându-se către bărbatul ei: e un copil așa de bun!…

— O! da, e un copil așa de bun!… răspundea bătrânul cu entuziasm.

Şi toată vremea cât vorbii, fură între ei dătături din cap, uşoare surâsuri, clipiri din ochi, semne de înţelegere, — sau bătrânul care se apropia de mine ca să-mi spună:

— Vorbeşte mai tare… Ea are urechea cam… Şi ea, din parte-i:

— Ceva mai tare, te rog!… El nu aude prea bine… Atunci ridicai glasul; şi amândoi îmi mulţumiră cu un surâs; şi în aceste surâsuri veştejite care se înclinau spre mine, căutând până în fundul ochilor mei chipul lui Mauriciu al lor, — eu eram cu totul mişcat de a regăsi această icoană, vagă, adumbrită, aproape ştearsă, ca şi cum aş fi văzut pe prietenul meu surâzându-mi din mare depărtare, dintr-o ceaţă… Deodată bătrânul se scoală din jelţ.

— Mă gândesc, Mamette… poate că dânsul n-a mâncat!…

Şi Mametta, speriată, cu braţele ridicate spre cer:

— N-a mâncat!… Doamne, Dumnezeule!… Credeam că-i vorba tot de Mauriciu şi eram gata să le răspund că acest bun copil nu întârzia niciodată după nămezi ca să se pună la masă. Dar nu: de mine era vorba; şi făcea să vezi ce răscoală am stârnit când le spusei că nu mâncasem:

— Repede un tacâm, fetiţelor… Masa în mijlocul odăii, faţa de masă de sărbătoare, farfuriile înflorite… Şi nu mai râdeţi atâta, vă rog, — şi repede, repede…

Şi-a mers repede. Abia timpul să spargă trei farfurii, şi prânzul fu gata.

— Un prânz micuţ şi bun!… îmi spunea Mametta, ducându-mă spre uşă; numai cât vei fi singur… Noi, aceştia, am stat la masă dimineaţa…

Sărmani bătrâni!… La orice ceas i-ai fi găsit, întotdeauna ei stătuseră la masă dimineaţa.

Prânzul micuţ şi bun al Mamettei erau două degete de lapte, curmale şi o *barquette,* un fel de prăjitură, ceeace ar fi hrănit-o pe ea şi canarii ei cel puţin o săptămână… Şi când te gândeşti că-n câteva clipe eu le-am înghiţit!… şi ce răzvrătire în jurul mesei!… Fetiţele care şopoteau dându-şi coate, şi colo, în fundul cuştii, canarii, — păreau că spun: «Vai!… domnul acesta a mâncat toată *barquette-a!»*

O mâncai toată, în adevăr, şi aproape fără să mă gândesc, pe când priveam în jurul meu această odaie luminoasă şi liniştită în care plutea ca o aromă de lucruri bătrâneşti… Mai cu osebire două paturi mici îmi zălogiseră privirea. Aceste paturi, aproape nişte leagăne, mi le închipuiam dimineaţa, în zorii zilei, pe când ei stau încă înfundaţi sub perdelele mari cu ciucuri. E trei în ziuă. E ora când bătrânii se scoală:

— Dormi, Mametta?…

— Nu, dragul meu…

— Nu așa că Mauriciu e un băiat bun?…

Şi-mi închipuiam astfel o întreagă convorbire, — numai văzând cele două paturi mici ale bătrânilor, aşezate unul lângă altul…

În vremea aceasta, o dramă teribilă se petrecea în celălalt capăt al odăii, în dulap. Era vorba de a lua de sus, de pe un raft, un oarecare borcan cu cireşe murate în rachiu, care aştepta pe Mauriciu de zece ani, — borcan pe care voiau să-l deschidă. Cu toate rugăminţile Mamettei, bătrânul ţinuse să aducă el singur cireşele; şi, urcat pe un scaun, spre marea spaimă a nevestei lui, bătrânul cerca să ajungă până sus… Vedeţi tabloul de aici: un bătrân care tremură şi se ridică în vârful picioarelor, fetiţele ţinând cu tărie scaunul, Mametta în spatele lor respirând greu, cu braţele întinse, şi peste tot o aromă de bergamotă, scăpată din dulapul deschis, în care se vede şi o stivă roşie de lenjerie… era încântător…

În sfârşit, după mari sforţări, ajunse să scoată din dulap acel faimos borcan şi dimpreună cu el un pahar vechi de argint, paharul lui Mauriciu de când era mic… Mi-l umplură până sus cu cireşe: lui Mauriciu îi plăceau aşa de mult cireşele!… Şi servindu-mă, bătrânii îmi şopteau, făcând pe lacomii:

— Eşti fericit d-ta să le mănânci… Îs făcute de nevastă-mea… Vei gusta ceva bun…

Vai!… nevastă-sa le pregătise într-adevăr, dar uitase să le pună zahăr. Ce vreţi!.. Omul e distrat la bătrâneţe. Cireşele erau grozav de rele, — cireşele d-tale, sărmana mea Mametta… Dar aceasta nu m-a împiedicat să le mănânc pe toate, fără să clipesc…

Masa isprăvită, — mă sculai să plec. Ei ar fi vrut să mă ţie încă, să le mai vorbesc despre copilul lor cel bun, dar ziua se sfârşise, moara era departe, — trebuia să plec.

Bătrânul se sculă odată cu mine.

— Mametta, dă-mi haina… Vreau să-l întovărăşesc până-n piaţă…

Da sigur că în gândul ei, Mametta găsea că-i prea rece ca să mă întovărăşească până în piaţă; dar nu-şi trăda acest gând. Numai cât, în timp ce-i ajuta să-şi îmbrace haina — o frumoasă haină coloarea tutunului spaniol, cu nasturi de sidef — auzii pe scumpa făptură şoptindu-i blajin:

— Nu întârzii, nu așa?…

Iar el cu o înfăţişare şugubeaţă:

— He, he!… nu se ştie… poate…

Râseră atunci amândoi, şi fetiţele râseră şi ele de râsul bătrânilor, şi în colţul lor râdeau, în felul lor, şi canarii… Fie vorba între noi, cred că mirosul cireşelor îi cam îmbătase pe toţi…

Noaptea se lăsa, când plecarăm, — eu şi bătrânul… Fetiţa ne urmărea de departe ca să-l însoţească la întoarcere; dar el n-o vedea şi era mândru grozav că merge la braţul meu, ca un tânăr. Mametta, cu

faţa luminată, vedea aceasta din pragul casei şi privindu-ne, dădea din cap, ca şi cum ar fi spus: «Totuşi, sărmanul meu om!… încă se ţine…».

13. BALADE ÎN PROZĂ

Deschizând uşa azi dimineaţă, era în jurul morii un mare covor de gheţuşcă albă. Iarba lucia şi trosnea ca sticla; toată costişa tremura… Pentru o zi, draga mea Provenţa luă înfăţişarea unui ţinut de nord; şi printre pinii înhorbotaţi de chiciură, printre tufele de lavandă împrăştiate în buchete de cristal, am scris aceste două balade de o fantezie cam germanică, în timp ce gheţuşca îmi trimitea scânteieri albe, iar colo sus, pe cerul limpede, mari triunghiuri de berze coborâte din ţara lui Henric Heine, se lăsau spre Camarga, croncănind: «E frig… e frig…».

I.MOARTEA DAUPHIN-ULUI

Micul Dauphin e bolnav, micul Dauphin va muri… În toate bisericile regatului, sfânta Cuminecătură stă expusă zi şi noapte şi făclii mari ard pentru însănătoşirea copilului regesc. Străzile bătrânei reşedinţe sunt triste şi tăcute, clopotele nu mai bat, trăsurile merg încet… În preajma palatului, oamenii privesc curioşi printre zăbrele, spre soldaţii cu piepturile aurite, cari vorbesc prin curţi, dându-şi însemnătate…

Tot castelul e înfrigurat… Şambelani, majordomi, se urcă şi coboară, alergând pe scările de marmură… Coridoarele sunt pline de paji şi de curtezani în haine de mătase, cari merg de la un grup la altul ca să capete noutăţi, vorbind în şoapte… Pe peroane mari, doamnele de onoare, plânse, îşi fac între ele ploconiri mari, ştergându-şi ochii cu frumoase batiste înhorbotate…

În grădina cu portocali, e mare adunare de doctori îmbrăcaţi în robe. Îi poţi vedea prin geamuri, mişcându-şi lungile lor mâneci şi înclinându-şi cu măreţie perucile… Guvernorul şi aghiotantul micului Dauphin se plimbă prin faţa uşii, aşteptând hotărârile Facultăţii…

Servitorii trec pe lângă ei fără să-i salute. Domnul aghiotant înjură ca un grăjdar, domnul guvern or recită versuri din Horaţiu… Şi în timpul acesta, colo, în spre grajduri, se aude un lung nechezat plângător. E alezanul micului Dauphin pe care rândaşii l-au uitat şi care nechează trist în faţa ieslelor goale.

Dar Regele?… Unde este Măria Sa Regele? Regele s-a închis singur într-o cameră, la capătul castelului… Măriilor nu le place să fie văzute când plâng… Cât despre Regină, e altceva… Aşezată la căpătâiul micului Dauphin, ea are faţa scăldată de lacrămi şi hohoteşte de plâns în faţa tuturor, ca o negustorească…

În pătucu-i de dantele, micul Dauphin, mai alb decât pernele pe care e întins, se odihneşte cu ochii închişi. Ai crede că doarme; dar nu.

Micul Dauphin nu doarme… Se întoarce către mama sa şi văzând-o că plânge, îi spune:

— Doamnă Regină… de ce plângi?… Crezi oare că am să mor?

Regina vrea să răspundă. Hohotele de plâns o împiedică să vorbească.

— Nu plânge, doamnă Regină; uiţi că eu sunt Dauphin şi că Dauphinii nu pot să moară astfel…

Regina hohoteşte şi mai tare, şi micul Dauphin începe să se înfricoşeze.

— O! — zice el — nu vreau să vie moartea să mă ia, şi am s-o împiedic să intre aici… Să vină de îndată patruzeci de lanscheneţi zdraveni să-mi facă pază în jurul patului… O sută de tunuri mari să vegheze zi şi noapte cu fitilul aprins, sub ferestre!… Şi vai de moarte, dacă mai îndrăzneşte să se apropie de noi!…

Ca să facă pe plac copilului regesc, regina făcu un semn. Pe dată se şt aud tunurile mari huruind în curte şi patruzeci de lanscheneţi cu halebardele în mâini, se aşezară în jurul odăii. Sunt vechi ostaşi cu mustăţi cenuşii. Micul Dauphin văzându-i, bate din palme. Recunoaşte pa unul şi-l cheamă;

— Lorain! Lorain!… Soldatul face un pas spre pat:

— Eu te iubesc mult, bătrânul meu Lorain… Arată-mi puţin sabia ta mare… Dacă moartea vrea să mă ia, ai s-o omori, nu aşa?

Lorain răspunde:

— Da, monseniore…

Şi două lacrămi se scurg pe faţa lui tăbăcită.

În clipa aceea, duhovnicul se apropie de micul Dauphin şi-i şopteşte îndelung, arătându-i un crucifix. Micul Dauphin îl ascultă mirat, apoi, deodată îl întrerupe:

— Înţeleg prea bine ce-mi spui, domnule abate; dar, în cele din urmă, n-ar putea să moară în locul meu micul Beppo, dându-i bani mulţi?

Duhovnicul continuă să-i şoptească şi micul Dauphin e din ce în ce mai mirat.

După ce duhovnicul sfârşi, micul Dauphin suspină adânc:

— Tot ceea ce-mi spui, domnule abate, e cât se poate de trist; dar mă mângâi cu un lucru: acolo sus, în paradisul stelelor, eu voi fi tot Dauphin… Ştiu că bunul Dumnezeu e vărul meu şi are să mă trateze după rangul meu…

Apoi, întorcându-se spre mama sa, adăugă:

— Să mi se aducă cele mai frumoase haine, pieptarul de hermină albă, pantofii de mătase. Vreau să fiu demn de îngeri şi să intru în paradis ca un Dauphin.

A treia oară duhovnicul se plecă spre micul Dauphin şi-i şopteşte îndelung… În mijlocul acestei litanii, copilul regesc îl întrerupe cu

furie:

— Arunci, nu înseamnă nimic să fii Dauphin!… Şi ne mai voind să asculte pe nimeni, micul Dauphin se întoarce la perete şi plânge cu amărăciune.

II.DOMNUL SUBPREFECT LA CÂMP…

D-l subprefect e în turneu. Cu vizitiul pe capră, cu lacheul la spate, caleaşca subprefecturii îl duce, majestos, la concursul regional de la Combe-aux-Fees. Pentru această zi memorabilă, d-l subprefect şi-a pus haina cea frumoasă, brodată, jobenul său mic, pantalonii pe picior cu vipuşcă de argint şi sabia de gală cu mâner de sidef… Pe genunchi ţine o geantă mare de piele încreţită pe care el o priveşte trist.

D-l subprefect priveşte trist geanta mare de piele creaţă; se gândeşte la faimosul discurs pe care trebuie să-l ţie peste puţin, în faţa locuitorilor din Combe-aux-Fees.

— D-lor şi scumpii mei administraţi…

Dar zadarnic şi-a sucit mereu părul mătăsos al favoritelor şi a repetat de douăzeci de ori:

— D-lor şi scumpii mei administraţi… căci restul discursului nu vine.

Restul discursului nu vrea să vie… Şi-i aşa de cald în caleaşca!… Cât vezi cu ochii, drumul spre Combe-aux-Fees joacă sub soarele de Midi… Aerul e văpaie… şi pe ulmii de pe marginea drumului, acoperiţi de sus până jos de praf, mii de greieri târâie de la un copac la altul. Deodată, d-l subprefect tresare. Colo, la poalele unei coline, a zărit o pădurice de stejari verzi, care parcă-l cheamă.

Păduricea de stejari verzi parcă-l cheamă:

— Vino pe aici, d-le subprefect; ca să-ţi faci discursul, nicăiri nu e mai bine decât sub copacii mei…

D-l subprefect e ademenit, sare din caleaşca şi spune servitorilor să-l aştepte, căci se duce să-şi facă discursul în pădurice de stejari verzi.

În pădurice de stejari verzi sunt pasări, tămâioare şi izvoare sub iarba gingaşă… Când îl zăriră pe d-l subprefect cu frumoşii săi pantaloni şi cu geanta de piele creaţă, pasările se speriară şi se opriră din cântec, izvoarele nu mai îndrăzniră să murmure, şi tămâioarele se ascunseră în iarbă… Toată această lume nu mai văzuse un subprefect, şi se întreba cu voce scăzută cine să fie acest frumos senior care se plimbă cu pantalonii de argint.

Cu voce scăzută, sub frunzar, se întreabă cine să fie acest frumos senior în pantaloni de argint…

În timpul acesta, d-l subprefect, răpit de tăcerea şi de frăgezimea pădurii, îşi ridică pulpanele hainei, îşi pune jobenul pe iarbă şi se aşează pe muşchiul de la piciorul unui stejar tânăr; apoi îşi deschide pe genunchi marea sa geantă de piele creaţă şi scoate o foaie mare de

hârtie ministerială…

— E un artist! zice pitulicea.

— Nu — zice botgrosul — nu-i un artist, pentru că are pantaloni de argint; mai degrabă e un prinţ.

— Mai degrabă e un prinţ, zice botgrosul.

— Niciun artist, niciun prinţ, întrerupse o bătrână privighetoare, care cântase o vară întreagă în curtea subprefecturii… Eu ştiu ce este: e un subprefect!…

Şi toată pădurea şopoti:

— E un subprefect!… E un subprefect!…

— Cât ii de chel!… Băgă de seamă o ciocârlie moţată.

Tămâioarele întrebară:

— E un om rău?…

— E un om rău? întrebară tămâioarele. Bătrâna privighetoare răspunse:

— Deloc!…

După această asigurare, pasările îşi reluară cântecul, izvoarele murmurul, tămâioarele începură iar să-şi verse mireasma, ca şi cum domnul n-ar fi fost acolo… Nepăsător în mijlocul unui asemenea freamăt, d-l subprefect, invocă în inima sa pe muza comiţiilor agricole şi, cu creionul ridicat, începe să declame cu glas ceremonios:

— D-lor şi scumpii mei administraţi…

— D-lor şi scumpii mei administraţi… spune subprefectul cu glas ceremonios…

Un hohot de râs îl întrerupe; se întoarce şi nu vede decât un grangur mare, cocoţat pe jobenul său şi privindu-l râzând. Domnul subprefect ridică din umeri şi vrea să-şi continue discursul, dar grangurul îl întrerupe iar şi-i strigă:

— La ce bun?

— Cum? la ce bun? zise subprefectul, înroşindu-se; şi alungând cu o mişcare această vietate obraznică, începe iar cu tot dinadinsul:

— Domnilor şi scumpii mei administraţi…

— Domnilor şi scumpii mei administraţi, — începe iarăşi domnul subprefect cu tot dinadinsul.

Atunci, iată micile tămâioare că se ridică spre el pe vârful tijelor lor şi-i zic blajin:

— Domnule subprefect, bagi de seamă ce frumos mirosim noi?…

Şi izvoarele îi fac sub muşchi o muzică dumnezeiască; şi în ramuri, deasupra capului, o grămadă de pitulici încep să-i cânte cele mai frumoase arii; şi toată pădurea urzeşte împotrivă-i, ca să-l împiedice să-şi continue discursul.

Toată pădurea urzeşte împotrivă-i, să-l împiedice să-şi ţie discursul. Dar domnul subprefect, aromit de miresme, îmbătat de cântări, cearcă în zadar să ţie piept noii vraje care îl năpădeşte. Se lasă în cot pe

iarbă, îşi des face haina, îngăimează încă de două sau trei ori:

— Domnilor şi scumpii mei administraţi.. Domnilor şi scumpii mei *admi*… Domnilor şi scumpii…

Pe urmă dă dracului pe scumpii lui administraţi; şi Muzei comiţiilor agricole nu-i rămâne decât să-şi acopere faţa…

Acoperă-ţi faţa, o! Muză a comiţiilor agricole!… După un ceas, când aprozii subprefecturii intrară în pădurice, văzură un spectacol care-i umplu de groază… Domnul subprefect stătea culcat pe burtă în iarbă, dezmăţat ca un boem… îşi scosese haina şi mestecând încet tămâioare, domnul subprefect făcea versuri.

14. PORTOFELUL LUI *BIXIOU*

Într-o zi de Octomvrie, câteva zile înainte de a părăsi Parisul, veni la mine, pe când prânzeam, un bătrân cu hainele jerpelite, cu picioarele strâmbe, plin de noroi, adus de spate, tremurând din lungile lui picioare ca un bâtlan fără pene. Acesta era Bixiou. Da, Parizieni, Bixiou al vostru, sălbatecul şi încântătorul Bixiou, acel turbat zeflemist care v-a înveselit atâta de cincisprezece ani cu pamfletele şi caricaturile lui. Ah! nenorocitul, ce sărăcie!… Dacă nu ar fi făcut o strâmbătură pe când intra, nu l-aş fi recunoscut.

Cu capul plecat pe umăr, cu bastonul în dinţi ca un clarinet, ilustrul şi lugubrul *glumici* merse până în mijlocul odăii mele şi se propti în masă, zicând cu glas îndurerat:

— Ai milă de un biet orb!…

Imita aşa de bine pe orbul, încât nu mă putui opri să râd. Însă el, rece de tot:

— Crezi că glumesc… priveşte-mi ochii… întoarse spre mine ochii mari, albi, fără privire.

— Sunt orb, dragul meu, orb pe vecie… Iată ce însemnează să scrii cu vitriol… Mi-am ars ochii cu meseria aceasta, dar, ştii, arşi până la fund… până în sfeşnic…! adăugă el arătându-mi pleoapele arse pe care nu mai era nici umbră de gene.

Eram aşa de mişcat, încât nu găseam ce să-i spun. Tăcerea mea îl nelinişti:

— Lucrezi?

— Nu, Bixiou, prânzesc. Nu pofteşti?

Nu răspunse, dar după tremurul nărilor vedeam bine că murea de pofta de a primi. Îl luai de mână şi-l aşezai alături de mine.

Pe când îl serveam, sărmanul nenorocit mirosea masa cu un uşor zâmbet.

— Miroase bine. Am să mă satur; de multă vreme nu mai prânzesc! O pâine de zece bani în fiecare dimineaţă, alergând pe la ministere… Căci, ştii, acuma alerg pe la toate ministerele; e singura mea profesie. Mă căznesc să iau un debit de tutun… Ce vrei!… Trebuie mâncare

acasă. Nu mai pot desena; nu mai pot scrie… Să dictez? Dar ce? N-am nimic în cap; nu inventez nimic. Meşteşugul meu era să văd schimonositurile Parisului şi să le fac; acum nu mai e chip… Atunci m-am gândit la un debit de tutun; nu pe bulevarde, se-nţelege. Nu!… Numai un mic debit de provincie — undeva, foarte departe, într-un colţ, în Vosgi. Voi avea o pipă mare de porţelan; mă voi chema Hans sau Zebedeu ca în Erckman-Chatrian, şi mă voi mângâia că nu mai pot scrie, făcând cornete pentru tutun cu operele contimporanilor mei.

«Iată ce doresc. Nu-i mare lucru… Nu așa? Ei bine, trebuie să ai pe dracu ca. Să izbuteşti… Totuşi protecţiile n-ar trebui să-mi lipsească. Eram foarte cunoscut odinioară. Prânzeam la mareşal, la prinţ, la miniştri; toţi aceştia voiau să mă aibă, fie pentru că-i făceam să râdă, fie fiindcă le era frică de mine. Acum nu mai pot înfricoşa pe nimeni. Ah! Ochii mei!… Sărmanii mei ochi!… Nu mă cheamă nimeni nicăiri. E şi trist lucru, un orb la masă… Dă-mi pâinea, te rog… Ah! bandiţii!… au să-mi plătească acest mizerabil debit de tutun. De şapte luni mă plimb pe la toate ministerele cu petiţia. Mă duc desdedimineaţă când se aprind focurile şi când grăjdarii plimbă puţin pe nisipul curţii caii Excelenţei sale, şi nu plec decât noaptea, când se aduc aprinse lămpile şi când bucătăriile încep a mirosi bine.

«Toată viaţa mi se mistuie pe cutiile pentru lemne din anticamerele ministerelor. Mă cunosc uşierii!… La interne, îmi zic: «domnul cela cum se cade». Şi ca să le capăt protecţiunea, fac calambururi sau desenez dintr-o trăsătură pe un colţ de sugativă, mustăţi mari care-i fac să râdă… Iată unde am ajuns după douăzeci de ani de succese zgomotoase, — iată sfârşitul unei vieţi de artist!… Şi când te gândeşti că sunt în Franţa patruzeci de mii de dobitoci, cărora profesia noastră le duce apă la moară 1 Când te gândeşti că-n fiecare zi, în departamente, e o locomotivă care se mişcă pentru ca să ne aducă transporturi întregi cu imbecili înfometaţi de literatură şi de zgomot tipărit! Ah! provincie romanescă, dacă, cel puţin, mizeria lui Bixiou ar putea să-ţi servească de pildă».

Apoi îşi băgă nasul în farfurie şi începu să mănânce cu lăcomie, în tăcere… Îţi făcea milă să-l vezi…

Mereu pierdea pâinea, furculiţa, bâjbâia ca să-şi găsească paharul. Sărmanul! nu era obişnuit.

După o clipă, reluă:

— Şi ştii ceea ce-i mai oribil pentru mine? E că nu mai pot ceti jurnalele… Trebuie să fii de meserie ca să înţelegi ce va să zică…

Câteodată seara, când mă întorc acasă, cumpăr unul numai ca să simt mirosul hârtiei umede şi a noutăţilor proaspete… E așa de plăcut!… şi n-am pe nimeni să-mi cetească! Nevasta ar putea, dar nu vrea: pretinde că în ştirile diverse se găsesc lucruri care nu-s tocmai convenabile… Ah! aceste bătrâne amante, odată măritate, fac pe

ruşinoasele, nevoie mare. De când am făcut-o doamna Bixiou, se crede îndatorată să devie bogată, şi, încă cum!… Nu zici că voia să-mi spele ochii cu apă din Salette!… Şi pe urmă: nafură, ofrande, Maternitatea, micii Chinezi, şi mai ştiu eu ce încă?… Suntem în opere de binefacere până în gât… Şi ar fi o binefacere să-mi cetească jurnalele!… Ei bine, nu, nu vrea… Dacă fata ar fi acasă, ea mi-ar ceti — dar de când am orbit, am internat-o la Notre-Dame-des-Arts, ca să am o gură mai puţin de hrănit…

«Şi fiică-mea, încă una care-mi face numai plăceri. E abia de nouă ani pe lume, şi a şi avut toate bolile… Şi tristă!… şi urâtă!… mai urâtă ca mine, dacă-i cu putinţă… un monstru!… Ce vrei!… N-am ştiut să fac niciodată decât caricaturi… E! dar la ce bun să-ţi povestesc daraverile mele familiare!… Ce-ţi pasă d-tale de aceasta? Hai! mai dă-mi puţin rachiu… Trebuie să iau puteri… De aici plec la Instrucţia publică şi pe aprozi e greu să-i înveseleşti. Toţi îs foşti profesori.

Îi turnai rachiu. Începu să-l guste puţin câte puţin, uşor înduioşat. Deodată, prins de cine ştie ce fantezie, se sculă cu paharul în mână, îşi plimbă o clipă în jur capul de viperă oarbă, cu surâsul binevoitor al celui care vrea să ţină un discurs, — apoi, cu glas aspru, ca pentru un banchet cu două sute de tacâmuri:

— Pentru arte! Pentru litere!… pentru presă!…

Şi porni pentru un toast de zece minute, cea mai nebunească şi mai minunată improvizaţie care a ieşit vreodată din acest creier de caraghios.

Închipuiţi-vă o revistă de sfârşit de an, întitulată: «Trotuarul literelor în *186»*; adunările noastre aşa zise literare, vorbăriile noastre, sfezile noastre, toate caraghioslâcurile unei lumi nebune, băligar de cerneală, infern fără măreţie, în care oameni se strâng de gât, îşi spintecă burţile, se jefuiesc, — în care se fac afaceri şi se vântură iubirea mai mult ca la ceilalţi burghezi, ceeace nu-i împiedică să moară de foame mai mult ca aiurea; toate laşităţile noastre, toate mizeriile noastre; bătrânul baron ***T***… De la Tombola ducându-se să facă la Tuileries: «gna… gna… gna…» cu talerul şi cu haina lui albăstrie; apoi morţii noştri de peste an, înmormântările cu reclamă, cuvântarea funebră a domnului delegat, mereu aceeaşi: «scumpul şi regretatul!… sărmanul nostru scump!…» unui nenorocit cu groapa neplătită; şi cei cari s-au sinucis şi cei cari au înnebunit; închipuiţi-vă toate acestea, istorisite, amănunţite, gesticulate de un caricaturist genial, veţi avea o idee de ceeace fu improvizaţia lui Bixiou.

După ce sfârşi toastul şi bău paharul, mă întrebă cât e ceasul şi se duse ca un sălbatic, fără să-mi spună bună ziua… Nu ştiu cum găsiră vizita lui în dimineaţa aceea, uşierii d-lui Duruy; dar ştiu că niciodată în viaţa mea nu m-am simţit mai trist, mai fără rost decât după plecarea acestui orb teribil. Călimara îmi făcea rău, condeiul mă

umplea de groază. Aş fi vrut să plec, să mă duc departe, să văd copaci, să simt ceva bun… Ce ură, Doamne, Dumnezeule!… Ce fiere!… Ce nevoie să verse bale peste tot, să pângărească tot!… Ah! mizerabilul!…

Mă plimbam furios prin cameră, părându-mi-se că văd rânjitura de dezgust pe care o avusese când vorbise de fiică-sa.

Deodată, aproape de scaunul unde stătuse orbul, simţii ceva rostogolindu-se la picioare. Plecându-mă, recunoscui portofelul lui, un portofel lucios, cu colţurile sfâşiate, care-l însoţeşte pretutindeni şi căruia el îi spune punga cu venin. Această pungă, în lumea noastră, era tot aşa de renumită ca şi faimoasele cartoane ale d-lui de Girardin. Se spunea că ea conţinea lucruri grozave. Prilejul mi se prezenta minunat ca să mă conving. Portofelul acesta vechi fiind prea plin, plesnise căzând, şi toate hârtiile se împrăştiaseră pe covor; trebui să le strâng una câte una…

Un pachet cu scrisori scrise pe hârtie înflorită, începeau toate cu: «Dragul meu tată…» şi erau semnate: «Celina Bixiou, de la Notre-Dame-des-Arts…».

Vechi reţete pentru diferite boli de copii: crup, convulsiuni, scarlatină, rujeolă… (micuţa nu scăpase nici de una!…).

În sfârşit un plic închis din care ieşeau, ca de sub o bonetă de copil, două sau trei şuviţe de păr galben creţ; şi pe plic, o scriitură groasă şi tremurată, de orb:

«Părul Celinei, tăiat la 13 Mai, în ziua când a intrat acolo…».

Iată ce era în portofelul lui Bixiou…

Haide, Parizieni, sunteţi toţi aceiaşi. Dezgustul, ironia, un râs infernal, bătaie de joc sălbatică, şi sfârşiţi cu… «Părul Celinei tăiat la 13 Mai…».

15. LEGENDA OMULUI CU CREIER DE AUR

Doamnei care vrea povestiri vesele

Citindu-vă scrisoarea, am avut ca o remuşcare. Mi-am imputat coloarea puţin cam prea întunecată a istorioarelor mele şi de aceea m-am hotărât să vă dau astăzi ceva vesel, — de-o veselie nebunească.

Pentru ce aş fi trist, la urma urmei? Trăiesc la o mie de leghe de ceţele pariziene, pe o costişă luminoasă în ţara tamburinelor şi a vinului muscat. In jurul locuinţei mele nu-i decât lumină şi muzică; am orchestre de păsărele, reuniuni artistice de piţigoi; dimineaţa jnepii (courlis) fac «curii, curii»; după amiază greierii; apoi ciobanii cari cântă din fluier şi fetişcanele oacheşe care cântă prin vii… În adevăr, locul e rău ales pentru a te deda la gânduri triste; ar trebui, mai de grabă, să trimit doamnelor poeme trandafirii şi panere pline cu povestiri galante.

Ei bine, nu!… sunt încă prea aproape de Paris. În fiecare zi, până şi-

n pinii mei, el mă împroaşcă cu tristeţile lui. Chiar în ceasul când scriu aceste rânduri, aflu de moartea mizerabilă a sărmanului Carol Barbara; şi moara e în doliu mare. Adio jnepii şi greierii! Nu mai am nicio veselie în suflet… Iată pentru ce, doamnă, în loc de o frumoasă povestire glumeaţă pe care voiam să v-o scriu, aveţi pentru astăzi încă o legendă melancolică.

Era odată un om cu creier de aur; dar, ştiţi, doamnă, cu totul de aur. Când se născu, doctorii credeau că acest copil n-are să trăiască, atât îi era capul de greu şi craniul fără măsură. Totuși el trăi şi se ridică sub lumina soarelui ca un frumos măslin; atât numai că marele său cap îl trăgea într-o parte, şi-ţi făcea milă să-l vezi cum se Iovei cu el de lucrurile pe lângă care mergea…

Cădea adeseori. Într-o zi se rostogoli de sus pe peron şi dădu cu fruntea de-o treaptă de marmură, iar capul îi sună ca un drug de aur. Toţi credeam c-a murit, dar când se ridică de jos, nu avea decât o uşoară rană, cu două sau trei picături de aur închegate în părul său bălai. Atunci aflară părinţii că fiul lor are creier de aur.

Lucrul acesta fu tăinuit; însuşi sărmanul copil nu bănuia nimic. Când şi când întreba pe părinţi de ce nu-l lăsau şi pe el să joace cu băieţii pe stradă.

— Te-ar fura, comoara noastră dragă!… îi răspundea mama.

Atunci copilul prinse frică să nu fie furat; se juca singur, pe tăcute, şi se târa dintr-o cameră în alta…

Tocmai la optsprezece ani, părinţii îi arătară darul monstruos cu care îl înzestrase soarta; şi, cum îl crescuseră şi-l hrăniseră până atunci, îi cerură în schimb puţin din aurul lui. Copilul nu se gândi mult; pe dată, — cum? prin ce mijloace? legenda nu spune nimic — îşi rupse din craniu o bucată de aur masiv, o bucată cât o nucă, pe care o aruncă mândru la picioarele mamei sale… Apoi, încântat peste fire de bogăţiile pe care le purta în cap, nebun de doruri, beat de puterea lui, părăsi casa părintească şi se duse în lume ca să-şi împrăştie comoara.

După felul cum îşi ducea traiul, așa de regesc şi aruncând aurul fără socoteală, s-ar fi zis că creierul său e nesecat… Cu toate acestea seca şi treptat-treptat ochii începură să se întunece, obrazul să se scofâlcească. In sfârşit, într-o zi, în zorii unei petreceri nebuneşti, nenorocitul, stând singur, printre rămăşiţele orgiei şi sub candelabrele care păleau, — se înspăimântă de enorma spărtură ce făcuse în comoara lui de aur; era timpul să se oprească.

De atunci fu o viață nouă. Omul cu creier de aur se trase de o parte, să trăiască din munca mâinilor lui, bănuitor şi fricos ca un avar, fugind de ademeniri, căutând să uite aceste bogăţii fatale de care nu mai voia să se atingă… Din nenorocire, un prieten îl urmă în singurătate, — şi acest prieten îi cunoştea taina.

Într-o noapte, sărmanul om se trezi zguduit de o mare durere de

cap, — o durere înspăimântătoare; se ridică înfricoşat şi văzu în lumina lunii pe prietenul său fugind şi ascunzând ceva sub haină…

încă o bucată de creier care i se lua!…

După o vreme, omul cu creier de aur se îndrăgosti, şi de data aceasta totul se sfârşi… Iubea cu toate puterile lui o femeie bălaie, care îl iubea şi ea tot aşa de tare, dar căreia îi plăcea mai mult moţurile, penele albe şi frumoasele canafuri aurii-roşcate care-i atârnau de-a lungul încălţămintei.

În mâinile acestei drăgălaşe făpturi — jumătate păsărică, jumătate păpuşă — fărâmile de aur se topeau una după alta. Ea avea o mulţime de gusturi, el nu putea zice nu, niciodată; ba, mai mult, de teamă să n-o întristeze, îi ascunse până la sfârşit trista taină a comorii lui.

— Prin urmare suntem foarte bogaţi? îl întreba ea.

— O! da, foarte bogaţi!

Şi dânsul surâdea cu drag păsăricii albastre care, nevinovată, îi mânca creierul.

Câteodată însă îl lua o teamă şi avea pornirea să fie avar; dar atunci micuţa lui femeie venea sărind spre el şi-i spunea:

— Dragul meu, tu care eşti aşa de bogat!… Cumpără-mi ceva scump de tot…

Şi el îi cumpără ceva scump de tot…; apoi, într-o dimineaţă, micuţa lui femeie muri, fără să ştie de ce, ca o pasăre… Comoara se apropia de sfârşit; cu ceea ce-i rămânea, văduvul făcu scumpei lui moarte o înmormântare prea frumoasă… Clopote sunând pretutindeni, trăsuri grele îmbrăcate în negru, cai înzorzonaţi, picături de argint pe catifele, — nimic nu i se păru prea frumos. Ce-i mai trebuia aurul acum? Îl dădu bisericii, cioclilor, vânzătoarelor de flori; îl dădu pretutindeni fără să socotească… Ieşind din cimitir, nu-i mai rămânea aproape nimic din minunatul său creier, abia câteva fărâme prin scobiturile ţestei.

Atunci fu văzut mergând pe strade, cu privirea pierdută, cu mâinile înainte, călcând ca un om beat. Seara, când magazinele se umplură de lumină, se opri în faţa unei vitrine mari în care un amestec de stofe şi de găteli străluceau în lumină, şi rămase acolo privind multă vreme o pereche de ghete de mătase albastră, având pe margine fulgi de lebădă. «Ştiu pe cineva, căruia aceste ghete i-ar face o mare plăcere»… îşi zise el surâzând; şi ne mai aducându-şi aminte că micuţa lui femeie murise, intră ca să le cumpere.

Din fundul odăii de din dosul magazinului, vânzătoarea auzi un ţipăt grozav; alergă şi rămase ţintuită de spaimă văzând un om în picioare, cu coatele pe tejghea, şi privind-o îndurerat, cu ochii pierduţi… Omul ţinea într-o mână ghetele albastre cu fulgi de lebădă, iar cu cealaltă care era sângerată, îi întindea câteva răzuituri de aur pe vârful unghiilor.

Aceasta este, doamnă, legenda omului cu creierul de aur.

Cu toate că pare o poveste fantastică, această legendă este adevărată de la început până la sfârşit… Sunt, în lumea aceasta, bieţi oameni care-s hărăziţi să trăiască din creierul lor, şi plătesc cu frumos aur curat, cu măduva şi cu fiinţa lor, cele mai mici lucruri ale vieţii. E, pentru ei, o durere de fiecare ceas, dar pe urmă, când nu mai pot suferi…

16. POETUL MISTRAL

Dumineca trecută, când mă deşteptai, avui crezarea că mă trezesc în Faubourg-Montmartre. Ploua, cerul era cenuşiu, moara tristă. Îmi fu teamă să stau acasă în această zi friguroasă de ploaie, şi de îndată mă prinse dorinţa să plec să mă încălzesc puţin lângă Frederic Mistral, acest mare poet care trăieşte la trei leghe de pinii m; i, în sătişorul Maillane.

Zis şi făcut: băţul de lemn de mirt, Montaigne-ul meu, o pelerină şi la drum!… Nimeni pe câmp… Frumoasa noastră Provenţă catolică, lasă câmpiile să se odihnească Dumineca… Acasă numai câinii, curţile închise… Din loc în loc, căruţe de-ale cărăuşilor, cu coviltirul plin de apă; o bătrână îmbrobodită, îmbrăcată într-o mantă de coloarea frunzei uscate; catârce în ţinută de gală: învelitoare de rogojină subţire albastră, şi albă, moţ roşu, clopoţei de argint, — trăgând în trap mic o căruţă plină cu întreaga familie care se duce la liturghie; apoi, colo, prin ceaţă, o barcă pe o *roubine*-ă şi un pescar, în picioare, aruncând prostovolul…

Nu era chip să cetesc mergând, în ziua aceea. Ploaia cădea torenţial şi tramontana mi-o aruncă cu găleata în faţă… Făcui drumul dintr-o respirare şi, în sfârşit, după trei ceasuri de mers, zării păduricele de cipru în mijlocul cărora ţinutul Maillanei se adăposteşte de frica vântului.

Nicio pisică pe drumurile satului, toată lumea era la biserică. Când trecui prin faţa bisericii, se auzea orga, şi văzui făcliile strălucind prin ferestrele colorate.

Casa preotului e la capătul ţinutului; e cea din urmă casă pe mâna stângă pe drumul spre Saint-Remy, — o căsuţă cu un rând, având o grădină în faţă… Intru încet… Nimeni!… uşa de la salon e închisă, dar aud îndărătul ei pe cineva mergând şi vorbind tare… Acest mers şi această voce îmi sunt foarte cunoscute… Mă opresc o clipă în micul coridor văruit, cu mâna pe clanţa uşii, emoţionat… îmi bate inima. El e acolo… Lucrează… Să aştept oare până ce-şi sfârşeşte strofa?… Pe legea mea!… cu atât mai rău, — să intru…

Oh! Parizieni, când poetul din Maillane a venit să arate Parisului pe *Mireille* a lui şi când l-aţi văzut în saloanele voastre, pe acest Chactas în haine de oraş, cu gulerul drept şi pălăria mare, care-l supărau tot

atât cât şi gloria lui, — aţi crezut că acela era Mistral… Nu, nu era el… Nu-i decât un Mistral pe lume, acel pe care l-am surprins eu Dumineca trecută în satul lui, cu pălăria de catifea pe ureche, fără vestă, în jachetă, cu roşia sa cingătoare catalană împrejurul şalelor, cu ochiul vioi, cu flacăra inspiraţiei în obraji, superb, cu un surâs blajin, elegant ca un păstor grec şi mergând cu paşi largi, cu mâinile în buzunare, făcând versuri…

— Cum! Tu eşti?… strigă Mistral sărindu-mi de gât; ce bună idee ai avut să vii!… Chiar azi e sărbătoarea Maillanei… Avem muzică de la Avignon, tauri, procesiune, farandolă, va fi straşnic… Mama trebuie să se întoarcă de la liturghie; mâncăm, şi pe urmă… st! mergem să vedem cum joacă frumoasele fetişcane…

Pe când îmi vorbea, priveam cu emoţie acel salonaş cu zugrăveală deschisă, pe care nu-l mai văzusem de atâta timp şi unde petrecusem atâtea ceasuri plăcute. Nimic nu era schimbat. Mereu aceeaşi canapea cu pătrăţele galbene, cele două foteluri de pai, Venus fără braţe şi Venus din Arles pe cămin, portretul poetului da Hebert, fotografia lui de Etienne Carjat, şi într-un colţ, aproape de fereastră, biuroul lui — un biurou mic de ţiitor de registre plin de cărţi şi de dicţionare. In mijlocul biuroului, zării un caiet gros, deschis… era *Calendal,* noul poem al lui Frederic Mistral, care trebuie să apară spre sfârşitul anului acesta, la Crăciun. De şapte ani lucrează Mistral la acest poem şi iată mai bine de şase luni de când a scris cel din urmă vers, — şi totuşi nu îndrăzneşte să se despartă de el… înţelegeţi, mereu găseşte de şlefuit o strofă, de găsit o rimă mai sunătoare… Mistral deşi a scris în dialect provenţal, lucrează versurile ca şi cum toată lumea ar trebui să le citească în dialect şi să-i ţină socoteală de sforţările lui de bun lucrător… Oh! bravul poet, despre Mistral, Montaigne ar fi putut spune: «Amintiţi-vă de acela care, întrebat de ce se asuprea așa de tare într-o artă care nu putea să ajungă la cunoştinţa multor oameni, — el răspunse: mă mulţumesc cu puţini, mi-e de ajuns unul. Mă mulţumesc chiar cu niciunul».

Ţineam caietul cu Calendal în mâini şi îl filuiam, cuprins de emoţie… Deodată o muzică de tamburine şi de fluiere, izbucneşte în stradă, la fereastră, şi iată pe Mistral că aleargă la dulap, scoate sticle, pahare, trage masa în mijlocul salonului şi deschide uşa muzicanţilor, zicându-mi:

— Nu râde… Vin să-mi facă o cântare… sunt consilier comunal.

Odăiţa se umplu de lume. Pun darabanele pe scaune, steagul cel vechi într-un colţ; şi paharele cu vin fiert încep să facă roată. După ce se bău câteva sticle în cinstea d-lui Mistral, după ce vorbiră foarte serios despre serbare — dacă farandola avea să fie tot așa de frumoasă ca şi anul trecut, dacă taurii se prezentau bine, — muzicanţii plecară să cânte şi celorlalţi consilieri comunali. Tot atunci veni mama lui

Mistral.

În câteva clipe masa e pusă: o faţă de masă albă şi două tacâmuri. Ştiu obiceiul casei: ştiu că dacă Mistral are lume, mamă-sa nu stă cu ei la masă… Sărmana bătrână nu ştie decât provenţala şi s-ar simţi stânjenită să vorbească cu francezii… Dealtfel, e nevoie de ea la bucătărie…

Doamne!… ce prânz frumos am luat in dimineaţa aceea: — o bucată de carne de capră, friptă, brânză de munte, prăjitură făcută cu must, smochine, struguri muscat… Totul udat de acel Cheateau-Neuf al Papilor, care are o coloare trandafirie in pahare…

La sfârşit, aduc caietul cu poeme şi îl aşez in faţa lut Mistral.

— Ai spus că ieşim, zice, surâzând, poetul…

— Nu! nu!… Calendal!… Calendal!…

Mistral se resemnează, şi cu glasu-i muzical şi dulce, bătând măsura versurilor cu mâna, începe primul cânt: «Acum că am cântat povestea tristă — a unei fete moartă din dragoste — voi cânta, dacă Dumnezeu vrea, pe un copil din Casses, — un sărman pescar de sardele…»

Afară clopotele sunau de vecernie, pocnitorile izbucneau în piaţă, fluierele treceau şi se întorceau pe strade, dimpreună cu darabanele… Taurii din Camarga, ducându-i la serbare, mugeau…

Eu, cu coatele pe masă şi cu lacrămile în ochi, ascultam povestea micului pescar provenţal.

Calendal nu era decât un pescar; dragostea face din el un erou… Ca să capete inima drăguţei lui — frumoasa Esterella — face isprăvi minunate, pe lângă care cele douăsprezece isprăvi ale lui Hercule nu sunt nimic…

Odată punându-şi în minte să fie bogat, a descoperit nişte formidabile scule de pescărie cu care aducea în port tot peştele mării.

Altădată, pe un bandit teribil din trecătorile Ollioules,. Contele Severan, îl aruncă în culcuşul lui, cu hoţii şi cu ţiitoarele lui… Ce tare flăcău acest mic Calendal! Într-o zi, la Sainte-Baume, întâlneşte două bande de fârtaţi veniţi acolo să răfuiască sfada lor cu lovituri de berbeci pe mormântul meşterului Jacques, un provenţal care a făcut cheresteaua templului lui Solomon… Calendal se aruncă în mijlocul luptătorilor şi-i linişteşte, vorbindu-le…

Isprăvi supraomeneşti!… era sus, în stâncile din Lure, o pădure nepătrunsă, de cedri, în care nu îndrăznea să urce niciun tăietor de lemne. Calendal, — se duce. Se aşează singurel pentru treizeci de zile. Şi treizeci de zile răsună toporul lui, lovind trunchiurile copacilor. Pădurea geme: unul după altul bătrânii copaci seculari cad şi se rostogolesc în fundul prăpăstiilor şi când Calendal se coboară, nu mai e niciun cedru pe munte..—

În sfârşit, după atâtea isprăvi, pescarul de sardele capătă dragostea Esterellei şi e numit împuternicit al locuitorilor din Casses… Aceasta e

povestea lui Calendal… Dar ce ne interesează Calendal? Ceea ce, înainte de toate, respiră poema, e Provenţa — Provenţa mării, Provenţa muntelui — cu istoria, cu moravurile, cu legendele, cu înfăţişările ei — un întreg popor naiv şi liber care şi-a găsit poetul, înainte de a muri… Şi acum, aşezaţi linii de drum de fier, înfigeţi stâlpi de telegraf, alungaţi; limba provenţală din şcoli!… Provenţa va trăi veşnic în Mireille şi în Calendal…

— Destulă poezie!… zise Mistral închizând caietul.. Să mergem să vedem serbarea.

Ieşirăm; tot satul era pe uliţi; un vânt tare spălase cerul, care strălucii voios pe acoperişurile roşii, muiate de ploaie. Sosirăm la vreme, ca să vedem retragerea? procesiunii. Vreme de o oră fu o nesfârşită defilare de penitenţi cu glugă, penitenţi albi, albaştri, cenuşii, asociaţiuni de fete cu faţa acoperită, steaguri roşii cu flori de aur, sfinţi mari de lemn aurit, purtaţi pe umeri, sfinte de faianţă, colorate ca nişte idoli cu buchete mari de flori în mână, omofoare, potire, *pologuri* de catifea verde, crucifixuri prinse pe mătase albă, — toate acestea undoind la vânt în lumina făcliilor şi a soarelui, în mijlocul psalmilor, a litaniilor şi a clopotelor care sunau în văzduhuri…

Odată procesiunea isprăvită şi sfinţii puşi la locul lor în biserică, merserăm să vedem taurii, apoi jocurile la câmp, luptele de bărbaţi, sărituriile, jocul burdufului, şi tot acel val-vârtej al serbărilor din Provenţa… Cădea noaptea când intrarăm în Maillane. În piaţă, în faţa cafenelei unde Mistral îşi face, seara, partida lui cu prietenul Zidore, s-a aprins un foc mare, sărbătoresc… Farandola începe… Felinare de hârtie tăiată se aprindeau peste tot în umbră; tinereţea se arată; şi curând, la o chemare de tamburine, începu în jurul flăcărilor o horă nebună, zgomotoasă, care avea să ţină toată noaptea.

După masa de seara, prea obosiţi ca să ieşim din nou, ne urcarăm în odaia lui Mistral. O modestă odaie de ţăran, cu două paturi. Zidurile nu au tapete; grinzile de sus se văd… Acum patru ani, când Academia dădu autorului lui Mireille premiul de trei mii de franci, d-na Mistral avu o idee.

— Dacă am pune tapete şi am ascunde grinzile în odaia ta?… zise ea fiului său.

— Nu! nu! răspunse Mistral… Nu mă ating de ei, — sunt banii poeţilor.».

Şi odaia rămăsese tot aşa; dar atâta vreme cât banii poeţilor ţinură, cei cari au bătut la uşa lui Mistral, i-au găsit punga deschisă…

Adusesem caietul cu Calendal în odaie, şi-l pusei pe poet să-mi cetească încă o pagină înainte de a adormi. Mistral alese episodul faianţelor. Iată-l în câteva vorbe:

E, nu ştiu unde, la un mare prânz… Se aduce pe masă un prea

frumos serviciu de faianţă de Moustiers. Pe fundul fiecărei farfurii, desemnat albastru în email, e un subiect provenţal; e trecută acolo toată istoria ţinutului. Trebuie să vezi cu câtă dragoste sunt descrise aceste faianţe; o strofă pentru fiecare farfurie, tot atâtea mici poeme muncite naiv şi savant, desăvârşite ca un *tablotin* de Theocrit.

În timp ce Mistral recita versurile în acea limbă provenţală, pe trei sferturi latină, limbă pe care odinioară o vorbiseră reginele şi pe care acum abia o mai înţeleg ciobanii, — admiram acest om în mine însumi şi gândindu-mă la starea de ruină în care găsise limba lui maternă şi ce a făcut el din ea, îmi închipuiam un vechi palat al prinţilor din Baux, cum se văd în Alpili, fără acoperiş, fără apărători la peroane, fără geamuri, cu trifoi, ogivelor sfărâmat, cu blazonul de la uşi mâncat de muşchii cu găini ciugulind prin curtea de onoare, cu porci tolăniţi pe sub coloanele subţiri ale galeriilor, cu măgarul care paşte în capela năpădită de iarbă, cu porumbei veniţi să bea din marile agheasmatare pline cu apa ploilor, şi, în sfârşit, printre dărâmături, două sau trei familii de ţărani care şi-au ridicat colibe în apropierea vechiului palat.

Şi iată că într-o zi, feciorul unuia din aceşti ţărani se îndrăgosteşte de aceste ruine şi se indignează că le vede astfel batjocorite; repede, repede, el alungă dobitoacele afară din curtea de onoare; şi, zeiţele venindu-i în ajutor, el singur înalţă din nou scările, reface lemnăria zidurilor, pune sticlăria la geamuri, ridică turlele, Aureşte iarăşi sala tronului şi pune din nou pe picioare marele palat de altădată, unde au stat papi şi împărătese…

Palatul statornicit din nou, e limba provenţală. Feciorul de ţăran, e Mistral.

17. CELE TREI LITURGHII MICI POVESTE DE CRĂCIUN

I.

— Două curci umplute cu trufe, Garrigou?

— Da, cucernice părinte, două curci straşnice, umplute cu trufe. Cum să nu ştiu, dacă eu am ajutat la umplut? Ai fi zis că are să plesnească pielea la fript, aşa de îndesate erau.

— Iisuse Hristoase! Şi mie care-mi plac aşa de mult trufele… Dă-mi repede vestmintele, Garrigou… Şi pe lângă curci — spune ce-ai mai zărit pe la bucătărie?

— Vai!… Tot felul de lucruri bune… de la amiază n-am făcut alta decât să curăţim de pene fazani, pupeze, găinuşe, cocoşi de munte. Peste tot sburau numai pene… Apoi din lac au adus ţipari, crapi aurii, păstrăvi…

— Păstrăvii, cât de mari, Garrigou?

— Uite-aşa de mari… cucernice… enormi!…

— Ah! Doamne, mi se pare că-i văd… Ai pus vinul în sticlă pentru

liturghie?

— Da, cucernice, am pus vinul în sticle pentru liturghie… Dar ce-are a face!… Nici două parale pe lângă cel pe care-l vei bea după liturghie. Dac-ai vedea în sufrageria castelului toate *garăfile* care sticlesc pline cu vin de toate colorile!… Şi farfuriile de argint, şi sticlăria şlefuită, şi florile, şi candelabrele!… N-a fost niciodată un revelion așa de frumos!… Domnul marchiz a chemat pe toţi domnii din împrejurimi. Veţi fi cel puţin, patruzeci la masă, fără primar, fără notar… Ce fericit eşti, cucernice părinte, că vei fi şi d-ta acolo!… Numai cât am mirosit curcile umplute, şi mereu parcă le am sub nas…

— Haide, haide, copilul meu. Să ne păzim de păcatul lăcomiei şi mai ales în noaptea Naşterii… Du-te repede, aprinde lumânările şi sună clopotul pentru liturghie, că-i aproape miezul nopţii şi nu trebuie să întârziem.

Această convorbire avea loc în noaptea de Crăciun a anului de graţie o mie şase sute şi mai nu ştiu cât, între cucernicul dom Balaguere, vechi părinte al Barnabiţilor, în prezent duhovnic plătit de domnii de Trinquelage, — şi între dascălul său Garrigou, sau, cel puţin, ceeace el lua drept dascălul Garrigou, — căci, cum veţi vedea, diavolul în seara aceea luase chipul rotund şi trăsăturile nehotărâte ale tânărului dascăl, pentru ca să ademenească pe cucernicul părinte şi să-l împingă să făptuiască un spăimântător păcat de lăcomie. Deci, în timp ce așa zisul Garrigou (hm! hm!…) suna pe rând clopotele capelei senioriale, părintele îşi îmbrăca veşmintele în altar; şi cu sufletul cam turburat de toate acele descrieri gastronomice, îşi zicea în sine, îmbrăcându-se:

— Curci fripte… crapi aurii… păstrăvi mari atâta…

Afară, vântul nopţii bătea, împrăştiind muzica clopotelor şi, una câte una, se iveau lumini în umbra din coastele muntelui Ventoux, în vârful căruia se ridicau vechile turnuri ale Trinquelage-lui. Veneau familiile fermierilor ca să asculte liturghia de la miezul nopţii, la castel.

Urcau coasta cântând, în grupe de cinci-şase, tatăl înainte cu felinarul în mână, nevestele înfăşurate în largi mantale negre în care copiii se strângeau şi se adăposteau. Cu toate că era noapte târziu şi frig, toţi aceşti vrednici gospodari mergeau veseli, gândindu-se că după liturghie, ca în toţi anii, îi aştepta masă întinsă colo, jos, la bucătării. Din vreme-n vreme, pe urcuş, caleaşca vreunui senior, cu purtători de făclii înainte, îşi muia sticlăriile în lumina lunii, sau vreo catârca venea în trap sunându-şi clopoţeii şi la lumina fanarelor mari încercuite de ceaţă, gospodarii îşi recunoşteau primarul şi-l salutau în tăcere:

— Bună seara, bună seara, domnule Arnoton…

— Bună seara, bună seara, copii…

Noaptea era limpede, stelele înviorate de frig, vântul pişcă, şi o măzăriche măruntă, căzând pe haine fără să le umezească, păstra cu credinţă datina Crăciunurilor — albe de zăpadă. În vârful colinii se ivea castelul, cu îngrămădirea lui enormă de turle, de ziduri, cu clopotniţa capelei înfiptă în negreaţă bolţii, cu mii de luminiţe care clipeau, se duceau, veneau, tremurau la toate ferestrele şi semănau, pe trupul întunecat al clădirii, cu steluţele care izbucnesc din cenuşa hârtiei arsă… După ce treceai puntea suspendată şi intrarea tainică, ca să ajungi la capelă, trebuia să treci prin curtea de serviciu, plină de căleşti, de servitori, de scaune închise duse de doi oameni, — şi luminată de focul torţelor şi de văpaia bucătăriilor. Se auzea huruitul frigărilor, zăngănitul tingirilor, ciocănitul sticlăriilor şi a argintăriei în pregătirea ospăţului; iar peste tot, un abur călduţ, care mirosea a carne friptă şi a mirodenii tari din sosurile complicate, îi îndemna să spună, pe gospodari, ca şi pe preot, ca şi pe primar, ca şi pe toată lumea:

— Ce frumos revelion vom face după liturghie!

II.

Drelindin din! Drelindin din!…

Începe liturghia de la miezul nopţii. În capela castelului, un fel de catedrală în miniatură, cu arcade încrucişate, cu lemnăria de stejar, urcând până sus, covoarele fură întinse, toate lumânările aprinse. Şi ce de lume! Şi ce îmbrăcăminţi!… Mai întâi, aşezaţi în stranele sculptate din faţă, iată pe seniorul de Trinquelage, îmbrăcat în mătase trandafirie, şi în preajma lui toţi nobilii seniori, poftiţi de el. Mai în faţă, îngenuncheate pe mici scaune de rugăciune, garnisite cu catifea, luară loc bătrâna marchiză văduvă, în rochie de brocart coloarea focului şi tânăra doamnă de Trinquelage, având pe cap un turnuleţ de dantelă încreţită, după cea din urmă modă de la Curtea Franţei. Mai încolo se găsesc, îmbrăcaţi în negru, cu mari peruci ascuţite şi cu obrajii bărbieriţi, primarul Thoma Arnoton şi notarul Ambroyr două note serioase printre mătăsurile deschise şi damascurile grele. Apoi vin majordomii graşi, pajii, vânătorii, intendenţii, jupâneasa Barbe cu toate cheile atârnate la şold de un inel de argint subţire. În fund, pe bănci stau servitorii, argaţii, gospodarii dimprejur cu familiile lor; şi. În sfârşit, în fund de tot, aproape de uşa pe care o deschid şi o închid tainic, domnii bucătari, cari între două. Sosuri vin să asculte o leacă de liturghie şi să aducă o aromă de revelion în biserica însărbătorită şi aburită de atâtea lumânări aprinse.

Oare vederea atâtor barete mici, albe, îl face pe cel care oficiază slujba să fie distrat? Nu e oare, mai degrabă, clopoţelul lui Garrigou, acel clopoţel turbat care se mişcă la piciorul altarului cu o înfrigurare drăcească, părând că spune mereu:

— Să ne grăbim, să ne grăbim… Cu cât isprăvim mai repede, cu atât mergem mai degrabă la ospăţ…

Adevăr este că ori de câte ori sună clopoţelul diavolesc, părintele pierde şirul liturghiei şi nu se gândeşte decât la revelion. Îşi închipuie pe bucătari umblând de colo-colo — cuptoarele în care arde un foc năstruşnic, aburul care se ridică de sub capacele întredeschise, şi în acest abur, două curci straşnice, umplute, întinse, împietrite cu trufe…

Sau încă: vede trecând şirurile de paji, ducând pe sus farfurii mari învăluite de aburi ademenitori şi intrând astfel în sala cea mare care-i şi gata de ospăţ. O, deliciu!… iată masa nesfârşită, încărcată şi strălucitoare, cu păuni înveşmântaţi în propriile lor pene, fazani cu aripile lor roşcate, întinse — *garăfi* coloarea rubinului, grămezi de fructe minunate ascunse în ramuri verzi şi acei peşti gustoşi de cari vorbea Garrigou (oh! da, Garrigou!) întinşi pe un pat de mărar, cu solzii sidefii ca şi cum ar fi ieşit atunci din apă, cu un mănunchiu de ierburi mirositoare în nările lor de monştri. Așa de vie e vedenia acestor bunătăţi, încât i se pare lui dom Balaguere că toate aceste mâncări straşnice îi stau în faţă pe horbotele de pe masa altarului şi de două sau trei ori, în loc de *Dominus vobiscum!*… scapă şi spune *Benedicite* (Blagosloveşte)… Lăsând de o parte aceste scăpări, vrednicul părinte îşi face slujba foarte conştiincios, fără să sară o linie, fără să înlăture o mătanie şi toate merseră destul de bine până la sfârşitul primei liturghii, căci trebuie să ştiţi că la Crăciun acelaşi preot trebuie să slujească trei liturghii una după alta.

— S-a dus una!… îşi zise duhovnicul respirând uşurat; apoi, fără să piardă o clipă, face semn dascălului, sau celui pe care-l crede atare, — şi iar…

Drelindin… din! Drelindin… din!… începe a doua liturghie şi cu ea începe, deasemenea, şi păcatul lui dom Balaguere.

— Repede, repede, — să ne grăbim, îi ţipă cu vocea-i mică şi ascuţită clopoţelul lui Garrigou şi de data aceasta nenorocitul slujitor al Domnului, dat pradă cu totul diavolului lăcomiei, se năruie asupra evangheliei şi-i mănâncă paginile cu furia poftei lui zgândărite. Cu frenezie se coboară, se ridică, abia porneşte semnul crucii şi îngenuncherile, micşorează toate mişcările ca să isprăvească mai degrabă. Abia îşi întinde braţul la cetirea evangheliei, abia dacă-şi atinge pieptul la *Confiteor*. Intre el şi dascăl e p întrecere care să o îngăimeze mai repede. Versete şi răspunsuri se îngrămădesc unele peste altele, se ciocnesc. Cuvintele pe jumătate spuse, cu gura închisă, ca să nu se piardă multă vreme, se topesc într-un murmur neînţeles.

Oremtis… ps… ps…

Mea culpa… pa… Pa…

Întocmai ca nişte culegători de vie grăbiţi, cari îndeasă strugurii în căzi, așa amândoi se bălăcesc în latineasca liturghiei, împrăştiind

împroşcături în toate părţile.

Dom… scum!… zice Balaguere.

… Stutuo!… răspunse Garrigou; şi mereu blestematul de clopoţel care picură la urechile lor, ca zurgălăii puşi la poştalioane ca să facă pe cai să meargă cât mai repede. Închipuiţi-vă că în felul acesta repede se dă peste cap o liturghie!

Încă una!… îşi zice duhovnicul repede; apoi, luându-şi respirarea, roş la faţă, asudat, se rostogoleşte pe treptele altarului, — şi iar…

Drelindin din!… Drelindin din!…

Începe a treia liturghie. Numai câţiva paşi îl mai desparte de sala ospăţului; dar vai!… pe măsură ce se apropie revelionul, nefericitul Balaguere se simte răpit de o nebunie de nerăbdare şi de lăcomie. Vedeniile prind tărie, crapii aurii, curcile prăjite sunt colea… El le atinge… le… Oh! Doamne!… Farfuriile fumegă, vinurile îmbălsămează aerul; şi îndrăcitul clopoţel îi strigă:

— Repede, repede, încă mai repede…

Dar cum să meargă mai repede? Buzele abia i se mişcă. Nu mai pronunţă cuvintele… Aproape că înşeală cu totul pe Dumnezeu şi-i fură liturghia. Şi tocmai aceasta face, nenorocitul!… Din ispită în ispită, începe să sară un verset, apoi două… Apoi cazania e prea lungă, şi de aceea n-o mai sfârşeşte, abia atinge evanghelia, trece pe lângă *Credo* fără să intre, sare Tatăl nostru, salută de departe prefaţa, şi prin salturi şi elanuri, se prăbuşeşte în pedeapsa veşnică, însoţit mereu de afurisitul Garrigou *(vade retro, Satanas!)* care îl urmează cu o minunată pricepere, îi scoate patrafirul, întoarce foile câte două, loveşte pupitrele, răstoarnă sticlele şi mişcă fără încetare clopoţelul, din ce în ce mai repede.

Face să vezi feţele speriate ale celor din capelă!… Siliţi să urmărească după chipul preotului această liturghie din care nu pricep un singur cuvânt, unii se ridică pe când alţii îngenunchează, se aşează pe când alţii se ridică; şi toate apele acestei slujbe ciudate se confundă în bănci într-o mare de înfăţişări deosebite. Steaua Naşterii, în mersul ei pe drumurile cereşti, colo, către staulul dumnezeiesc, păli de spaimă la vederea acestei învălmăşeli…

— Părintele merge prea repede… Nu-l poate urmări nimeni… şopteşte bătrâna doamnă văduvă, mişcându-şi, nedumerită, broboada…

Domnul Arnoton, cu ochelarii săi mari de oţel, pe nas, caută în cartea sa de rugăciuni unde dracu ajunsese popa. Dar la dreptul vorbind, toţi aceşti bravi oameni, cari, şi ei, nu se gândeau decât la revelion, nu prea erau supăraţi că liturghia merge aşa de repede; şi când dom Balaguere, cu chipul înseninat, se întoarce spre cei de faţă, strigând din toate puterile: *Ite, missa est,* toţi într-o singură voce îi răspund *Deo graţios* aşa de cu veselie, şi aşa de înviorător, de parcă ar

fi fost cel dintâi toast al revelionului.

III.

Cinci minute pe urmă, mulţimea de nobili se aşeza în sala cea mare, cu duhovnicul în mijlocul lor. Castelul, luminat de sus până jos, răsuna de cântări, de strigăte, de râsete, de rumoare; şi venerabilul dom Balaguere înfigea furculiţa într-o aripă de găinuşă, înecându-şi remuşcarea păcatului său în valurile vinului papal şi în zemurile gustoase ale cărnurilor. Atât a mâncat şt a băut, bietul om, încât muri în noaptea aceea de un atac groaznic, fără măcar să fi avut vremea să se pocăiască; apoi, dimineaţa, sosi în cerul încă plin de zvoana serbărilor de peste noapte şi vă las să cugetaţi cum fu primit.

— Piei din ochii mei, creştin rău!… îi zise judecătorul cel mare — stăpânul nostru al tuturor. Greşeala ta e aşa de mare încât n-o poate şterge o viaţă întreagă de virtute. Ah!… mi-ai mâncat o liturghie întreagă!… Ei bine, îmi vei plăti trei sute în locu-i şi nu vei intra în rai decât după ce vei fi slujit în propria ta capelă aceste trei sute de liturghii de Crăciun, faţă fiind toţi acei cari au păcătuit din pricina ta şi dimpreună cu tine…

… Şi iată adevărata legendă a lui dom Balaguere cum se povesteşte în ţara măslinilor. Azi castelul Trinquelage nu mai este, dar capela se ţine în picioare sus de tot, pe muntele Ventoux, într-un boschet de stejari verzi. Vântul zgâlţâie uşa ieşită din ţâţâni, iarba năpădeşte pragul; sunt cuiburi de vulturi în altar şi în îmbucătura ferestrelor înalte ale căror geamuri colorate au pierit de mult. Totuşi, se pare că în toţi anii la Crăciun, o lumină supranaturală rătăceşte prin aceste ruine şi că, mergând la liturghii şi la revelioane, ţăranii găsesc această capelă ca pe o vedenie luminată de făclii nevăzute care ard în văzduhuri, chiar pe vânt sau pe ninsoare. Puteţi râde dacă vreţi, dar un vier din partea locului, unul Garrigue, fără îndoială un coborâtor al lui Garrigou, mi-a spus că într-o seară de Crăciun, fiind puţin cu chef, se rătăcise în muntele din spre Trinquelage; şi iată ce-a văzut…

Până la unsprezece noaptea, nimic!… Totul era tăcut, stins, fără viaţă… Deodată, către miezul nopţii, un clopot sună sus în clopotniţă — un vechi, foarte vechi clopot care părea că sună de la zece leghe… Curând, pe drumul care urcă sus, Garrigue văzu tresărind focuri, mişcându-se forme nelămurite… Sub poarta castelului se auzea mers de paşi şi şoapte:

— Bună seara, domnule Arnoton!…

— Bună seara, bună seara, copii!…

Când toată lumea intră, vierul meu, care era un om curagios, se apropie încet şi privind prin uşa spartă, văzu un spectacol ciudat. Toţi aceşti oameni pe cari îi văzuse trecând, erau aşezaţi în jurul altarului sub naosul ruinat, ca şi cum vechile bănci ar mai fi fost. Frumoase

doamne în brocart, cu găteli de dantele pe cap, nobili muiaţi în aurării de sus până jos, ţărani în haine înflorite, aşa cum aveau străbunii noştri, toţi cu o înfăţişare veche, veştejită, prăfuită, ostenită. Din timp în timp, pasări de noapte, oaspeţii obişnuiţi ai capelei, deşteptaţi de aceste lumini, dădeau târcoale făcliilor, a căror flacără urca dreaptă şi nelămurită ca şi cum ar fi ars după o pânză; şi ceeace plăcu mult lui Garrigue era un oarecare personaj cu mari ochelari de oţel pe nas, care-şi mişcă mereu peruca neagră pe care una din pasările nopţii stătea dreaptă, ţintuită, bătând, în tăcere, din aripi…

În fund, un biet bătrân cu înfăţişare de copil, în genunchi în mijlocul bisericii, mişca desperat un clopoţel fără limbă şi fără glas, în vreme ce un preot, îmbrăcat în odăjdii vechi, se ducea, venea în faţa altarului, spunând rugăciuni din care nu se auzea o vorbă… De sigur că era dom Balaguere, spunând cea de a treia liturghie…

18. PORTOCALELE FANTAZIE

La Paris, portocalele au înfăţişarea tristă a fructelor căzute, adunate de sub pomi. Când ajung la voi, în plină iarnă ploioasă şi rece, coaja lor strălucitoare, parfumul lor aşa de tare în ţările cu gusturi liniştite, — le dă un aspect straniu, puţin cam boemian. În serile ceţoase, ele se înşiră triste pe trotuare, îngrămădite în cărucioare, la lumina slabă a unei lanterne de hârtie roşie. Un strigăt monoton şi tremurat le însoţeşte, pierdut în huruiala trăsurilor şi zgomotul omnibuselor:

— Douăzeci de bani Valenţa!…

Pentru trei sferturi din Parizieni, acest fruct cules aşa da departe, banal în rotunjimea lui, în care arborele n-a lăsat decât o mică urmă verde, e tot una cu zaharicalele, cu prăjiturile. Hârtia de mătase care-l înconjoară, serbările pe care el le întovărăşeşte, adaugă la această impresie. In apropierea lui Ianuarie mai ales, miile de portocale împrăştiate pe strade, toate acele coji care se târăsc în nomolul râurilor, fac să te gândeşti la cine ştie ce pom gigantic de Crăciun, care şi-ar scutura peste Paris ramurile încărcate cu fructe mincinoase. Pretutindeni le întâlneşti. La vitrina luminoasă a galantarelor, alese şi împodobite; la poarta închisorilor şi a ospiciilor, printre pachetele de biscuiţi şi grămezile de mere; la intrarea în baluri şi la spectacolele de Duminecă. Şi parfumul lor ales se amestecă laolaltă cu mirosul gazului, cu zgomotul diblelor, cu praful băncilor de la galerie… Şi astfel lumea uită că trebuie portocali ca să producă portocale, căci, în vreme ce fructul ne vine de-a dreptul din Midi în coşuri pline, — arborele tăiat, transformat, schimbat în sera caldă unde e ţinut în timpul iernii, abia e scos puţină vreme în aerul plin al grădinilor publice.

Ca să cunoşti bine portocalele, trebuie să le fi văzut la ele acasă, în insulele Baleare, în Sardinia, în Corsica, în Algeria, în aerul albastru-

auriu, în atmosfera călduță a Mediteranei. Îmi aduc aminte o pădurice de portocali, la porțile Blidah-ului; acolo erau frumoase portocalele! În frunzișul umbros, lustruit, fructele aveau strălucire de sticlă colorată și aureau aerul din jur cu acea aureolă splendidă care împrejmuie florile strălucitoare. Ici și colo luminișuri lăsau să se vadă prin ramuri zidurile orășelului, minaretul unei moschei, cupola unei geamii și deasupra, masa enormă a Atlasului, verde la poale, încoronat cu zăpadă ca într-o blană albă, cu undoiri ca un abur de fulgi căzuți.

Pe când eram acolo, într-o noapte, nu știu prin ce fenomen ne mai întâmplat de treizeci de ani, înălțimile acelea de frig și de iarnă se scuturară deasupra orașului adormit și Blidah se deșteptă schimbat, prăfuit în alb. În aerul algerian așa de ușor și de curat, zăpada semăna cu o prăfuire de sidef. Avea răsfrângeri de pene de păun alb. Cea mai frumoasă era pădurica de portocali. Frunzele tari păstrau zăpada neatinsă și țeapănă ca o înghețată pe-o tavă de lac și fructele prăfuite de fulgi aveau o înfățișare splendidă, o strălucire tainică, aur înfășurat în străvezii stofe albe… Aveai nedeslușita impresie a unei sărbători la biserică, a sutanelor roșii acoperite cu haine de dantele, a *auriturilor* de altar înfășurate în broderii…

Dar cea mai frumoasă amintire despre portocale o am de la Barbicaglia, o grădină mare lângă Ajaccio, unde mă duceam să mă odihnesc în ceasurile călduroase. Aici, portocalii, mai înalți și mai depărtați unul de altul decât la Blidah, se coborau până în drumul de care grădina nu era despărțită decât printr-un gard viu și un șanț. De îndată venea Marea, nesfârșita Mare albastră… Ce clipe fericite am petrecut în grădina aceea!…

Deasupra capului meu, portocalii în floare își mistuiau miresmele lor adânci. Din timp în timp, o portocală coaptă, desprinsă deodată, cădea în apropierea mea, Îngreuiată de căldură, cu un sgomot mut, fără ecou, pe pământul plin. N-aveam decât să întind mâna. Erau fructe minunate, de un roș purpuriu înăuntru. Mi se păreau așa de gustoase, și zarea așa de frumoasă!… Prin frunzar, Marea arunca mici pete albastre strălucitoare, ca niște bucăți de sticlă care sclipeau în prăfuirea depărtărilor. Apoi mișcarea valurilor care agitau atmosfera la mari distanțe, murmurul cadențat care te legăna ca într-o barcă nevăzută, căldura, mirosul portocalelor… Ah!… Ce bine se dormea în grădina de la Barbicaglia!…

Câteodată totuși, în clipa cea mai bună a odihnei, zgomote de darabană mă deșteptau pe neașteptate. Niște nenorociți de toboșari făceau exercițiu jos, la drum. Prin ochiurile gardului viu, zăream alămurile darabanelor și șorțurile de piele albă pe pantalonii roșii. Ca să se ferească de lumina orbitoare pe care praful drumului le-o trimitea fără milă, sărmanii *darabangii* veni au la marginea grădinii, în umbra puțintică a gardului. Și băteau în darabane — și li era cald!…

Atunci, smulgându-mă din nemişcarea în care stăteam, pierdeam vremea aruncându-le fructe de acestea, frumoase, de a. Ur — care atârnau deasupra capului meu. Toboşarul ochit, se oprea. Avea o clipă de îndoială, o privire împrejur să vadă de unde-i vine portocala care se rostogolea până în şanţ, — pe urmă o lua repede şi o muşca în plin, fără să-i scoată coaja.

Îmi mai aduc aminte că tot aproape de Barbicaglia, şi despărţită de ea numai printr-un zid scund, era o grădiniţă ciudată pe care eu o dominam de pe înălţimea unde mă găseam, era un colţişor de loc aranjat burghezeşte. Aleile lui albe de nisip, mărginite de copăcei foarte verzi, cei doi cipri de la intrare, îi dădeau înfăţişarea unei întărituri marsilieze. Niciun fir de umbră. În fund, o aşezare de piatră albă cu ferestre de cavou la faţa pământului. Întâi crezui că-i o casă de ţară; dar privind mai bine crucea care era înălţată deasupra, o inscripţie pe care o vedeam de departe, sculptată în piatră, fără să-i pot descifra conţinutul, mă făcură să văd că era un mormânt de familie, corsican. De jur-împrejur de Ajaccio, sunt multe capele mici mortuare, de acestea, ridicate în mijlocul grădinilor. Familia vine Dumineca să-şi viziteze morţii. Astfel înţeleasă, moartea e mai puţin lugubră decât în amestecul cimitirelor. Numai paşi prietenoşi turbură tăcerea.

De unde stăteam, vedeam pe un bătrân mergând liniştit pe alee. Toată ziua tăia copacii, săpa, stropea, rupea cu mare grijă florile veştejite, intra în capela mică în care dormeau morţii familiei; strângea hârleţul, grebla, stropitorile; toate acestea cu liniştea şi seninătatea unui grădinar de cimitir. Totuşii, fără să-şi dea seama, acest om harnic muncea cu o mare reculegere, amuţea zgomotele şi închidea cu grijă uşa la cavou, ca şi cum s-ar fi temut să nu deştepte pe cineva. În marea tăcere din jur, trebăluiala din grădina aceasta nu supăra nicio pasăre şi apropierea ei nu avea nimic întristător. Numai cât Marea părea mai imensă, cerul mai înalt, şi această odihnă fără sfârşit arunca împrejur de-a lungul naturii turburătoare, copleşitoare de atâta viaţă, simţimântul veşnicului repaos…

19. CELE DOUĂ HANURI…

Mă întorceam într-o după amiază din Nâmes; era o căldură înnăbuşitoare. Cât vedeai cu ochii, drumul prăfuit, încântat, albia printre grădinile de măslini şi stejarii mici, sub un soare greu, de argint fără lustru, care umplea tot cerul. Nicio pată de umbră, niciun fir de vânt, nimic decât tremurul aburului cald şi ţârâitul ascuţit al greierilor, muzică nebunească, asurzitoare, grăbită, care părea însăşii sonoritatea acelei imense vibraţiuni de lumină… Mergeam de două ceasuri în plin pustiu, când deodată, din pulberea drumului, se arătă în faţă-mi un grup de case albe. Era ceeace se numeşte schimbul de

poştă de la Saint-Vicent: cinci sau şase *mas-uri,* lungi hambare cu acoperiş roşu, un adăpător fără apă în mijlocul câtorva smochini firavi şi tocmai la marginea aşezării două mari hanuri care se privesc faţă-n faţă, de fiecare parte a drumului. Vecinătatea dintre aceste două hanuri îţi atrăgea băgarea de seamă. De o parte, o mare clădire nouă, plină de vie aţă, de mişcare, cu toate uşile deschise, cu diligenta oprită în faţă, cu cai aburiţi deshămaţi în pripă, cu călători cari se coboară să bea la botul calului în umbra scurtă a zidurilor; cu cărăuşi tolăniţi sub hambare, aşteptând răcoreala serii, înăuntru, strigăte, înjurături, lovituri de pumn în mese, ciocnete de pahare, lovituri de biliard, dopuri de limonada sărind în podele, şi, pe deasupra acestui tumult, un glas vesel, răsunător, care cântă de tremură geamurile:

Frumoasa Margoton
De dimineaţă s-a sculat,
Şi-a luat cana de-argint,
Şi la fântână a plecat…

… Hanul din faţă, din contră, era tăcut şi părea pustiu. Iarbă pe prag, obloane sparte, deasupra porţii o bucată de sapă ruginită atârna ca un pampon vechi, treptele scării înţepenite cu pietre din drum… Şi totul aşa de sărăcăcios şi de păcătos, încât, de milă te opreai să bei un pahar de vin.

Intrând, dădui de o sală lungă, goală şi posomorâtă, pe care lumina orbitoare a zilei care năpădea pe trei ferestre mari, o făcea şi mai posomorită, şi mai pustie. Câteva mese şchioape, pe care lâncezeau nişte pahare înnăclăite de praf, un biliard crăpat, cu picioarele cât cofele, un pat galben, o tejghea veche, dormitau în căldura grea şi bolnavă… Şi muşte! muşte!… câte n-am văzut în viaţa mea: pe tavan, lipite de geamuri, în pahare, — strugure… Când deschisei uşa, fu un zumzet, un freamăt de aripi, ca în preajma unui stup…

În fundul sălii, în pervazul unei ferestruici, o femeie stătea cu fruntea pe geam, îndeletnicindu-se să privească afară. O chemai de două ori:

— Ei!… hangiţo!…

Se întoarse încet, arătându-mi un sărman chip de ţărancă, zbârcit, crăpat, pământiu, îmbrobodit în lungi fâşii de dantelă roşie, cum poartă bătrânele de la noi. Totuşii nu era bătrână, dar se vedea c-o uscase lacrămile.

— Ce doriţi? mă întrebă ea, ştergându-şi ochii.

— Să stau puţin şi să beau ceva…

Mă privi mirată, fără să se mişte din loc, ca şi cum nu m-ar fi înţeles.

— Nu-i han aici? Femeia suspină:

— Ba da… un han, dacă vreţi. Dar de ce nu vă duceţi dincolo, cum fac toţi ceilalţi? E mai vesel acolo…

— E prea vesel pentru mine… îmi place mai degrabă aici…

Şi fără să-i aştept răspunsul, mă aşezai la o masă.

Când fu sigură că nu glumesc, hangiţa începu să se mişte încolo şi încoace foarte preocupată, deschizând saltarele, mişcând *garafele*, ştergând paharele, supărând muştele… Se vedea că era o adevărată întâmplare, un oaspete… Din timp în timp sărmana femeie se oprea, apucându-se de cap ca şi cum nu mai ştia ce să facă…

Apoi trecu în odaia din fund, o auzii zornăind cheile, deschizând lacăte, scotocind în panerul cu pâine, suflând, ştergând, spălând farfuriile. Când şi când, un suspin adânc, un sughiţ de plâns, greu înnăbuşit…

După un sfert de ceas de alergătură, îmi puse dinainte o farfurie cu *passerilles* (struguri uscaţi), o pâine veche din Beaucaire, tare ca piatra şi o sticlă cu poşircă.

— Poftiţi, zise această fiinţă ciudată; şi se întoarse în grabă să-şi ia locul la fereastră.

Bând, o îmboldii la vorbă.

— Nu aveţi des oameni pe aici? Nu aşa, sărmană femeie?…

— O nu! domnule! niciodată, nimeni… Cu totul altceva când eram numai noi aici; aveam schimbul de poştă, ospeţe de vânătoare pe vremea raţelor sălbatece, trăsuri tot anul… Dar de când s-au aşezat aici vecinii, am pierdut totul… Oamenilor le place mai mult acolo. La noi, zic, e prea trist… Drept e că locul aici nu-i plăcut… Eu nu sunt frumoasă, am friguri, cei doi copii mi-au murit… Acolo, dimpotrivă, se râde toată vremea… O Arlesiană ţine hanul, o femeie frumoasă cu dantele şi cu lanţ de aur după gât… Conductorul, care-i ibovnicul ei, trage diligenta la ea… Mai are slujnice, nişte îndrăcite… Cum n-are să-i meargă bine? Are toată tinerimea din Bezouces, din Redessan, din Jonquieres. Cărăuşii fac ocol ca să treacă pe la ea… Eu stau aici toată ziua, fără niciun muşteriu, mă topesc…

Ea vorbea privind aiurea, nepăsătoare, cu fruntea mereu sprijinită de geam. Era ceva în hanul din faţă care, fără îndoială, îi lua toată atenţia…

Deodată, de cealaltă parte a drumului, se făcu o mare mişcare. Diligenta se mişca în pulbere.. Se auziaupocnete de biciu, zurgălăii poştalionului şi strigătele fetelor care alergau la poartă:

— *Adiousias!*…*[6] adiousias!*… iar peste toate, glasul de odinioară care reîncepu straşnic:

Şi-a luat cana de-argint
Şi la fântână a plecat.
Acolo au venit,

… La glasul acesta, hangiţa tresări toată şi întorcându-se spre mine:

— Auziţi? îmi şopti ea, e bărbatu-meu… Nu aşa: cântă bine?…

O privii nedumerit.

— Cum? bărbatul d-tale!… Se duce şi el acolo?… Atunci femeia, cu glas mâhnit, dar cu mare dulceaţă:

— Ce vreţi, domnule? Aşa-s bărbaţii, — nu le plac lacrămile; şi eu nu fac decât să plâng de când mi-au murit copilaşii… Apoi, i-aşa de tristă magherniţa asta, unde nu intră nimeni… Şi-atunci, când se plictiseşte din cale-afară, sărmanul meu Jose se duce să bea în faţă, şi cum cântă frumos, Arlesiană îl pune să cânte… St!… I-auzi, începe din nou…

Şi tremurătoare, cu mâinile înainte, cu grele lacrămi pe obraz, ceeace o făcea şi mai urâtă, ea stătea acolo, în extas, în faţa ferestrei, să asculte pe Jose al ei, cântând Arlesianei:

Şi cel dintâi i-a spus: «Frumoaso, — bună ziua!…

20.LA MILIANAH ÎNSEMNĂRI DE CĂLĂTORIE

De data aceasta vă duc să petreceţi o zi într-un frumos orăşel din Algeria, la două-trei sute de leghe de aici, de la moară… Să mai scăpăm de tamburine şi de greieri…

… Are să plouă, cerul e cenuşiu, culmile muntelui Zaccar se învăluie în ceaţă. Duminecă tristă… In odăiţa mea de hotel, cu fereastra deschisă către întăriturile arabe, mă distrez aprinzând ţigarete… Mi s-a pus la îndemână toată biblioteca hotelului: între o istorie amănunţită asupra taxelor de înregistrare şi între câteva romane de Paul de Kock, descopăr un volum stingher din Montaigne… Deschid cartea la întâmplare, recitesc admirabila scrisoare asupra morţii lui La Boetie… Iată-mă şi mai visător şi mai întunecat ca înainte…

Cad câteva picături de ploaie… Fiecare picătură, căzând pe marginea ferestrei, face o stea mare în praful îngrămădit acolo de la ploile de anul trecut… Cartea îmi alunecă din mâini şi o bucată de vreme privesc această stea melancolică…

Sună ora două la ceasornicul oraşului — un vechi *marabout,* ale cărui ziduri subţiri le văd de aici… Sărmană geamie!… Cine ar fi putut spune, acum treizeci de ani, că într-o zi are să poarte în mijlocul pieptului ei un mare ceasornic municipal şi că, în toate Duminecile, pe la două ceasuri, va da semnalul vecerniei la toate bisericile din Milianah? Ding! dong!… clopotele au pornit… Şi are să ţină mult… Hotărât, odaia mea e tristă. Marii păianjeni de dimineaţă, numiţi gânduri filosofice, şi-au ţesut pânzele în toate colţurile… Să ieşim!…

Ajung în piaţa mare. Muzica regimentului 3 de linie, pe care ploaia puţintică n-o sperie, se orândueşte împrejurul şefului. La una din

ferestrele diviziei, apare generalul, înconjurat de domnişoarele sale; în piaţă, subprefectul se plimbă în sus şi în jos, la braţ cu judecătorul de pace. Vreo câţiva arabi micuţi, pe jumătate goi, se joacă în bile, — într-un colţ, zbierând sălbatic. Colo, un evreu bătrân în zdrenţe caută raza de soare pe care o lăsase ieri în locul acela şi pe care mirat n-o mai găseşte… «Unu, doi, trei, gata!» Muzica începe să cânte o veche mazurcă de Talexy, pe care toate minavetele o cântau iarna trecută sub ferestrele mele… Altădată mazurca aceasta mă plictisii, — acum mă mişcă până la lacrămi… Oh! cât îs de fericiţi muzicanţii de la regimentul 3! Cu ochii prinşi de notele din faţă, beţi de ritm şi de zgomot, nu se gândesc decât să nu piardă măsura. Sufletul lor, întregul lor suflet atârnă de pătratul de hârtie cât podul palmei, — care tremură la vârful instrumentului între doi dinţi de alamă. «Unu, doi, trei, gatal» Pentru aceşti vrednici băieţi, totul e aceasta…; niciodată ariile naţionale pe care le cântă, nu le-au dat aşa de tare dorul de ţară… Vai!… mie care nu sunt muzicant, această muzică îmi face rău — şi mă depărtez…

Unde aş putea petrece mai bine această după amiază cenuşie, de Duminecă? Bine!… dugheana lui Sid-Omar e deschisă… Să intrăm la Sid-Omar. Cu toate că are o dugheană, Sid-Omar nu-i de fel negustor. E un prinţ de sânge, fiul unui bătrân *dey* (şef arab) care fu sugrumat de ieniceri… La moartea tatălui său, Sid-Omar fugi la Milianah cu mama lui, pe care o adora şi trăi aici câţiva ani ca un mare senior, filosof, printre câinii, vulturii, caii şi femeile sale, în frumoase palate curate, pline de portocali şi de fântâni. Veniră Francezii. Sid-Omar, la început duşmanul nostru şi tovarăş cu Abd-el-Kader, sfârşi prin a se certa cu emirul şi a-şi face supunerea către noi. Emirul, ca să se răzbune, veni la Milianah, în lipsa lui Sid-Omar, îi pradă palatele, îi distruse portocalii, îi fură caii şi femeile şi frânse gâtul mamă-sii sub marginea capacului unui cufăr… Furia lui Sid-Omar fu îngrozitoare; pe dată se puse în serviciul Franţei şi, niciodată nu avurăm un soldat mai bun şi mai feroce decât el, cât ţinu războiul nostru împotriva emirului. După ce războiul se isprăvi, Sid-Omar se întoarse la Milianah; dar şi azi, când i se vorbeşte de Abd-el-Kader, se face palid şi ochii i se aprind.

Sid-Omar e de şaizeci de ani. Cu toată vârsta şi cu toate ciupiturile de vărsat, faţa lui e încă frumoasă: gene mari, o privire femeiască, un surâs încântător, înfăţişare de prinţ. Ruinat de război, nu-i rămâne din vechea lui bogăţie decât o fermă în câmpia Chelf şi o casă la Milianah, unde trăieşte burghezeşte, cu cei trei fii crescuţi sub ochii lui. Şefii băştinaşi îi poarta multă veneraţie. Când se iscă vreo ceartă, îl iau bucuros de împăciuitor, şi judecata lui are putere de lege mai totdeauna. Iese puţin; îl găseşti în toate după-amiezile, într-o dugheană care ţine de casă şi se deschide în stradă. Mobilierul

prăvăliei nu e bogat: ziduri albe văruite, o bancă de lemn de jur-împrejur, perne, lulele lungi, două vase cu cărbuni aprinşi… Acolo Sid-Omar dă audienţe şi împarte dreptatea… Un Solomon în prăvălie.

Azi, Duminecă, adunarea e numeroasă. Vreo doisprezece şefi stau turceşte, îmbrăcaţi în antereie de jur-împrejurul odăii. Fiecare are alături o pipă mare, şi o ceşcuţă de cafea, cu picior, în filigran. Intru nimeni nu se mişcă… Din locul lui, Sid-Omar trimite, în întâmpinarea mea cel mai încântător surâs şi-mi face semn cu mâna să mă aşez lângă el, pe o pernă mare de mătase galbenă; apoi, cu degetul pe buze, îmi face semn să ascult.

Iată cazul: Caidul Beni-Zugzugilor având o neînţelegere cu un evreu din Milianah, de la un petec de pământ, cele două părţi aduseră pricina înaintea lui Sid-Omar şi se supuseră judecăţii lui. În aceeaşi zi îşi dădură întâlnire şi fură citaţi martorii — când, deodată, evreul îşi ia seama şi vine fără martori, declarând că se duce mai degrabă la judecătorul francez decât la Sid-Omar… Aici era pricina, când intrai…

Evreul — bătrân, cu barba pământie, vestă castanie, şapcă de catifea — ridică nasul în sus, rostogoleşte rugător ochii, sărută papucii lui Sid-Omar, înclină capul, îngenunche, îşi împreunează mâinile… Nu înţeleg arăbeşte, dar după jocul evreului, zicând cuvintele: judecător de pace, judecător de pace, spuse mereu, ghicii vorbirea lui:

— Nu mă îndoiesc de Sid-Omar. Sid-Omar e înţelept, Sid-Omar e drept… Totuşii judecătorul de pace are să facă mai bine…

Cei de faţă, indignaţi, stau nemişcaţi ca nişte arabi ce sunt… întins pe perna sa, cu ochiul închis, cu ţigareta de chihlibar în gură, Sid-Omar — zeul ironiei — ascultă surâzând. Deodată, pe când vorbea mai cu foc, evreul e întrerupt de un puternic *Caramba!* care-l opreşte scurt; tot atunci un colon spaniol, martor de-al caidului, se scoală de unde şedea şi apropiindu-se de Iscariot, îi aruncă o groază de înjurături, de toate colorile şi în toate limbile — între altele, şi oarecare vorbe franţuzeşti cam groase care nu pot fi repetate aici… Feciorul lui Sid-Omar, care pricepe franţuzeşte, se înroşeşte la auzul acestor vorbe în faţa tatălui său, şi iese din sală… Băgaţi de seamă această trăsătură a educaţiei arabe. Asistenţa e aceeaşi, nepăsătoare, Sid-Omar surâde mereu… Evreul s-a ridicat şi iese cu spatele spre uşă, tremurând de frică, bâiguind mereu: judecătorul de pace, judecătorul de pace… Iese. Spamolul, furios, se ia după el, îl întâlneşte în stradă, şi de două ori: pac! pac!… îl loveşte în obraz.

Iscariotul cade în genunchi, cu braţele încrucişate… Spaniolul, cam ruşinat, intră în prăvălie… Cum a intrat — evreul se ridică şi-şi plimbă privirea întunecată spre lumea amestecată din jurul lui. Sunt oameni de toată mâna: Maltezi, Mahonezi, Negri, Arabi, toţi uniţi în aceeaşi ură împotriva evreului şi bucuroşi că văd pe unul maltratat… Iscariotul stă o clipă la îndoială, apoi luând pe un arab de pulpana

hainei:

— L-ai văzut, Ahmed, Tai văzut… Erai acolo… Creştinul m-a lovit. Ieşti martor… bine… bine… ai să fii martor…

Arabul îşi trage haina şi respinge pe evreu. Nu ştie nimic, n-a văzut nimic; tocmai atunci întorsese capul…

— Dar tu, Kadur, l-ai văzut pe creştin când m-a lovit… strigă bietul Iscariot unui negru înalt, care mânca o smochină de Barbaria.

Negrul scuipă dispreţuitor, şi pleacă: n-a văzut nimic… Asemenea n-a văzut nimic, micul Maltez ai cărui ochi de cărbune lucesc răutăcioşi; n-a văzut nimic nici acea Mahoneză cu obrazul tuciuriu care pleacă râzând, cu panerul de rodii pe cap…

Evreul a strigat zadarnic, s-a rugat, s-a zbătut… Niciun martor! nimeni n-a văzut… Din fericire, doi coreligionari trec în clipa aceea pe stradă, cu capul în jos, mergând pe lângă ziduri. Evreul îi opreşte:

— Repede, repede, fraţilor!… Haidem să reclamăm la judecătorul de pace!… Voi l-aţi văzut… Nu aşa?… Aţi văzut cura, m-a bătut, bătrânul de mine!…

Dacă l-au văzut!… Dar se înţelege…

… Mare mişcare în prăvălia lui Sid-Omar… Cafegiul umple ceştile, aprinde lulelele… Vorbesc, râd din toată inima… Aşa-i de plăcut să vezi un evreu bătut!… În mijlocul zgomotului şi al fumului, ies pe nesimţite; vreau să mă duc puţin şi prin mahalaua lui Israel, să aflu cum primesc coreligionarii Iscariotului, această ruşine a unui frate…

— Vino să iei masa cu noi, domnule — îmi strigă bunul Sid-Omar.

Primesc, îi mulţumesc. Iată-mă-s afară.

În mahalaua evreiască, toată lumea e-n picioare. Afacerea a şi făcut zgomot mare. Nimeni în casă.

Cizmari, croitori, curelari… tot Israelul în stradă… Bărbaţii — cu şapcă de catifea şi ciorapi de lână albă — dau din mâini şi vociferează, în grupe… Femeile, palide, umflate, ţepene ca nişte idoli de lemn, în rochiile lor plate cu pieptar de aur, cu chipul împodobit cu fâşii negre, merg de la un grup la altul, mieunând… În clipa când ajung în mijlocul lor, se face o mare mişcare… Se îndeasă, se grăbesc… Sprijinit pe mărturii, evreul — eroul întâmplării — trece printre două rânduri de şepci, sub o ploaie de exclamaţii:

— Răzbună-te, frate, răzbună-ne, răzbună poporul evreiesc. Nu te teme de nimic; ai legea cu tine…

Un pitic înfricoşător, mirosind a catran şi a piele veche, se apropie de mine, cu înfăţişare păcătoasă, suspinând adânc:

— Vezi!… îmi spune el, sărmanii evrei!… cum ne tratează!… E un bătrân!… priveşte!… Aproape l-au ucis…

Adevărat, sărmanul Iscariot e mai mult mort decât viu. Trece prin faţa mea — cu ochiul stins, cu chipul descompus; nu merge, se târăşte… Numai o mare sumă de bani l-ar putea vindeca; de aceea nu-

l duce nimeni la doctor, ci la agentura de afaceri…

Ca şi lăcustele, agenţii de afaceri sunt în Algeria mulţime. Meşteşugul e bun, se pare. În toate cazurile are acest bine, că pentru ca să te apuci de el, nu se cere nici examen, nici garanţie, nici stagiu — intri deodată. Cum ne facem noi literaţi la Paris, așa se face cineva agent de afaceri în Algeria. E de ajuns să ştii puţină franceză, spaniolă, arabă, să porţi mereu un cod cu tine şi, mai ales, să ai aplecare pentru așa ceva.

Slujbele agentului sunt foarte variate: rând pe rând, advocat, notar, curtier, expert, tâlmaci, ţiitor de registre, comisionar, scriitor public, un fel de maestru Iacob al coloniei. Numai cât Harpagon avea un singur maestru Iacob — pe când colonia are câţi nu-i trebuie… Numai la Milianah se socotesc cu duzinele… Deobşte, ca să nu aibă cheltuieli de biurou, aceşti domni îşi primesc muşteriii la cafeneaua din piaţa cea mare şi le dau consultaţiile — le dau?! — între un absint şi o cafea.

Vrednicul Iscariot se îndreaptă spre cafeneaua din piaţa cea mare, întovărăşit de doi martori. Să-l părăsim…

Ieşind din mahalaua evreiască, trec prin faţa casei biuroului arab. Pe dinafară, cu acoperişul de *ardesie* şi cu drapelul francez fluturând deasupra, ai putea s-o iei drept o primărie de sat. Cunosc tâlmaciul şi intru să fumez o ţigară cu el. Din ţigară în ţigară, cred că am să ucid această Duminecă fără soare.

Curtea din faţa biuroului e plină de Arabi zdrenţoşi. Aşteaptă vreo cincizeci, stând jos lângă zid, în *burnufele* lor. Deşi în plin aer, această antecameră beduină împrăştie un miros de piele omenească. Să trecem repede… In biurou găsii pe tâlmaci ocupat cu doi gălăgioşi, goi de tot sub lungile lor învelitori murdare, care-i povesteau cu nişte schime de turbaţi nu ştiu ce poveste cu nişte mătănii furate. Mă aşez pe-o scoarţă într-un colţ şi privesc.

Cât e de frumoasă îmbrăcămintea de tâlmaci; şi cât de bine o poartă tâlmaciul din Milianah!… Omul şi veşmântul par croiţi unul pentru altul. Veşmântul e albastru ca cerul, cu şireturi negre şi nasturi de aur cari lucesc. Tâlmaciul e blond, cu părul creţ, — un husar frumos, albastru, plin de voie bună şi fantazie — puţin cam vorbăreţ — ştie atâtea limbi! — puţin cam neîncrezător — a cunoscut pe Renan la şcoala orientalistă — mare amator de sporturi, tot așa de îndemânatec în bivuacul arab ca şi la seratele de la subprefectură, jucând mazurca cum nu joacă nimeni şi preparând *cuşcuş* (griş) cu mare îndemânare.

Parizian, într-o vorbă; iată omul nostru şi de aceea să nu vă miraţi că doamnele se dau în vânt după el. In chestie de dandism, nu are decât un adversar: pe sergentul biuroului arab. Acesta — cu tunica lui de stofă fină şi cu jambierele cu nasturi de sidef — desperează şi umple de invidie toată garnizoana. Alipit pe lângă biuroul arab, el nu

e pus la corvezi şi mereu iese pe stradă, cu mănuşi albe, ras din proaspăt, cu grele registre sub braţ. E admirat şi temut. E o autoritate.

Hotărât, povestea cu mătăniile furate ameninţă să nu se mai isprăvească. Bună seara 1… nu mai aştept sfârşitul.

Plecând, găsesc toată antecamera în mişcare. Mulţimea se îngrămădeşte în jurul unui băştinaş. Înalt, palid, mândru, îmbrăcat cu *burnuf* negru. Omul acesta, acum opt zile, se luptase în Zaccar cu o panteră. Omorâse pantera, dar şi el avu o jumătate de braţ mâncată. Dimineaţa şi seara venea de i se făceau spălaturi la biuroul arab, şi la fiecare dată era oprit de lume în curte şi pus să spuie din nou întâmplarea. Vorbeşte tărăgănat, cu un glas gutural, frumos. Din timp în timp, îşi dă de o parte pulpana hainei şi-şi arată, lipit de piept, braţul stâng înfăşurat în albituri pline de sânge.

Abia ajunsei în stradă şi o furtună nemaipomenită izbucneşte. Ploaie, tunete, fulgere, siroco… Repede, la adăpost… Intru, la întâmplare, pe o uşă şi cad tocmai în mijlocul unui sălaş de ţigani, înghesuiţi sub bolţile unei curţi maureşti. Această curte ţine de moscheea din Milianah, şi-i refugiul obişnuit al golănimii musulmane — se cheamă curtea săracilor. Nişte câini slabi, mâncaţi de viermi, dau târcoale în jurul nostru, privindu-ne cu răutate. Sprijinit cu spinarea de un stâlp al galeriei, căutând să mă arăt hotărât şi fără să vorbesc cuiva, privesc ploaia care ricoşează pe dalele colorate ala curţii. Ţiganii stau pe pământ, culcaţi claie peste grămadă. Aproape de mine, o femeie tânără, aproape frumoasă, cu gâtul şi picioarele dezgolite, cu grele brăţări de fier la mâini şi la glezne, cântă o arie ciudată pe trei note melancolice şi fârnâite. Cântând, alăptează un copilaş gol ca de bronz roş, şi cu braţul rămas liber, bate nişte orz într-o piuă de piatră. Ploaia azvârlită de un vânt îndărătnic udă picioarele mamei şi trupul gol al copilaşului. Ţiganca nu dă niciun fel de băgare de seamă, cântă înainte în furtună, bate orzul şi-şi dă sânul copilului…

Furtuna scade. Profitând de-o înseninare, părăsesc în grabă această curte a Miracolelor şi mă îndrept spre prânzul lui Sid-Omar; e vrem»… Străbătând piaţa mare, am întâlnit din nou pe bătrânul meu evreu de adineaori… Se reazemă de agentul de afaceri; martorii merg veseli în urma lui; o adunătură de evreiaşi sar primprejur… Toate chipurile sunt înseninate. Agentul s-a însărcinat cu afacerea: va cere tribunalului o indemnizaţie de două mii franci.

La Sid-Omar, masă mare… Sala de mâncare se deschide spre o elegantă curte maurescă, în care susură două sau trei fântâni… Prânz excelent, recomandat baronului Brisse. Între alte mâncări, bag de seamă un pui cu migdale, un cuşcuş cu vanilie, broască ţestoasă friptă — puţin cam greoaie, dar de foarte bun gust — şi biscuiţi cu miere, numiţi «îmbucătura cadiului»… Drept vin, nimic decât şampanie. Cu toată oprirea legii musulmane, Sid-Omar bea puţin — când nu-s de

faţă servitorii… După masă, trecem în odaia gazdei, unde se aduc prăjituri, ţigări şi cafea… Mobila acestei odăi e din cele mai simple: un divan, câteva scoarţe; în fund un pat mare, foarte înalt, pe care stau risipite perne mici roşii, brodate cu aur… Pe zid e atârnată o veche pictură turcească reprezintând isprăvile unui oarecare amiral Hamadi. Se pare că în Turcia pictorii nu întrebuinţează decât o coloare de fiecare tablou; — acestui tablou îi era hărăzită coloarea verde. Marea, cerul, navele, amiralul Hamadi însuşi, totul e verde, — şi ce verde!…

Obiceiul arab e să te retragi de vreme. După ce luai cafeaua şi fumai ţigara, dădui bună seara gazdei şi-l lăsai cu femeile sale.

Unde să-mi sfârşesc seara? E prea de vreme să mă culc — goarnele spahiilor n-au sunat încă retragerea. Dealtfel, perinuţele de aur ale lui Sid-Omar joacă în jurul meu farandole fantastice şi m-ar împiedica să adorm… Iată-mă în faţa teatrului… Să intrăm!…

Teatrul din Milianah e un vechi magazin de furaje, schimbat de bine, de rău, în sală de spectacol. Nişte enorme candele, care în antracte sunt umplute cu oloi, ţin loc de candelabre. Parterul e înalt, orchestra e pe bănci. Galeria e prea mândră că are scaune de pai. De jur-împrejurul sălii, un coridor lung, întunecos, fără scânduri… Te-ai crede în stradă — nimic nu lipseşte… Când am sosit, piesa începuse… Spre surprinderea mea, actorii nu erau proşti, vorbesc de bărbaţi; jucau cu suflet — aveau viaţă… Mai toţi sunt amatori, soldaţi din regimentul al 3—lea; camarazii sunt mândri şi vin de-i aplaudă în fiecare seară…

Cât despre femei, vai!… mereu acelaşii etern feminin al teatrelor mici de provincie, pretenţios, plin de el, fals… Două din ele, totuşii, mă interesează, două evreice din Milianah, foarte tinere, care debutează în teatru… Părinţii sunt în sală şi par încântaţi. Au convingerea că fiicele lor Vor câştiga mii de *donros,* cu acest comerţ. Legenda lui Rachel, evreică, milionară şi comediană, este răspândită printre evreii Orientului.

Nimic mai comic şi mai înduioşător decât aceste două evreice micuţe pe scenă… Ele stau fricoase într-un colţ, date cu pudră, vopsite, dezgolite la piept şi ţapene. Li-i frig şi li-i ruşine. Din timp în timp bolborosesc o frază fără s-o înţeleagă şi în vreme ce vorbesc, ochii lor mari, ebraici, privesc miraţi, în sală.

Ies de la teatru… În mijlocul umbrei care mă înconjoară, aud strigăte într-un colţ al pieţei… Fără îndoială sunt nişte maltezi gata să se răfuiască cu lovituri de cuţit…

Mă întorc la hotel, încet, de-a lungul întăriturilor. Minunate miresme de portocali şi de tuia se ridică din câmpie. Aerul e dulce, cerul aproape clar… Colo, la capătul drumului, se ridică fantoma veche a unui zid, rămăşiţa vreunui templu bătrân. Acest zid e sfânt: în

toate zilele femeile arabe acaţă pe el *ex-voto*-uri, lungi şuviţe de păr roş legate cu fire de argint, pulpane de *burnuf*…

Toate acestea unduiesc sub o rază slabă de lună la suflarea călduţă a nopţii…

21. LĂCUSTELE

Încă o amintire din Algeria şi pe urmă ne întoarcem iar la moară…

În noaptea sosirii mele de la Sahel, nu putui să dorm. Locurile noi, zbuciumul drumului, lătratul şacalilor, apoi o căldură chinuitoare, apăsătoare, o înnăbuşeală desăvârşită, ca şi cum poloagele pentru ţânţari n-ar fi lăsat să treacă niciun fir de aer… Când deschisei fereastra, în zori, o ceaţă vărătecă, grea, încet mişcată, cu o *gingine* neagră şi trandafirie pe margini, plutea în aer ca un nor de praf pe un câmp de bătălie. Nicio frunză nu se mişca, şi în frumoasele grădini pe care le priveam, viile împrăştiate pe coaste sub soarele tare care face vinul zaharos, fructele de Europa adăpostite într-un colţ de umbră, micii portocali, mandarinii în lungi şiruri abia zărite, totul păstra aceeaşi înfăţişare întunecată, acea nemişcare a frunzarului care aşteaptă furtuna. Chiar bananii, acele trestii mari de un verde dulce, mereu mişcaţi de-o boare uşoară care li amestecă frunzişul lor fin, așa de uşor — se ridicau tăcuţi şi drepţi în şiruri regulate.

Rămăsei astfel o clipă să privesc această minunată plantaţie, în care se găseau înfrăţiţi toţi arborii de pe lume, dând fiecare la timpul său, florile şi fructele lor desţărnate. Între câmpul cu grâu şi masivele de gârneaţă, o apă lucia, împrospătând privirea în dimineaţa aceea înnăbuşitoare; şi admirând mereu luxul şi regula acestor lucruri, ferma frumoasă cu bolţi maureşti, cu terasele sale albite de lumina zorilor, cu grajdurile şi hambarele din jurul ei, mă gândeam că acum douăzeci de ani, când aceşti bravi muncitori se aşezaseră în valea aceasta din Sahel, nu găsiseră decât o baratcă proastă de cantonier, vn pământ ne cultivat şi acoperit cu palmieri scunzi şi cu mastic. Totul de creat, totul de construit. În fiece moment o revoltă de-a Arabilor. Trebuiau să lase plugul şi să pună mâna pe arme. Apoi bolile, oftalmiile, frigurile, recoltele pierdute, bâjbâielile neexperienţei, lupta cu o administraţie mărginită, mereu schimbătoare. Ce de sforţări!… Ce de osteneli! Ce grijă necontenită!

Acuma chiar, cu toate că vremurile grele au trecut şi buna stare s-a ridicat cu atâtea greutăţi, totuşii, amândoi, bărbatul cu nevasta lui erau cei dintâi sculaţi din fermă. La ceasul acela de dimineaţă ii vedeam umblând încolo şi încoace în bucătăriile mari din catul de jos, supraveghind cina lucrătorilor. Curând se auzi un clopot şi după o clipă lucrătorii trecură pe drum. Vieri din Burgogne; muncitori cabili în sdrenţe, având fesuri roşii pe cap; săpători mahonezi cu picioarele goale; Maltezi; Luchezi; un întreg amestec de neamuri greu de condus.

Fiecăruia, în faţa porţii, fermierul îi dădea însărcinarea din ziua aceea, cu glas scurt, puţin cam aspru. După ce sfârşi, harnicul gospodar ridică privirea, cercetă cu îngrijorare cerul; apoi zărindu-mă, la fereastră:

— Rău timp pentru cultură, — îmi zise… iată şi siroco…

În adevăr, pe măsură ce soarele se ridica, răbufneli de aer, arzătoare, înnecăcioase, veniau dinspre sud, ca de pe gura unui cuptor, deschisă şi iar închisă. Nu ştiai unde să te aşezi, ce să faci. Toată dimineaţa trecu astfel.

Luarăm cafeaua pe scoarţele de pe galerie, fără să. Avem curajul de a vorbi sau a ne mişca. Câinii lungiţi jos, căutând răcoreala lespezilor de piatră, se întindeau în silă. Dejunul ne mai învioră puţin — un dejun îmbelşugat şi ciudat, în care erau crapi, păstrăvi, porc mistreţ, ariciu, unt de Staoueli, vin de Crescia, *goiave,* banane, un amestec de mâncări care semăna aidoma cu natura așa de complexă ce ne înconjura… Eram gata să ne sculăm de la masă. Deodată, la oblonul ferestrei, închis pentru ca să ne ferească de căldura grădinii încântate, răsunară strigăte desperate:

— Lăcustele! Lăcustele!…

Gazda mea se făcu galbenă la faţă, ca şi cum i se anunţa un dezastru, şi toţi ieşirăm repede afară…

Vreme de zece minute, in locuinţa așa de liniştită de adineaori, fu un sgomot de paşi grăbiţi, de roci nelămurite, ca pierdute în val-vârtejul unei deşteptări. Din umbra vestibulelor unde dormeau, servitorii se năpustiră afară bătând şi sunând cu bastoane, cu furci, cu harapnice, cu toate lucrurile de metal care le veniseră la îndemână, căldări de aramă, ligheane, tingiri. Ciobanii suflau din buciumele lor. Alţii aveau scoici mari, marine — cornuri de vânătoare. Toate acestea făceau un sgomot înspăimântător, frânt, pe care-l domina numai strigătele ascuţite «iu, iu, iu…» al femeilor arabe, care alergaseră dintr-un sălaş vecin. Adeseori, se pare, e de ajuns un mare sgomot, un freamăt mare al aerului, ca să îndepărteze lăcustele, împiedicându-le să coboare.

Dar unde erau aceste vietăţi teribile? Pe cerul tremurat de căldură, nu vedeam nimic alta decât un nor venind în zare, arămiu, îndesat, ca un nor de grindină, aducând o zvoană ca şi cum ar fi bătut vântul în miile de ramuri ale unei păduri. Erau lăcustele. Susţinându-se între ele cu ajutorul aripilor întinse, ele zburau în masă şi cu toate strigătele şi sforţările noastre, norul venea mereu, aruncând pe câmpie o umbră imensă. Curând ajunse deasupra capului nostru; pe margini văzurăm într-o clipă o desfacere, — o ruptură. Ca boabele dintâi ale grindinei, câteva se desfăcură, distincte şi roşiatice; în sfârşit norul se crăpă şi ploaia de insecte căzu deasă şi zgomotoasă. Cât vedeai cu ochii, câmpiile se umplură de lăcuste, de lăcuste enorme, mari cât degetul.

Atunci începu măcelul. Scârbos sgomot de turtire, de pai zdrobit. Cu

hârleţele, cu sapele, cu plugurile, mişcară acest teren umblător; şi de ce omorau, de ce se iveau altele. Mişunau cu grămada, cu picioarele lor înalte, încâlcite; cele de deasupra, de desperare, săreau în botul cailor, înhămaţi pentru această stranie muncă.

Caii fermei şi cei din sălaşurile învecinate, alergau pe câmp, se năpusteau peste ele, le fărâmau cu furie. În clipa aceea, două companii de turci, cu trompeţii în frunte, sosiră în ajutorul sărmanilor coloni, şi omorârea lăcustelor lua altă înfăţişare.

În loc să le zdrobească, soldaţii le aprindeau, răspândind peste tot locul praf de puşcă.

Obosit de zdrobit lăcuste, îngreţoşat de miros, intrai în casă. Înăuntrul fermei, erau aproape cât şi afară. Intraseră prin uşi, prin ferestre, prin hornuri. Pe marginea lemnăriei, în perdelele pe care le şi mâncaseră, lăcustele se târau, cădeau, sburau, se acăţau pe zidurile albe lăsând o umbră nemăsurat de mare, care le făcea şi mai scârboase. Şi pretutindeni acelaşii miros de nesuferit. La prânz nu băurăm apă. Cisternele, basinurile, fântânile, eleşteele, totul fusese infectat. Seara, în odaia mea, unde fuseseră omorâte o mulţime, auzii încă foşnituri pe sub mobile şi pâcâituri de aripi, asemeni pocniturilor de păstăi pe vremea căldurilor mari. Nici în noaptea aceea nu putui să dorm. Dealtfel, de jur-împrejurul fermei toţi vegheau. Flăcări alergau pe faţa pământului de la un capăt la altul al fermei. Turcii omorau mereu.

A doua zi când deschisei fereastra ca şi cu o zi înainte, lăcustele plecaseră, dar ce ruină lăsaseră în urma lor! Nicio floare, niciun fir de iarbă; tot era negru, ros, ars… Bananii, caişii, piersicii, mandarinii se recunoşteau după ramurile lor despoiate — fără farmecul mişcării frunzarului, care-i viaţa copacilor. Se curăţară fântânile, cisternele. Pretutindeni muncitorii săpau pământul ca să îngroape ouăle lăsate de insecte. Fiecare bulgăre de pământ fu răsturnat, fărâmat cu grijă. Şi ţi-se strângea inima să vezi miile de rădăcini albe, pline de sevă ivindu-se In această vânturare de pământ rodnic…

22. BALSAMUL CUVIOSULUI PĂRINTE GAUCHER

— Bea asta, vecine; şi să-mi spui ce crezi…

Şi, picătură cu picătură, cu o grijă amănunţită de giuvaergiu care-şi numără perlele, părintele din Graveson îmi turnă două degete dintr-o licoare verde, aurie, caldă, lucitoare, aleasă… Mi se lumină stomacul.

— Acesta-i balsamul părintelui Gaucher, bucuria şi sănătatea Provenţei noastre, îmi zise vrednicul abate cu o înfăţişare triumfătoare; se face la mănăstirea Premontres, la două leghe de moara d-tale… aşa că-i mai bună decât toate lichiorurile din lume? Şi daca-i şti ce plăcută-i povestea acestei licori… Mai bine ascultă…

Atunci, copilăreşte, fără răutate, — în acea sufragerie a casei

parohiale, aşa de luminoasă şi liniştită, cu acel Drum al Crucei înfăţişat în câteva tablouri mici, — şi cu perdeluţele albe scrobite, părintele începu să-mi spună o istorioară puţin cam sceptică şi fără perdea, după felul poveştilor lui Erasm sau d-Assoucy.

— Acum douăzeci de ani, călugării din Premontres, sau călugării albi cum le spuneam noi Provenţalii, căzuseră într-o mare mizerie. Dacă le-ai fi văzut locuinţa atunci, le-ai fi plâns de milă.

Zidul cel mare, turnul Pacome, se năruia. Iarba năpădea peste tot, stâlpii se lăsau într-o parte, sfinţii de piatră căzeau de pe soclurile lor. Niciun geam la locul lui, nicio uşă ca lumea. In ogrăzi, în capele, bătea vântul dinspre Ron, ca în Camarga, stingând lumânările, scoţând geamurile din ţâţâni, împrăştiind apa din agheasmatar. Dar mai întristătoare ca toate era clopotniţa mănăstirii, tăcută ca un porumbar gol, şi călugării, neavând cu ce cumpăra un clopot, erau siliţi la utrenie să sune din nişte bucăţi de lemn de migdal!… Sărmanii călugări albi!… Parcă-i văd la procesiunea din Joia

Sfântă, trecând trişti cu glugile lor cârpite — palizi, slabi, hrăniţi cu *citres* şi cu pepeni verzi, şi în urma lor monseniorul stareţ, venind cu capul plecat, ruşinat de a-şi fi scos la lumina soarelui cârja cu aureala căzută şi cu mitra de lână albă, mâncată de molii. Femeile enoriaşe plângeau în mulţime, şi purtătorii de prapure chicoteau între ei arătând spre sărmanii călugări:

— Graurii îs slabi când merg în turmă…

Adevăr era că nefericiţii părinţi albi ajunseseră să se întrebe dacă n-ar face mai bine să plece care încotro, în lume, purtându-şi fiecare de grija gurii lui.

Iată că într-o zi, pe când această grea întrebare se dezbătea în sobor, cineva veni să spuie stareţului că fratele Gaucher cere să fie ascultat în sfat… Spre ştiinţa d-tale, vei cunoaşte că fratele Gaucher era bouarul mănăstirii: aceasta însemna să-şi piardă zilele pe sub bolţile mănăstirii, mânând două vaci prăpădite, care smulgeau iarba dintre pietrele curţii.

Hrănit până la doisprezece ani de o bătrână nevolnică de prin Baux, numită mătuşa Begon, după aceea luat de călugări, nenorocitul bouar nu putuse învăţa alta decât să mâie vitele şi să spună Tatăl nostru — şi încă în dialect provenţal, căci era tare de cap şi avea spiritul delicat ca un drug de plumb. Creştin bun dealtfel, cu toate că era cam puţin zănatec — simţindu-se bine sub cingătoarea călugărească şi dându-şi penitenţa cu o convingere hotărâtă — şi ce braţe!

Când îl văzură intrând în sobor, simplu şi greoi, ploconindu-se adunării cu piciorul tras puţin înapoi — stareţul, călugării, arhondarul, toţi începură să râdă. Totdeauna aşa i se întâmpla oriunde intra — acestei feţe monahiceşti bună şi surie, cu barba ca de capră şi cu ochii fugători; dar fratele Gaucher nu-şi pierdu cumpătul.

— Prea cuvioşilor, zise el bătrâneşte, chinuindu-şi mătăniile făcute din măduvă de măslin — e drept ceeace se zice, că vasele goale sună bine. Închipuiţi-vă că tot căznindu-mi mintea, şi fără aceasta de ajuns de căznită, cred că am găsit mijlocul şi putem scăpă de sărăcie.

Iată cum. Ştiţi bine pe mătuşa Begon, vrednica femeie care m-a crescut când eram mic. (Dumnezeu s-o ierte, sărmana smintită! cânta cântece murdare după ce se îmbăta). Veţi cunoaşte deci, prea cuvioşilor, că mătuşa Begon, pe când trăia, era foarte pricepută în ierburile munţilor, mai bine decât un mierloi bătrân din Corsica.

Aşa că, spre sfârşitul vieţii ei, făcuse un balsam nemaipomenit de bun, amestecând cinci sau şase feluri de ierburi pe care le culegeam împreună în Alpili. E vreme multă de atunci; dar gândesc că dacă m-ajută sfântul Augustin şi dacă părintele stareţ îmi îngăduie, aş putea — socotind bine — să găsesc amestecul acelui minunat balsam. Pe urmă nu ne mai rămâne decât să-l punem în sticle şi să-l vindem cu preţ bun — ceeace ar îngădui mănăstirii să se îmbogăţească încet-încet, cum au făcut fraţii noştri din Trappe şi din Grande.

N-avu vreme să sfârşească. Stareţul se sculă şi-l apucă de gât, călugării îi luară mâinile, arhondarul, încă şi mai mişcat decât ceilalţi, îi săruta cu respect marginea desfăcută a *rasei.* Apoi toţi se reîntoarseră la scaunele lor ca să chibzuiască; şi acolo, soborul hotărî ca să se încredinţeze vacile fratelui Trasibul, pentru ca fratele Gaucher să se poată da trup şi suflet balsamului său.

Cum ajunsese bunul frate să găsească reţeta mătuşii Begon? cu ce sforţări? cu preţul cărei osteneli? Povestea nu ne spune. Atât numai e prea sigur, că după şase luni, balsamul Părinţilor albi era foarte cunoscut. In tot ţinutul Comtat, cât şi în Arles, nu era niciun *mas,* niciun hambar, care să nu aibă în fundul lui, pe lângă.

sticlele cu vin fiert şi chiupurile cu măsline murate, o sticluţă de pământ negru, pecetluită cu semnele Provenţei, având pe etichetă un călugăr căzut în extaz.

Datorită renumelui balsamului ei, mănăstirea Premontres se îmbogăţi cât ai clipi. Turnul Pacome fu ridicat. Stareţul căpătă o mitră nouă, şi biserica frumoase geamuri înflorite; iar în clopotniţa zăbreluită, o întreagă armie de clopote şi clopoţei se aşeză şi, într-o bună zi de Paşti, începură să sune şi să zăngănească în văzduhuri…

Cât despre fratele Gaucher, acest sărman frate laic, ale cărui ţăranii făceau să râdă întregul sobor, nu mai fu vorba în mănăstire. De aici încolo nu se mai cunoştea decât prea cuviosul părinte Gaucher, om de seamă şi cunoscător, care trăia cu desăvârşire de o parte de îndeletnicirile multe şi mărunte ale mănăstirii, şi se închidea în fiece zi în distileria sa, în vreme ce treizeci de călugări bătătoriau munţii ca să-i caute ierburile mirositoare… Această distilerie, în care nimeni, nici chiar stareţul n-avea voie să intre, era o veche capelă părăsită la

capătul grădinii călugăreşti.

Simplitatea bunilor părinţi făcuse din această distilerie ceva tainic şi grozav; şi dacă, din întâmplare, vreun frate curios şi îndrăzneţ, acăţându-se de viţele de vie urcătoare, ajungea până la florile de deasupra intrării — repede se dădea jos, speriat că văzuse pe părintele Gaucher, cu barba de vrăjitor, plecat pe cuptoraşele sale, cu cântarul în mână, având împrejur retorte de pământ roş, alambicuri gigantice, serpentine de cristal, un amestec ciudat care scânteia ca vrăjit sub lumina roşie a geamurilor…

În amurg, când suna cel din urmă Angelus, uşa acestui locaş tainic se deschidea încet şi cuviosul se ducea la biserică pentru slujba de seară. Trebuia să vezi primirea ce i-o făceau toţi când trecea prin curtea mănăstirii. Fraţii se dădeau înlături din calea lui. Spuneau:

— St!… el are taina!…

Arhondarul îl urma şi-i vorbea cu capul plecat…

În mijlocul acestor linguşeli, părintele mergea ştergându-şi fruntea, cu tricornul său cu margini largi, pus îndărăt ca o aureolă, privind în juru-i cu mărinimie, marile curţi sădite cu portocali, acoperişurile albastre pe care se învârteau morişti noi, şi, în biserica strălucind de albeaţă — între stâlpii eleganţi şi înfloriţi — pe călugării îmbrăcaţi cuviincios, cari mergeau doi câte doi, cu figuri liniştite şi îndestulate.

— Mie mi se datoresc toate acestea — îşi zicea cuviosul în sine însuşi; şi fiece dată când îi venea în minte această idee, o undă de mândrie i se urca în suflet…

Sărmanul fu însă aspru pedepsit… Veţi vedea…

Închipuiţi-vă că într-o seară, în timpul slujbei, el sosi în biserică într-o agitaţie nemaipomenită; roş, gâfâind, cu gluga deandoaselea şi aşa de turburat, încât luând aghiazmă îşi muie mânecile până în coate. Ceilalţi crezură că din cauza emoţiunii întârzierii; dar când îl văzură făcând plecăciuni mari spre orgă şi spre pereţi, în loc de a se închina către altar — străbătând ca o furtună biserica, rătăcind cinci minute ca să-şi găsească banca, închinându-se în dreapta şi în stânga cu un surâs de fericire — atunci un murmur de mirare se prelinse în toată biserica. Şoptiră din unul în altul:

— Ce are părintele nostru Gaucher?… Ce are părintele nostru Gaucher?…

De două ori stareţul, pierzându-şi răbdarea, lăsă să-i cadă din mâini cârja pe pietre, ca să poruncească tăcere… Colo, în fundul bisericii, psalmii mergeau bine, dar răspunsurile erau fără viaţă…

Deodată, chiar în mijlocul lui *Ave verum,* iată pe părintele nostru Gaucher răsturnându-se pe scaun şi cântând cu glas tare:

La Paris e un părinte alb
Patatin, patapan, tarabin, taraban…

Toată lumea tâmpită. Toţi se scoală. Strigă:

— Luaţi-l… a intrat dracul în el!

Călugării se închină. Cârja monseniorului se zbuciumă. Dar părintele Gaucher nu vede nimic, nu ascultă nimic; şi doi călugări zdrahoni fură siliţi să-l ia pe sus şi să-l ducă prin uşa cea mică, pe când el se zbătea ca un afurisit şi-i dădea mereu cu *patatin* şi *taraban.*

A doua zi, în zori, nenorocitul şedea îngenunchiat, în odaia de rugăciune a stareţului şi-şi făcea penitenţa, scăldat în lacrămi.

— Balsamul, monseniore, balsamul mi-a luat minţile, — zicea el bătându-se în piept.

Văzându-l aşa de abătut, aşa de căit, bunul stareţ însuşi fu mişcat.

— Haide, haide părinte Gaucher, liniştеşte-te, totul va trece ca roua la soare… La drept vorbind, scandalul n-a prea fost atât de mare, pe cât gândeşti… Numai cântecul era cam… hm! hm!… În sfârşit, să credem că fraţii nu l-au auzit… Acum, să vedem, spune cum s-au petrecut?… Nu aşa, cercând balsamul?… Ai avut poate, mâna mai grea… Da, da, înţeleg.. Ai păţit-o ca şi fratele Schwartz, descoperitorul prafului de puşcă; ai fost victima propriei d-tale invenţiuni… Şi spune-mi, vrednicul meu prieten, trebuie numaidecât să cerci acest teribil balsam cu d-ta însuţi?

— Din nenorocire, da, monseniore… eprubeta îmi dă tăria şi gradul spiritului; dar cât priveşte desăvârşirea, gustul, — nu mă încred decât în limba mea…

— A! da, foarte bine… Dar ascultă ce vreau să-ţi mai spun… Când guşti astfel balsamul, de nevoie, tise pare bun, — îţi face plăcere?!…

— Vai! da, monseniore, — zise nenorocitul părinte înroşindu-se tot… Iată două seri de când îi simt o aromă, un buchet!… De sigur că diavolul mi-a jucat acest renghi… aşa că sunt hotărât ca de aici înainte să nu mai mă servesc decât de eprubetă… Cu atât mai rău dacă lichiorul n-are să mai fie aşa de fin, şi nu de ajuns de limpede…

— Ia seama — întrerupse stareţul cu tărie. Nu trebuie să ne expunem să nemulţumim clientela. Tot ce ai de făcut de aici înainte, după ce te-am prevenit, este să te păzeşti… Să vedem: ca să poţi să-ţi dai socoteală, cât îţi trebuie?… Cincisprezece-douăzeci de picături îs de ajuns?… Să punem douăzeci de picături… Ar trebui să fie prea deştept diavolul să te prindă cu douăzeci de picături… Dealtfel, ca să înlăturăm orice întâmplare, te scutesc de aici înainte să mai vii la biserică… Slujba de seara o vei face în distilerie. Şi acum mergi cu bine, cuvioase, şi mai ales… socoteşte bine picăturile…

Vai!… Sărmanul cuvios socotea el bine picăturile… dar diavolul îl avea în mână şi nu voia să-i dea drumul. Ce slujbe ciudate a auzit de-atunci distileria!…

Ziua, încă, mergea bine. Părintele era de ajuns de liniştit; îşi

pregătea mangalul, alambicurile, alegea cu grijă ierburile, — toate acele ierburi ale Provenţei, subţiri, înhorbotate, arse de miresme şi de soare… Dar seara, când ierburile fuseseră fierte şi când balsamul stătea călduţ în marile basinuri de aramă osie, atunci chinurile sărmanului călugăr începeau.

— .. Şaptesprezece… optsprezece… nouăsprezece… douăzeci!…

Picăturile se prelingeau de pe pai în păhăruţul argintiu. Aceste douăzeci de picături, părintele le înghiţea dintr-odată, aproape fără plăcere. Numai cea de-a douăzeci şi una îi scormonii lăcomia. Oh! această a douăzeci şi una picătură!… Atunci, ca să scape de ispită, îngenunchea în fundul laboratorului şi se cufunda In rugăciuni. Dar din licoarea călduţă încă, se ridică un abur plin de miresme, care se învârtii prin preajma lui şi, cu voie-fără voie, îl trăgea spre ea… Licoarea avea coloarea verde-aurie. Plecat peste ea, cu nările lărgite, părintele o mesteca încet cu paiul şi în micit fluturaşi lucioşi cari undoiau în licoarea de smarald, părintelui i se părea că zăreşte ochii mătuşii Begon cari râdeau şi sclipeau privindu-l…

— Haide! încă o picătură!…

Şi din picătură în picătură, nenorocitul ajungea la paharul plin. Atunci, cu puterile istovite, cădea într-un jelţ mare şi cu trupul prăpădit, cu pleoapele pe jumătate închise, gusta pe încetul păcatul, zicându-şi în şoaptă cu o remuşcare delicioasă:

— Ah!… mă blestem… mă blestem…

Cel mai grozav lucru era că pe fundul balsamului diavolesc, regăsii, prin nu ştiu ce vrăjitorie, toate cântecele blestemate ale mătuşii Begon: *Sunt trei cumetrițe, care pun la cale un ospăţ…* sau: *Bergereta meşterului Andrei se duce singurică la pădure…* şi mereu acel faimos refren al Părinţilor albi: Patatin-patapan.

Închipuiţi-vă ce harababură a doua zi dimineaţa când vecinii ii spuneau cu surâs răutăcios:

— Ehe!… părinte Gaucher, ieri seară când te-ai culcat, iţi umblau greieri prin cap.

Atunci veniau lacrămile, desperarea, postul, pocăinţa şi canonul. Dar toate erau neputincioase împotriva diavolului balsamului; şi în fiecare seară, la acelaşii ceas, blestemul reîncepea.

În timpul acesta, comenzile plouau la mănăstire. Era o binecuvântare. Veneau din Nimes, din Aix, din Avignon, din Marsilia… Din zi în zi, mănăstirea lua înfăţişarea unei fabrici. Erau fraţi cari împachetau, fraţi cari lipeau etichetele, alţii cari scriau, alţii cari transportau, slujba dumnezeiască pierdea pe ici pe colo câte o toacă sau câte o sunare de clopot; dar poporenii nu pierdeau nimic, vă spun eu…

Şi iată cum într-o bună dimineaţă de Duminecă, în vreme ce arhondarul citea în plin sobor socoteala de sfârşit de an şi bunii

călugări îl ascultau cu ochii ţintă şi cu surâs pe buze — iată zic, pe părintele Gaucher că năvăleşte în mijlocul lor, strigând:

— S-a sfârşit… Nu mai fac… Daţi-mi vacile îndărăt…

— Ce este, părinte Gaucher? întrebă stareţul, care nu se cam îndoia despre ce era vorba…

— Ce este, monseniore?… Este că sunt gata să-mi pregătesc o frumoasă veşnicie de foc şi de spânzurătoare… Este că beau… beau ca un ticălos…

— Dar ţi-am spus să socoteşti picăturile…

— Ah! da, să socotesc picăturile… socotesc paharele acum… Da, cuvioşilor, aici am ajuns… Trei ceşti în fiecare seară… înţelegeţi că aceasta nu mai poate să meargă… aşa că să vă facă balsamul cine ştiţi… Să mă ardă focul dumnezeiesc dacă mă mai amestec…

Soborul nu mai râdea.

— Dar bine, nenorocitule, ne ruinezi! strigă arhondarul, ridicând în sus ceaslovul socotelilor…

— Vă pare bine să mă vedeţi blestemat?… Atunci stareţul se ridică.

— Cuvioşilor — zise el întinzând frumoasa-i mână albă pe care strălucea inelul pastoral — este mijloc să îndreptăm lucrul… Nu e aşa că seara, scumpul meu fiu, te ispiteşte diavolul?

— Da, cuvioase stareţe, în fiecare seară, de obicei noaptea, mă iau, să am iertare, sudorile ca pe măgarul lui Capitou, când vedea samarul…

— Bine! bine!… linişteşte-te… De aici înainte, în toate serile, la slujbă, noi vom zice, pentru tine, rugăciunea sfântului Augustin, care-ţi va da deplina indulgenţă… Cu aceasta, orice s-ar întâmpla, d-ta eşti acoperit… E absolvirea în timpul păcatului…

— Oh!… bine, atunci mulţumesc, cucernice stareţi… Şi fără să ceară mai mult, părintele Gaucher se reîntoarse la alambicurile sale, uşor ca o ciocârlie.

În adevăr, din clipa aceea, în toate serile după ce se sfârşeau rugăciunile obişnuite, cel ce slujea, adăuga totdeauna:

— Să ne rugăm pentru sărmanul părinte Gaucher, care-şi jertfeşte sufletul pentru binele tovărăşiei noastre… *Oremus Domine*…

Şi în timp ce peste toate glugile albe aplecate în umbra naosului, rugăciunea alerga fremătând ca vântul peste zăpadă — colo, în fundul mănăstirii, în dosul geamurilor înflăcărate ale distileriei, se auzea cântarea hăuitoare a părintelui Gaucher:

În Paris era un părinte alb,
Patatin-patapan, tarabin-taraban…
În Paris era un părinte alb,
Care punea vrăbiuţele,
Să joace în grădină, trin, trin, trin…

Care punea vră…

… Aici bunul păstor se opri, înspăimântat:
— Milostivire!… să mă audă poporenii…

23. ÎN CAMARGA

I. PLECAREA

Mare mişcare la castel. Trimisul venise aducând o vorbă de la paznic, jumătate pe franţuzeşte, jumătate proventalK vestind că fuseseră vreo două treceri de galejoni, de şarlotine şi că nici becaţinele nu lipseau.

«Sunteţi al nostru», îmi scriau amabilii mei vecini; şi azi dimineaţă, la cinci în ziuă, marele lor break, încărcat cu puşti, câini, merinde, veni să mă ia de la poalele colinei.

Iată-ne mergând pe drumul Arles-ului, puţin cam uscat, cam gol, în dimineaţa aceea de Decemvrie, când verdeaţa palidă a măslinilor abia se vede, şi verdele crud al gârneţelor e puţin cam iernatic şi cam searbăd. Gospodăriile încep a se trezi. Lumini se aprind de mânecate, la ferestrele fermelor; şi în firidele de piatră ale mănăstirii Montmajour, ereţi încă grei de somn, bat din aripi printre ruine. Cu toate acestea, ne încrucişăm, de-a lungul şanţurilor, cu ţărănci bătrâne, care merg la târg în trapul măgăriţelor lor. Ele vin de la Ville-de-Baux. Şase lungi leghe ca să stea un ceas pe scările de la Saint-Trophyme, ca să vândă pacheţele de ierburi adunate de pe munţi!…

Acum iată întăriturile de la Arles; întărituri joase şi crenelate, cum se văd pe stampe vechi, pe care luptători armaţi cu lănci apar pe nişte talusuri mai mici ca ei. Trecem în galop prin acest minunat oraş, unul din cele mai pitoreşti din Franţa, cu balcoanele lui sculptate, rotunjite, ieşind în afară, ca nişte odăi, până în mijlocul străzilor strâmte — cu case bătrâneşti, negre, cu mici porţi maureşti, ogivale şi joase, care te fac să te gândeşti la vremea lui Wilhelm Nas-scurt şi a Sarasinilor. La ceasul acela, nimeni nu era pe afară. Singur cheiul Ronului e însufleţit. Vasul cu aburi care deserveşte Camarga, pufăie în josul treptelor, gata de plecare. Vătafi în haină de lână roşie, fete din La Roquette care se duc să se tocmească pentru munci la ferme, se urcă pe punte cu noi, vorbind şi râzând între ei. Sub lungile mantale negre, aplecate din cauza aerului tare al dimineţii, pieptănătura înaltă, arlesiană, face capul mic şi elegant, dându-i un grăunte de obrăznicie, o năzuinţă parcă, de a se înălţa ca să poată arunca râsul sau gluma înţepătoare mai departe… Clopotul sună; plecăm.

Cu tripla viteză: a Ronului, a elicei şi a vântului, cele două maluri rămân în urmă… De o parte este *Crau-l,* o câmpie stearpă, pietroasă. De cealaltă parte, Camarga, mai verde, care-şi duce până în Mare

iarba scurtă şi mlaştinile pline de trestie.

Din timp în timp, vaporul se apropie de un ponton, la stânga sau la dreapta, la imperiu sau la regat, cum se zicea în evul mediu, în timpul regatului din Arles, şi cum mai spun şi astăzi vechii marinari de pe Ron. La fiecare ponton: o fermă albă, un boschet de copaci. Muncitorii se coboară încărcaţi de unelte, femeile cu coşurile pe braţ, drepte, pe punte. Spre imperiu sau spre regat, încetul cu încetul vaporul se goleşte şi când ajungem la pontonul din Mas-de-Giraud, unde ne coborâm, aproape nu mai e nimeni pe bord.

Mas-de-Giraud este o veche fermă a seniorilor de Barbentane, unde intrăm ca să aşteptăm pe paznicul care trebuie să vină să ne caute. In bucătăria înaltă toţi oamenii fermei, muncitori, vieri, ciobani, păstori, stau la masă, serioşi, tăcuţi, mâncând încet, serviţi de femei care vor mânca pe urmă. În curând paznicul vine cu căruciorul lui. Adevărat tip în felul lui Fenimore, vânător de apă şi de uscat, gardian-pescar şi pădurar, — oamenii din partea locului îi zic *lou Roudeirou* (haimanaua), pentru că-l văd mereu, şi-n cetele dimineţii şi când se lasă seara, ascuns la pândă printre trestii sau stând ţeapăn în luntrea lui, supraveghindu-şi *leşile* în lacuri (claires) şi în canaturile de irigaţie (roubines). Poate că meseria aceasta de veşnic pândar îl face aşa de tăcut şi de închis în el. Totuşii, pe când căruciorul său încărcat de puşti şi de panere merge înaintea noastră, dânsul ne dă ştiri despre vânătoare, despre trecerile pasărilor, despre locurile unde ele s-au lăsat. Vorbind, ne înfundăm în ţinut.

După ce trecurăm de pământurile cultivate, intrarăm în plină Camarga sălbatică. Cât vezi cu ochii, printre păşune — lucesc lacuri şi canale. Boschetele de tamarini şi de trestie fac ca nişte insule pe o Mare liniştită. Niciun copac înalt. Priveliştea întinsă, imensă, a câmpiei, e nemişcată. Din loc în loc, parcurile de animale îşi întind acoperişurile joase, până aproape de faţa pământului… Turme împrăştiate, culcate în ierburile sărate, sau mergând strânse în jurul glugii roşii a ciobanului, nu frâng linia mare uniformă, micşorate fiind de spaţiul nesfârşit al zărilor albastre şi al cerului deschis. Ca şi din Marea care e una, aceeaşi, cu toate valurile ei, tot aşa se desprinde din această câmpie un simţimânt de singurătate, de imensitate, încă şi mai mărit de mistralul care suflă neîncetat, fără împiedicare, şi care, cu suflarea-i puternică, pare că turteşte şi măreşte priveliştea. Totul se îndoaie în faţa lui. Cei mai mici copăcei, păstrează urma trecerii lui, aplecându-se spre sud într-un fel de fugă nesfârşită…

II. COLIBA

Un acoperiş de trestie, pereţi de trestie, uscaţi şi galbeni: iată coliba!… aşa se numeşte locul nostru de întâlnire pentru vânătoare. Tip de casă camargheză, coliba se compune din o singură odaie înaltă,

spaţioasă, fără ferestre, primind lumina zilei numai prin uşa cu geamuri, pe care seara o închide cu obloane pline. De-a lungul zidurilor mari văruiţi, care pârâie, stau rastele pentru armele cari vor sosi, tolbe, botfori de baltă. In fund cinci sau şase ţărani sunt aşezaţi în jurul unui par bătut în pământ şi mergând până la acoperiş, căruia îi serveşte de reazim. Noaptea, când suflă mistralul şi când casa pârâie din toate încheieturile — cu Marea depărtată şi cu vântul care o apropie, şi-i duce vuietul, umflându-l — te-ai crede în cabina unui vapor.

După-amiezile însă, la colibă, sunt încântătoare. În frumoasele zile de iarnă meridională, îmi place să stau singur aproape de vatra înaltă în care mocnesc câteva cioate de tamarin. Sub răbufnelile mistralului şi ale tramontanei, uşa se zgâlţâie, trestiile trosnesc şi toate aceste zguduiri par, cu adevărat, un ecou al marei zbuciumări a naturii din jur. Soarele iernatic, biciuit de vârtejul grozav, se împrăştie, îşi adună razele şi le risipeşte. Umbre mari aleargă sub cerul de-un albastru admirabil. Lumina vine prin revărsări, ca şi sunetele; şi clinchetele de la oi, aci auzite şi aci uitate, mistuite de vânt, &e reîntorc să cânte la uşa ce se zgâlţâie în ţâţâni, având farmecul unui refren… Ceasul cel mai ales, e apusul, cu o clipă înainte de a se reîntoarce ciobanii… Vântul s-a liniştit. Ies puţin. Liniştit, soarele mare şi roşu se coboară, înflăcărat şi lipsit de căldură. Noaptea cade — trecând, te atinge cu aripa ei neagră, plină de umezeală… Colo în marginea zării, aproape de pământ, lumina unei descărcături de armă trece ca sclipirea unei stele roşii însufleţită de întunerecul înconjurător. În cele din urmă clipe ale zilei, viaţa se grăbeşte… Un triunghi lung de raţe sălbatice sboară jos de tot, ca şi cum ar vrea să se coboare; dar deodată, coliba în care arde *caleil-ul,* le îndepărtează; cea din fruntea stolului îşi sumete capul, urcă, şi toate celelalte, înapoia ei, se urcă sus, ţipând sălbatic.

Curând un tropăit imens se apropie, asemeni ropotului de ploaie. Mii de oi, chemate de ciobani, hărţuite de câini, al căror alergat confuz şi respirare gâfâită se aud, se îngrămădesc spre ocoale, fricoase şi dezordonate. Sunt şi eu răpit, atins, cufundat în acest vârtej de lână creaţă şi de behăieli; o adevărată hulă de Mare pe care ciobanii par duşi cu umbra lor cu tot, de valuri săltate… După turme — iată paşi cunoscuţi şi glasuri vesele… Coliba se umple, înviorată şi zgomotoasă. Vreascurile ard. Şi cu cât sunt mai obosiţi, cu atât râd mai mult. E o ameţeală de oboseală tihnită, cu armele puse în rastel, cu cişmele aruncate claie peste grămadă, cu tolbele goale — şi alături pene roşii, aurii, verzi, argintate, toate pătate de sânge. Masa-i gata; şi-n aburul unei supe bune de ţipari, se aşează tăcerea, tăcerea mare a poftei sănătoase, întreruptă numai de hăpăiala sălbatică a câinilor care-şi linchesc pe dibuite strachina cu mâncare, la uşă…

Veghea va fi scurtă. Aproape de focul care clipeşte de asemeni, n-a mai rămas decât paznicul şi cu mine. Vorbim, adică, la dreptul, ni aruncăm din când în când unul altuia, jumătăţi de cuvinte, ca ţăranii — acele interjecţii aproape indiene, scurte şi repede stinse ca şi cele din urmă sclipiri ale vreascurilor arse… În sfârşit paznicul se scoală, îşi aprinde fanarul — şi pasul lui îl aud cum se pierde în noapte…

III. LA ESPERE-Ă (LA PÂNDĂ)

Espere-a! ce nume frumos ca să arate pânda, aşteptarea vânătorului în cursă, şi acele ceasuri nehotărâte in care totul aşteaptă, speră, stă între noapte şi zi. Pânda de dimineaţă, puţin înainte de răsăritul soarelui, pânda de seară, la asfinţit. Cea din urmă îmi place, mai cu seamă în locurile mlăştinoase, unde apa lacurilor păstrează lumina mult timp…

Câteodată pânda se face în *negochin,* o mică barcă cu fundul ascuţit, strâmtă, gata să se răstoarne la cea mai mică mişcare. Adăpostit după trestii, vânătorul pândeşte raţele stând pe fundul bărcii, din care se iveşte numai cozorocul unei şepci, ţeava puştii şi capul câinelui care adulmecă vântul, clămpănind din fălci după ţânţari sau plecând barca cu labele lui mari, întinse, şi făcând astfel să dea apa în barcă. Acest soi de pândă este prea complicat pentru ne îndemânarea mea vânătorească. Aşa că, mai adesea, mă duc la pândă pe jos, bălăcindu-mă în mlaştină, încălţat cu cizme grozave, făcute dintr-o piele întreagă. Merg încet, cu băgare de seamă, de teamă să nu mă înnămolesc. Dau de o parte trestii pline de miresme, sălcii în care sar broscoii…

În sfârşit iată o insulă mică de tamarini, un colţ de pământ pe care mă aşez. Paznicul, ca să-mi facă mare cinste, şi-a lăsat câinele cu mine; un câine enorm de Pirinei, cu miţe mari, albe, vânător şi pescar de mâna întâia, şi a cărui prezenţă mă face şi mai neîndemânatec. Când trece prin dreptul meu vreo găinuşă de baltă, el are un fel batjocoritor de a mă privi, aruncându-şi înapoi, cu o *smâncitură* artistică din cap, cele două urechi moi care-i atârnă în ochi; apoi anumite ţinute, dătături din coadă, o întreagă mimică de nerăbdare, ca să-mi spună:

— Trage… trage odată!…

Trag — nu nimeresc. Atunci, lungit, el cască şi se întinde, ostenit, descurajat şi obraznic…

Ei bine! da!… zic şi eu că sunt un prost vânător. Pânda pentru mine, e clipa care trece, lumina care scade mistuindu-se în ape, lacurile care lucesc, poleind până la argintiul fin, cenuşiul cerului întunecat. Îmi place mireasma apelor, foşnetul tainic al vietăţilor din trestii, murmurul abia auzit ale frunzelor lungi care tremură… Din când în când, un vaier trist trece şi se pierde în văzduh, ca un vuet de scoică

de Mare. E bâtlanul care-şi înfundă în apă ciocul său imens de pasăre-pescar şi strigă… rrruuuj!… învăluiri de cocori foşnesc deasupra mea. Aud freamătul aripilor, ciufuleala fulgilor în aerul rece şi chiar pârâiala micilor oase ostenite. Apoi, nimic, noapte adâncă, cu o rămăşiţă de lucire de zi pe ape…

Deodată simt o tresărire, un fel de sfială nervoasă, ca şi cum aş avea pe cineva în spate. Mă întorc şi zăresc pe tovarăşul nopţilor frumoase, luna, luna rotundă care se ridică molcom, cu o mişcare de urcare simţitoare la început, dar încetinind-o treptat, cu cât se depărtează de zare.

Iată o rază alături de mine, alta mai încolo… Iată: toată mlaştina se aprinde. Tufa cea mai mică are umbra ei. Pânda s-a sfârşit, pasările ne văd, "trebuie să ne reîntoarcem. Mergem în mijlocul unei revărsări de lumină albăstrie, uşoară, prăfuită; şi fiecare pas al nostru în ghioluri şi-n canale, mişcă o puzderie de stele căzute în razele lunii, care străbat apa până la fund…

IV. ROŞ ŞI ALB

Foarte aproape de noi, la o bătaie de puşcă de colibă, este încă una care se aseamănă, dar care-i mai ţărănească. Acolo locuieşte paznicul cu femeia şi cu cei doi copii mai mari: o fată care îngrijeşte de facerea hranei şi drege plăşile pentru vânat peşte, şi băiatul care ajută pe tată-său să scoată plăşile, să supravegheze *martilieres*-le (stăvilarele) lacurilor. Ceilalţi doi, mai tineri, sunt în Arles, la bunica lor; şi vor sta acolo până vor învăţa să cetească şi să-şi facă prima împărtăşanie, căci aici e prea departe de biserică şi de şcoală şi apoi şi aerul din Camarga nu le prieşte. Drept e, că odată cu venirea verii, când mlaştinile seacă şi nomolul alb al canalelor se crapă de căldură — insula nu mai e de locuit.

Am văzut toate acestea odată în luna lui August, şi nu, voi uită niciodată înfăţişarea tristă şi sălbatică a acestui loc aprins. Din loc în loc, lacurile fumegau la soare ca nişte imense vase, păstrând la fund de tot o rămăşiţă de viaţă care se mişcă — o forfoteală de salamandre, de păianjeni şi de muşte de apă care caută cotloane umede. Era un aer înciumat, o aburire de miasme care pluteau greoaie şi pe care o îngroşau mai tare nenumărate vârtejuri de ţânţari. Acasă la paznic, pe toţi îi scuturau frigurile, şi-ţi era milă să le vezi feţele trase, galbene, cu cearcăne în jurul ochilor măriţi peste măsură, ale acestor nenorociţi hărăziţi să se târască vreme de trei luni sub acest soare neîndurător care arde pe cei cu friguri, dar nu-i încălzeşte… Tristă şi grea-i viaţa pentru paznicii de vânătoare din Camarga! Şi cel puţin paznicul nostru are nevastă şi copii cu el, dar la două leghe mai departe, in baltă, se află un paznic al hergheliilor de cai, care trăieşte cu desăvârşire singur tot anul de la un capăt la altul, şi duce o adevărată viaţă de Robinson.

În coliba de trestie pe care şi-a făcut-o singur, toate-s făcute de mâna lui, şi hamacul de răchită împletită, şi vatra clădită din trei pietre negre, şi scăunaşul cu picioare de tamarin, şi încuietoarea şi cheia de lemn alb, care închide această ciudată locuinţă. Omul e aproape tot aşa de ciudat ca şi locuinţa lui. E un fel de filosof tăcut ca toţi singuraticii, adăpostindu-şi neîncrederea de ţăran, pe după nişte sprâncene stufoase.

Când nu-i cu vitele la păşune, îl găseşti stând în faţa uşii, descifrând încet, cu o îndemânare copilărească şi atingătoare, una din acele cărticele roze, albastre sau galbene, care înfăşură sticluţele de la farmacie cu doctorii pentru caii lui. Bietul om nu are altă distracţie decât ce ti tul, şi altă carte decât aceasta. Cu toate că sunt vecini cu colibele, paznicul nostru şi cu el nu se întâlnesc. Şi chiar se feresc unul de altul. Într-o zi, pe când îl întrebam de ce nu se pot suferi, paznicul nostru îmi răspunse:

— Din cauza părerilor… El e roş, iar eu sunt alb…

Aşa că, chiar în acest pustiu a cărui singurătate ar fi trebuit să-i apropie, aceşti doi sălbatici, tot atât de ignoranţi şi de naivi unul ca şi altul — aceşti doi bouari ai lui Theocrit, care se duc la oraş odată pe an şi cărora cafenelele din Arles cu aurăriile şi cu oglinzile lor îi lasă minunaţi ca palatul Ptolomeilor — au găsit chipul să se urască, în numele convingerilor lor politice.

V. VACCARES

Ceea ce-i mai frumos în Camarga, este Vaccares. Adesea, părăsind vânătoarea, mă duc să stau pe malul acestui lac sărat, o Mare mică ce pare o frântură din cea mare, închisă între pământuri şi devenită familiară din cauza însăși a captivităţii ei.

În locul uscăciunii care face, de obicei, coastele aşa de triste — Vaccares, cu malurile lui înalte, acoperite cu iarbă verde şi catifelată — înfăţişează o floră neobişnuită şi încântătoare: centaure, trifoi de apă, genţiane, şi acele frumoase *saladelles,* albastre iarna, roşii vara, care-şi schimbă coloarea după atmosferă şi cu o înflorire neîntreruptă înseamnă fiecare anotimp cu un ton diferit.

Spre seară, când soarele începe să se coboare, aceste trei leghe de apă fără o barcă, fără o pânză care să-i mărginească şi să-i prefacă întinderea — au o înfăţişare admirabilă.

Nu mai e farmecul închis al lacurilor şi al canalelor care sclipesc din loc în loc între încreţiturile unui pământ mărnos sub care apa chifteşte, gata să iasă deasupra, la cea mai mică adâncitură. Aici, impresiunea e mare, largă.

De departe, încreţitura strălucitoare a. Feţei apei, cheamă spre ea cârduri de raţe sălbatice, bâtlani, *flamanţi* cu burta albă, cu aripi trandafirii, aşezându-se de-a lungul ţărmului ca să pescuiască, în aşa

chip în cât să-şi înşiruie colorile lor deosebite într-o lungă fâşie egală; pe urmă sunt ibişi, adevăraţi ibişi de Egipt, cari stau ca la ei acasă sub acest soare splendid şi cu acest peisaj mut. De unde stau, în adevăr, nu aud decât clipotitul apei şi glasul paznicului care-şi cheamă caii împrăştiaţi pe mal. Toţi au nume răsunătoare: «Cifer! (Lucifer)… Estello!… Esturnello!…» Fiecare vită auzindu-şi numele, aleargă cu coama în vânt şi vine să-şi mănânce ovăzul din mâna paznicului…

Mai departe, mereu pe acelaşi mal, se găseşte o mare *manado* (cireada) de boi, păscând în voie, ca şi caii. Din timp în timp, zăresc deasupra tufelor de tamarini, spinările lor încovoiate şi coarnele lor, în semilună, ridicându-se. Cea mai mare parte din aceşti boi din Camarga sunt crescuţi ca să alerge în serbările din sate (ferrades); şi unii au nume celebre în ţoale cercurile din Provenţa şi din Langhedoc. Aşa, cireada vecină, numără printre «alţii un luptător grozav, numit Romanul, care a spintecat nu ştiu câţi oameni şi cai, la alergările din Arles, Nâmes, Tarascon. Aşa că tovarăşii lui l-au luat de conducător — căci, în aceste ciudate turme, vitele se guvernează ele înşile, adunate în jurul unui taur bătrân, pe care-l aleg de şef. Când se abate uraganul în Camarga, uragan groaznic în această câmpie largă în care nu-l împiedică sau nu-l împrăştie nimic, atunci toată cireada se strânge înapoia căpeteniei, toate vitele cu capul plecat întorcând Împotriva vântului frunţile lor mari unde se adună toată puterea boului. Păstorii noştri provenţali numesc această mişcare: *vira la bano au giscle* — să întoarcă coarnele la vânt. Nenorocire turmei care nu face aşa!… Orbită de ploaie, dusă de uragan, cireada în neştire se învârte în jur, se înfricoşează, se împrăştie — şi boii înnebuniţi, alergând ca să scape de furtună, se prăvălesc în Ron, în Vaccares sau în Mare.

24. NOSTALGIA CAZĂRMII

Azi dimineaţă, la cea dintâi lucire a zorilor, o huruială nemaipomenită de darabană mă trezi, într-o zguduire… Rata-plan-plan…

Un toboşar între pinii mei, la ceasul acela!…

Ciudat lucru…

Repede-repede, sar din pat şi alerg să deschid uşa.

Nimeni!… Huruiala a tăcut… Din mijlocul viţei sălbatece plină de apă, doi sau trei jnepi izbucnesc, fâlfâind din aripi… Un vânt uşor şuieră prin copaci… Spre răsărit, pe creasta fină a Alpililor, se grămădeşte o prăfuire de aur, din care soarele iese încet… O rază stingheră atinge acoperişul morii. În clipa aceea, toboşarul nevăzut începe să bată ca la paradă: rata… plan… plan.!… Dracu să ia pielea de măgar! O uitasem. Dar, în sfârşit, cine e sălbaticul care vine în fundul pădurii să salute revărsarea soarelui cu o darabană? Privesc în jur, nu văd nimic… nimic de cât tufele de lavandă şi pinii cari se

coboară până jos, la drum… Poate că în şanţ, colo, s-a ascuns vreun drăcuşor, care vrea să-şi bată joc de mine… De sigur că-i Ariei, sau meşterul Puck… Şi-o fi zis, trecând pe lângă moara mea:

— Parizianul stă prea liniştit acasă — să-i fac o cântare de dimineaţă…

După care, va fi luat o darabană şi… rata-plan-plan… rata-plan-plan…

N-ai să taci, meştere Puck? Ai să-mi deştepţi greierii… Dar nu era Puck.

Era Gouguet François, zis Pistolet, toboşar la regimentul 31 de linie şi acum în permisie de semestru. Pistolet se plictiseşte acasă, — are nostalgii toboşarul, şi — dacă-i împrumută darabana comunală — el pleacă prin pădure şi, melancolic, bate darabana, gândindu-se la cazarma prinţului Eugen.

Azi a venit să viseze pe colina mea verde!… Acolo, în picioare, sprijinit de un pin, cu darabana între picioare, bate din toată inima… Stoluri de potârnichi speriate, izbucnesc de la picioarele lui şi el nici nu le bagă în seamă. Ferigula miroase împrejur, dar el iarăşi nu o vede…

Nu vede nici delicatele pânze de păianjen care tremură la soare pe ramuri, nici acele de pin cari cad pe pielea darabanei. Cu totul dat visurilor şi cântării lui, priveşte cu dragoste beţele şi la fiecare lovitură, faţa lui mare şi prostească se umple de bucurie.

Rata-plan… plan… plan I…

«Cât îi de frumoasă cazarma cea mare, cu ograda largă, pavată cu lespezi mari de piatră, cu rândurile de ferestre bine aliniate, cu multele ei capele de poliţie, şi cu bolţile scunde sub care se aude zgomotul gamelelor!»

Rata-plan… plan… plan!…

«O! scara largă, coridoarele văruite, camera mirositoare, centiroanele lustruite, masa pentru pâine, vasele pentru ceruit pe jos, paturile de fier cu învelitoare cenuşie, puştile care strălucesc în rastele!…»

Rata-plan… plan… plan!…

«Oh! zilele frumoase din corpul de gardă, cărţile de joc slinoase, dama de pică urâtă cu podoabă la cap, bătrânul Pigault-Lebrun[7]) cu scorţele rupte, aruncat pe patul de campanie…»

Rata-plan… plan… plan!…

«Oh! nopţile lungi de gardă la porţile ministerelor, vechea gheretă în care intră ploaia, şi frigul la picioare!… trăsurile de gală care stropesc când trec! Oh! corvoada peste rând în zilele de popreală, hârdăul puturos, patul de lemn, deşteptarea în dimineţile ploioase, retragerea în ceaţă, când încep să se aprindă felinarele cu gaz, apelul

de seara când toţi vin pe goană!…»

Rata-plan… plan… plan!…

«Oh! pădurea de la Vincennes, — mănuşile mari de bumbac alb, plimbările pe forturi… Oh! bariera şcolii, fetişcanele soldaţilor, trompeta din salonul lui Marte, absintul la teatrul popular, tainele dintre două sughiţuri, baionetele scoase din teacă, romanţa sentimentală cântată cu mâna pe inimă…»

Visează, visează, sărmane!… nu eu am să te împiedic… bate bine darabana, bate cu toată puterea. Nu am dreptul să te cred ridicul.

Dacă ai nostalgia cazărmii, oare, eu nu o am pe a mea?

Parisul meu nu mă urmăreşte aici, ca şi pe tine al tău?!… Tu baţi darabana sub pini, tu… Eu copiez… Ah! ce buni Provenţali suntem!… Colo, în cazărmile Parisului, tânjim după Alpilii noştri albaştri şi după mireasma sălbatică a lavandei; acum, aici, în plină Provenţă, cazarma ne lipseşte şi tot ce ne-o aminteşte — ni-i scump..

Sună ora opt în sat. Pistolet, fără să lepede beţele, a plecat spre casă… Coboară prin pădure şi bate mereu… Eu, culcat în iarbă, bolnav de nostalgie, avui crezarea, pe când zgomotul darabanei se depărta, că-mi trece prin faţă, printre pini, întregul meu Paris…

Ah.!.. Paris! Paris!… Mereu Paris!…»

Sfârşit

[1] Exclamaţie provenţală.
[2] Strigăt provenţal.
[3] Exclamaţie provenţală de milă şi înduioşare.
[4] Exclamaţie provenţală, indicând tăcere.
[5] Capra d—lui Seguin, care se bătu toată noaptea cu lupul şi apoi, dimineaţa, lupul o mâncă.
[6] Strigăt provenţal.
[7] Un scriitor francez.

Table of Contents

PRECUVÂNTARE
1. INSTALAREA
2. DILIGENTA DIN BEAUCAIRE
3. TAINA MEŞTERULUI CORNILLE
4. CAPRA DOMNULUI SEGUIN
5. STELELE
6. ARLESIANA
7. CATÂRCA PAPEI
8. FARUL SANGHINARILOR
9. AGONIA SEMILANTEI
10. GRĂNICERII
11. PREOTUL DIN CUCUGNAN
12. BĂTRÂNII
13. BALADE ÎN PROZĂ
14. PORTOFELUL LUI BIXIOU
15. LEGENDA OMULUI CU CREIER DE AUR
16. POETUL MISTRAL
17. CELE TREI LITURGHII MICI POVESTE DE CRĂCIUN
18. PORTOCALELE FANTAZIE
19. CELE DOUĂ HANURI…
20.LA MILIANAH ÎNSEMNĂRI DE CĂLĂTORIE
21. LĂCUSTELE
22. BALSAMUL CUVIOSULUI PĂRINTE GAUCHER
23. ÎN CAMARGA
24. NOSTALGIA CAZĂRMII
[1]
[2]
[3]
[4]
[5]
[6]
[7]